عين هاڻي

تنوير جوڻيجو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عيبن هاڏي

ڪهاڻين جو مجموعو

تنوير جوڻيجو

سنڌي ساهت سال ١٩٨١ع

ادارهٔ شهباز پبليڪيشنس حيدرآباد سنڌ پوسٽ باڪس ١٣٠

١٩٨١ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ليکڪ جا حق واسطا قائم

ڇاپو پهريون: جولاءِ ١٩٨١ع مطابق جمادالثاني ١٤٠١ع

قيمت [redacted]

سول ايجنٽس
ميشرس ايجنٽس تلڪ چاڙهي حيدرآباد سنڌ

ڪتاب: عيبن هاڻي - ڪهاڻين جو مجموعو تنوير جوڻيجو
پبلشر نور محمد عباسي اداره شهباز پبليڪيشنس
حيدرآباد سنڌ پوسٽ باڪس نمبر ١٣٠

پرنٽنگ سهڻي پرنٽرس ويسٽ ڪچا حيدرآباد سنڌ.
جولاءِ ١٩٨١ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سٿاءُ

ناشر نور محمد عباسي	۴
مهاڳ	۶
ڪهاڻي ڪيئن لکجي تنوير جوڻيجو	۹
عيبن هاڻي	۱۸
الا ڏاهي م ٿيان	۲۴
ويڳاڻا ويڻ	۳۵
پڇتاءُ	۴۲
وساريان نہ وسري	۴۸
وهم نہ آهي سچ آهي. ننڍڙيون ڪهاڻيون	۵۲
ڏيڍ رپيو ۽ ٽي پيسا	۶۴
ماسي عالمان	۷۰
پيو ور ڪنڌيس ڪين ڪي	۷۷
ائين ڇو ٿيندو آ	۸۶
پرچن شال پنوهار	۹۶
جيوت جي راند	۱۰۲
ڏاڍو سو ڳاڀو	۱۰۸
ارنيسٽو جي ماءُ	۱۱۱

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عيبن هاڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ناشر طرفان

هاڻي انهيءَ ڳالهه جي گنجائش ئي نه آهي ته اسين هن اداري جي ڪم جو تفصيلي تعارف ڪرايون يا اوهانکي اهو ٻڌايون ته اسان فلاڻا ڪتاب ڇپيا آهن يا فلاڻن فلاڻن موضوعن تي ڪتاب اسان پڙهندڙن جي هٿن ۾ ڏنا آهن. هن اداري جا ڇپيل ڪتاب ڪنهن کان ڳجها نه آهن، هن اداري طرفان نڪرندڙ رسالو شهباز ڪنهن کان ڳجهو نه آهي. هن اداري جي ٻئي اشاعتي ڪارڪردگي ڪنهن کان ڳجهي نه آهي. ۽ اسان جا ڇپيل ڪتاب ۽ رسالو تقريباً هر سڄاڻ پڙهندڙ جي هٿن تائين پهچي ويو آهي.

هي ڪتاب اسان جي مسلسل جدوجهد ۽ ڪاوش جي هڪ ڪڙي آهي. اسان نه رڳو ڪهاڻين جو هي ڪتاب ڇپايو آهي پر هن کان اڳ به ڪهاڻين جا مجموعا ڇپيا اٿئون، آئنده به ڇپيندا سين. اسان جي اها ڪوشش مسلسل هوندي. حياتيءَ اجازت ڏني ته اسان توقع کان وڌيڪ ڪتاب ڇپي ڏيکاريندا سين.

ڪهاڻي هن دور جي مقبول ترين ادبي صنف آهي. منهنجي خيال ۾ سنڌي زبان ۾ جيڪو ڪهاڻيءَ جو معيار رهيو آهي، اهو ٻيءَ ڪنهن به صنف جو نه آهي. سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ اهڙا به نالا ملن ٿا جيڪي بين الاقوامي سطح تي ٻين ٻولين جي ڪهاڻيڪارن سان ٻيڪي سگهجن ٿا. سنڌي زبان ڪهاڻيءَ جي فن سان مالامال آهي.

تنوير جوڻيجو نه رڳو سماجيات جي ماهر آهي پر سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ سنڌس نالو صف اول جي ڪهاڻيڪارن ۾ بيهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تہ تنوير نہ رڳو نون ذهني روين کان واقف آهي، نين گهرجن جو ڪيس احساس آهي ۽ ڪيس زبان جي نئين۽ جوڙجڪ کان واقفيت حاصل آهي پر ڪيس فرد جي ذات جي مسئلن سان گڏوگڏ سماج جي ڍانچي ۾ رهيل ڪمزورين جو پڻ احساس آهي. تنوير جو خاص موضوع هيٺين وچولي طبقي جي عورت آهي. انهي۽ عورت سان سندس تعلق هڪ تہ اهو آهي تہ هوءَ پاڻ انهن مان هڪ آهي ۽ ٻيو تہ هوءَ سماجيات جي پڙهائي جي ناتي سان سماج کي بہ چڱي۽ طرح سمجهي ٿي ۽ سماجي مسئلن کان چڱي۽ طرح واقف آهي. تنوير جي ڪهاڻين ۾ علم ۽ مشاهدو ٻئي جهلڪيون ڏين ٿا. سندس مشاهدو تمام گهرو ۽ علم تمام وسيع آهي، انهي۽ ڳالهہ جو پتو سندس ڪهاڻين مان ڏسي لڳي ٿو.

ان کانسواءِ تنوير جي ڪهاڻين جو ٻيو جيڪو جذبو آهي، اهو آهي ڪهاڻي۽ ۾ شروعات کانوٺي توڙ تائين پڙهندڙ جي دلچسپي قائم رکڻ. اها صورتحال نہ رڳو پڙهندڙ تائين بخوبي مسئلا ٿي پهچائي پر پڙهندڙن جي ذوق جو پورائو پڻ ڪري ٿي.

تنوير جي ڪهاڻي جي ٽئين خوبي آهي زبان مواد جي سادگي. سندس ڪهاڻين ۾ جديد ڪهاڻي۽ جي بنسبت ايترو ابهام نہ آهي ۽ هوءَ ڏاڍي سادگي۽ ۽ چٽائي۽ سان مواد پڙهندڙ اڳيان آڻي ٿي. سادگي۽ جي بنياد تي اعليٰ قسم جي تخليق ڪرڻ ادب ۾ ڏکئي ۾ ڏٺو ڪم آهي ۽ ان ۾ ڀرپور ذهانت ۽ اعليٰ تخليقي صلاحيتن جي ضرورت آهي، جنهن جو ڀرپور اظهار تنوير پنهنجين هنن ڪهاڻين ۾ ڪيو آهي.

نور محمد عباسي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مهاڳ

سنڌي زبان ٻوڙي ٻين زبانن ۾ شروع کان ونئي هيستائين جنهن جانداريءَ جو ثبوت ڪهاڻيءَ ڏنو آهي، اهو ٻيءَ ڪنهن ادبي صنف نه ڏنو آهي. ڪهاڻيءَ جي فن هر زماني جو ساٿ ڏنو آهي. ڪنهن زماني ۾ اها 'ڪهاڻي' 'قصي' جي صورت ۾ بيان ڪئي ويندي هئي، اڄ اها مختصر ڪهاڻي آهي. جنهن زماني ۾ ماڻهن کي واندڪائي نصيب هوندي هئي ان وقت به آکاڻيون بيان ڪيون ۽ ٻڌيون ويون ۽ هاڻي جڏهين مشين جي وجود ۾ اچڻ کانپوءِ ماڻهن جي مصروفيت وڌي ويئي آهي، تڏهين به مختصر ڪهاڻي وڏي ذوق ۽ شوق سان پڙهي وڃي ٿي.

سنڌي زبان ۾ آزاديءَ کانپوءِ نثر ۽ مختصر ڪهاڻيءَ جي ڀرپور شروعات جمال ابڙي وٽان ٿي ۽ پوءِ ها ڪهاڻي جيئن جيئن پوءِ تيئن اڳتي ترقي ڪندي وئي ۽ سنڌي زبان ۾ غلام رباني، آغا سليم، حفيظ شيخ، امر جليل، نسيم کرل، غلام نبي مغل، ثميره زرين، شوڪت حسين شورو، علي بابا، عبدالقادر جوڻيجو، ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو، خيرالنساء جعفري، ليلا ٻانا، ماڻڪ، مشتاق شورو، رعنا صديقي ۽ تنوير جوڻيجو جهڙا شهره آفاق ڪهاڻيڪار پيدا ٿيا ۽ زبردست ڪهاڻيون لکيائون.

انهن ڪهاڻيڪارن مان تنوير جوڻيجو هڪ اهڙي ڪهاڻيڪار آهي، جنهن جو شمار هونئن ته نئين نسل جي ڪهاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو، پر ڪهاڻيءَ جي روايت سان به سندس گهرو تعلق آهي.

تنوير جي هنن ڪهاڻين پڙهڻ کانپوءِ اهو محسوس ٿيندو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

تو، سنڌس هي مجموعو ڇپائي اسان بيحد خوشي محسوس ڪري رهيا آهيون. مونکي اميد آهي ته اسان جا پڙهندڙ حضرات اسان جي هن محنت جو قدر ڪندا ۽ ڪتاب هٿو هٿ وٺندا ته جيئن اسان پنهنجي هن اشاعتي سلسلي کي اڳتي وڌائي سگهون.

آخر ۾ اسين پڙهندڙن کي يقين ٿا ڏياريون ته هن ڪانپوءِ به اسين ادب جي مختلف صنفن تي ٻڌل معياري ادب ڏيندا سين.

نور محمد عباسي

ڪهاڻي ڪيئن لکجي

ڪهاڻي لکڻ ذات ۾ آهي ته ڏانو ۾. ۽ ان ڏانو جي باري ۾ وڏا وڏا ڪهاڻيڪار ئي ڪجهه ٻڌائي سگهن ٿا، ته ڪهاڻيءَ جون ٽيڪنڪس ڇا آهن؟ يا ڪهاڻيءَ کي نڀائڻ يا ڪلائيميڪس تائين آڻڻ لاءِ ڪهڙن ڪهڙن مرحلن مان گذرڻو پوي ٿو. ۽ جيئن ته ظاهر آ منهنجو نالو مهانُ ڪلاڪارن جي لسٽ ۾ نه آهي ان ڪانسواءِ منهنجو تعلق لٽريچر واري فيلڊ (مثال ايم- اي لٽريچر ۾) سان به نه آهي. سو هت جيڪو ڪجهه به ڪهاڻي لکڻ جي سلسلي ۾ مون محسوس ڪيو ها جيڪو منهنجي ذهن ۾ آيو سو پيش آهي ته جيئن ٿوري گهڻي انهن ساٿين کي، ڄاڻ پوي جيڪي ادبي دنيا ۾ پير پائڻ چاهن ٿا.

سڀ کان پهرين ته ضروري آهي ته ڄاڻجي ڪهاڻي ڇا آهي؟ دراصل انساني زندگي واقعن ۽ حادثن جو مجموعو آهي. واقعا ۽ حادثا جيڪي انساني دل ۽ دماغ تي گهرو اثر ڇڏن ٿا انهن کي ڏانو ۽ ترتيب سان لکڻ ئي ڪهاڻي آهي. يعني ڪهاڻي جت جذبن جو اظهار آهي ته اُت هنر ۽ ڪاريگري به هوندي ته ڪهاڻيءَ کي ڪن به مقرر اصولن هيئت بندي نه ٿو سگهجي ڇاڪاڻ ته هر ڪهاڻيڪار جو پنهنجو نمونو ۽ اسٽائيل هوندو آهي ۽ هرڪو پنهنجي پنهنجي ڏانو ۽ نموني سان ڪهاڻي لکندو ۽ نڀائيندو آهي. پر وري به ڪن ڳالهين کي ڌيان ۾ رکڻ ضروري هوندو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪهاڻين جا قسم

موجوده دور ۾ اسان وٽ عام طرح ٽن قسمن جون ڪهاڻيون هلن ٿيون.

(١) "پنچز" بلڪل ننڍڙيون ڪهاڻيون جن ۾ ڪو به واقعو مڪالمي جي صورت يا بياني انداز ۾ هڪ ڏيڍ صفحي ۾ هڪڙي وهڪ ۾ لکيو وڃي ٿو.

(٢) آڪهاڻي: جنهن کي عام طور "Plot – less" ڪهاڻي پڻ ڪوٺيو وڃي ٿو. هن قسم جي ڪهاڻين ۾ ڪو پلاٽ يا ڪو خاص واقعو نه، پر زندگيءَ جو وهنوار، شعور جي وهڪ ۾ لکيل هوندو آهي.

شعور جي وهڪ ۾ تسلسل جي ڪمي هوندي آهي ۽ ليکڪ يا ڪهاڻيءَ جو ڪردار جو ڪجهه به محسوس ڪندو آهي سو اونئن جو اونئن پڙهندڙ اڳيان پيش ڪندو آهي.

مثال:- "اٺان ٿو.... وڃان ٿو دڪان تان سگريٽ وٺڻ.... گوڙ جو آواز اچي ٿو." وغيره

(٣) ڪهاڻي يا "Short Story" عام ڪهاڻي اڪثر سماج ۾ ٿيندڙ حالتن، واقعن ۽ حادثن تي آڌار تي رکندي آهي.

ان ڪري عام ڪهاڻيءَ کي لکڻ وقت ڪو به واقعو يا حادثو ذهن ۾ رکي لکڻ شروع ڪبو آهي. انهي واقعي يا حادثي جنهن تي ڪهاڻي لکي وڃي ان کي چئبو آهي پلاٽ. ۽ ڪهاڻيءَ جو پهريون مرحلو آهي پلاٽ جي چونڊ.

(١) پلاٽ جي چونڊ

ڪو به واقعو يا حادثو جنهن تي ڪهاڻي لکي وڃي ان کي پلاٽ ڪوٺبو آهي. ۽ جيئن ته انساني زندگي حادثن ۽ واقعن جو مجموعو آهي. ان ڪري ڪنهن واقعي کي آڏو رکجي. ۽ ان لاءِ ويچار جي. هڪ ٻي به ڳالهه ته ڪيترا واقعا اسان ماڻهن ڪان ٻڌندا آهيون ته ڪي واقعا اخبارن ذريعي به اسان کي متاثر ڪندا آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۾ انهن واقعن کي آڏو رکي مشاهدو ڪيو آهي. يعني ڪنهن به شيءِ کي چڱيءَ طرح جاچڻ ۾ پرکڻ مثال طور ڪهڙي قسم جو گهر هوندو. يا ان وقت ماحول ڪيئن هوندو، ماڻهن جا تاثرات جن سان اهو واقعو پيش آيو يا جن اڳيان ٿيو. ڪيئن هوندا. ۾ واقعي ۾ حادثي کانپوءِ سندن رد عمل ڇا هوندو. وغيره مشاهدي يا آنڊرويشن جا عام طرح ٻه قسم هوندا آهن.

(١) شراڪتي مشاهدو: يعني ڪو حادثو يا واقعو بذات خود پاڻ سان پيش اچي يا وري جاءِ واردات تي وڃي حقيقتون حاصل ڪجن.

(٢) غير شراڪتي مشاهدو:- هن قسم جو مشاهدو عام طرح ٻين جي رستي ماڻيو آهي يا ذهن جي سوچن ذريعي. مثال جيڪڏهن ڪو چوريءَ جو واقعو ٿيو ته ان لاءِ سمورا واقعات ذهن ۾ ويچاريندا سين ته ڇا ٿيو هوندو؟ يا ڪنهن کان پڇا ڪبي ته مالڪ جا تاثرات ڇا هئا يا جيڪڏهن چور جهليو ته سندس ڪيفيت ڇا هئي.

ٻيو مرحلو

پلاٽ جي چونڊ کانپوءِ ٻيو مرحلو آهي پلاٽ کي ڪاغذ تي اتارڻ جو. هن سلسلي ۾ عام طرح ٽي طريقا ڪتب آندا وڃن ٿا.

(١) مونولاگ:- هن طريقي موجب ڪهاڻيڪار پاڻ بذات خود پڙهندڙن اڳيان ڪردار جي صورت ۾ موجود هوندو آهي. ۾ ڪهاڻيءَ جي ٻين ڪردارن جو ذڪر اهڙي طرح ڪندو آهي ته جيئن پڙهندڙ انهن ڪردارن کان اڳ ئي واقف هجن.

مثال:- ”رات جو وقت هو.... ماحول ۾ سانت هئي.... سمورو آڪاش اونداهون هو.... ايتري ۾ ڪڙڪو ٿيو.... چرڪي اٿيس سامهون هڪ پاڇو نظر آيو.... ڊپ وچان نڙي خشڪ ٿي ويم.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(٢) ايگزسٽينشلزم Existentialesm : يا وجوديت وارو طريقو

هن نموني موجب، هر ڪردار واقعي وقت موجود هوندو آهي ۽ پنهنجي ڳالهه پاڻ ڪندو آهي. ۽ ڪهاڻيڪار پنهن جي پاران ڪوبه بيان نه ڏيندو آهي. ۽ اهڙي نموني ئي ڪهاڻي اڳتي وڌندي آهي.

مثال : (چـــور)

لاڳيتو پيو ڏهاڙو هو.... منهنجي پيٽ ڪجهه به نه ڪونه ڪاڌو هو.... نماڻا نيڻ ڪري هرهر تي مونڏي نهارياڻين اڄ ڪيئن به ڪري ڪيس ڪاڌو ڏيندس مون سوچيو، پوءِ پلي ڪنهن جي چوري نه ڪرڻي پئي. اهوئي ويچاري ان رات گهران نڪتس.... اونده. اندوڪار هئي.... هٿ ڪي هٿ نه پئي ڏيکاري ڏنو."

(پـاڳـيو)

ڪيڏي نه اونده آ اڄ.... ۽ سيءُ به وڌيل آ.... اجهو ڪو ڪڙڪو ٿيو شايد ڪو آهي.... رڙ ڪرڻ چاهيان ٿـو پـر زبان؟ اها به جهڙوڪ ساٿ نه پئي ڏئي.

(٣) بياني طريقو :-

هن طريقي ۾ ليکڪ يا ڪهاڻيڪار، ٽين ڌر تي سموري واقعي جو ذڪر ڪندو آهي.

مثال :- رات جو وڳوڙو هو.... ماحول ۾ سانت هئي.... ۽ هو پنهنجي گهر ۾ ستل هو.... اوچتو ڪڙڪي جو آواز پڌائين نهار ڪرڻ تي هڪ پاڇولو نظر آيس. ڪو چور هئو جو سندس گهر تپي آيو هو."

ٻيون ضروري هدايتون

پلاٽ جي چونڊ ۽ ڪهاڻي کي لکڻ مهل، منظر نگاري کي به ڌيان ۾ رکيو ويندو آهي ڇاڪاڻ ته منظر نگاريءَ ڪري ئي پڙهندڙ پاڻ کي ان حادثي يـا واقعي جي بلڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويجهو محسوس ڪندو جيڪو ڪهاڻيڪار، ڪهاڻيءَ ذريعي پڌائڻ چاهيندو آهي.

منظر نگاري:-

منظر نگاريءَ جي سلسلي ۾ عام طرح هي ڳالهيون ذهن ۾ رکڻ ضروري آهن.

(1) صورتحال:-

ڪهاڻيءَ جي صورتحال کي آڏو رکندي ئي منظر بيان ڪجي. مثال طور جيڪڏهن چور، غربت جي ڪري چوري ڪري ٿو. ۽ وچولي طبقي واري گهر ۾ گهڙي ٿو ته اهوئي ماحول پس منظر ۾ به بيان ڪجي. پر جي چور محض ايڊونچر خاطر ڪا ڪار چوري ڪندو هجي ته اهڙي قسم جو ماحول سندس چوگرد بيان ڪجي.

مثال جي چور غربت جي ڪري چوري ڪندو هجي ته ذڪر ائين نه ڪجي ته چور پٺي رڪارڊ پليئر تي رڪارڊ پڌا ته سندس پيٽ اچي چيو ته بابا فرج ته خالي آهي ۽ مون کي بک لڳي آهي."

(٢) وقت:-

منظر نگاريءَ وقت بي اهم شيءِ آهي وقت. آيا اهو وقت ڪهڙو آ ۽ ڪهڙيءَ موسم جو وقت آهي. مثال جي رات جو وقت ته عڪاسي به رات جي وقت جي ڪجي. مثال اونده هئي، ڪِٽ ڪِٽ ڪتن جي ڀونڪڻ جا آواز ٿي آيا.

اهڙي طرح رات جا به مختلف حصا ٿين جيئن فجر جو منظر "پري ڪان بيل گاڏين جا آواز پڌڻ ۾ پئي آيا.... صبح جو تارو ٽمڪي رهيو هو ابتري ۾ ملي جي ٻانگ جو آواز به ڪنن تي پيو."

اهڙي ئي طرح سياري جون راتيون ڏکيون ۽ سانت ٿين، ڪيڏي ڪيڏي مهل ڪتن جا ڪوڪرات پيا ڪنن تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پوندا آهن جڏهن ته اونهاري جون راتيون ننڍيون ٿين ۽ ڪتن جي ڀونڪڻ جو آواز پيو ايندو.

ساڳي طرح شهر جي راتين جو پيو منظر ٿئي، جڏهن ته ڳوٺن جي راتين جو پيو. شهر جي راتين جي پس منظر ۾ چوڪيدارن جي سيٽين جا آواز، ڪاڏين ۽ موٽرن جا آواز پڻ ٻڌڻ ۾ ايندا آهن. ۽ بلڪل نج ڳوٺن ۾ گدڙن جون اونايون پڻ رات جو ٻڌڻ ۾ اينديون آهن.

ثقافت:-

منظرنگاريءَ ۾ ثقافت به نهايت اهم ڪردار ادا ڪري ٿي ثقافت مان مراد ڪنهن به گروهه جو طرز زندگي يا پسگردائيءَ وارو ماحول. يعني جيڪڏهن ڪهاڻيءَ جو تعلق شهر يا يونيورسٽيءَ سان آهي ته اهڙو ئي ماحول ڏيکار جي. مثال ڪپڙن جي نمونن جو ذڪر يا ڳالهائڻ جو نمونو وغيره. ائين نه ته ڳالهه ٻئي هلي دادوءَ جي ۽ هيرو هيروئن دادوءَ ۾ ئي چائينز هوٽل ۾ ويٺا هجن. مطلب ته آس پاس وارو ماحول ڪهاڻيءَ جي نسبت سان ڏجي. هاريءَ جو ذڪر هجي ته ڳوٺاڻي ماحول جو ذڪر ڪجي شهر جي ڳالهه هجي ته شهر جو ماحول ٻڌائجي. اهڙي طرح شهرن ۾ مختلف طبقا ٿين هاءِ سوسائٽيءَ جو ذڪر ڪجي ته پس منظر به اهڙو بيان ڪجي مزدورن جو قصو هجي ته وري اهڙو ئي منظر ڏجي.

ٻولي:-

ٻوليءَ جي سلسلي ۾ ڪهاڻيءَ واري ٻوليءَ کي عام طرح اسان ٻن حصن ۾ ورهائي سگهون ٿا.

(۱) بياني ٻولي:- بياني ٻوليءَ مان مراد آهي، اها ٻولي جا هڪ ڪهاڻيڪار، ڪهاڻي ٻڌائيندي بيان طور استعمال ڪندو آهي.

(۲) ڪرداري ٻولي:- اهو گفتگو جا ڪهاڻيءَ ۾ ڪردار ڳالهائڻ دوران استعمال ڪري.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"بياني ٻولي":-

جيئن ته مٿي ذڪر ڪيو ويو ته بياني ٻولي اهڙي ٻولي هوندي آهي جا ڪهاڻيڪار، ٽين ڌُر، ٿي ڪهاڻي بيان ڪرڻ وقت ڳڍائيندو آهي. بياني ٻولي هڪ لحاظ کان ڪتابي ٻولي ٿئي. جنهن ۾ ڪهاڻيڪار تشبيهون، علامتون ۽ ننڍڙا وڏندڙ جملا استعمال ڪندا آهن.

(١) تشبيهه:- معنيٰ پيٽ ڏيڻ يا مثال ڏيڻ. تشبيهه ڏيندي هيءَ ڳالهه جو ڌيان رکجي ته تشبيهه ڌاري نه هجي، بلڪ سهڻو نه اڻين لڳندو ته جهڙي قسم جو ماحول ڪهاڻيءَ اندر هجي اهڙي ئي قسم جي تشبيهه ڏني وڃي مثال جي ڀيٽ جهڙيءَ جو ماحول هجي، اهڙي تشبيهه ڏني وڃي.

مثال:- ڏند ته سنڌس اَڪ جي ڦلڙين جو گمان ڏيندا هئا. يا جيئن "پشو پاشا"، هڪ انقلابيءَ جي ڪهاڻي آهي ان ڪري ان ۾ تشبيهون پڻ اهڙيون استعمال ٿيل آهن.

مثال:- "پشو اڻين وڌيو جيئن ڪو خشڪ جابلو ٻوٽو، پٿرن مان ڦاٽي نڪتو هجي."

(٢) علامت:- علامت جي معنيٰ آهي نشاني. ڪڏهن ڪڏهن ڪهاڻيڪار علامت طور ڪن ڳالهين جو ذڪر ڪندا آهن، جيتوڻيڪ بظاهر اهي ڳالهيون ٻيون هونديون آهن پر اندروني معنيٰ هنن جي مختلف هوندي آهي. پر علامت لاءِ هڪ ڳالهه جا ضروري آهي ته ظاهري ۽ ڳجهيءَ ڳالهين ۾ ڪانه ڪا هڪجهڙائي ضرور هجي.

مثال:- آس جو پکيئڙو اڏامي ٿو، ڪڏهن وڃي ٿو نم جي لام تي، ڪڏهن ٻير جي ٽاريءَ تي،

نم جيئن ته وستين، گهرن ۽ آباد علائقن ۾ ٿئي. ان ڪري اها علامت آهي. "اميد جي". ٻير جيئن ته قبرستانن وغيره ۾ ٿئي ان ڪري علامت آهي نااميديءَ جي.

اهڙي نموني موسمن ۽ رنگن کي به علامت طور استعمال ڪيو آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ننڍڙا جملا:-

اڪثر ڪهاڻين ۾ سهڻا ۽ ننڍڙا جملا پڻ استعمال ڪيا آهن جيڪي ماڻهو دل سان محسوس ڪندو آهي ۽ انهن جملن جو تعلق انسان جي اندرين ڪيفيتن سان هوندو آهي.

بياني ٻوليءَ جي سلسلي ۾ هڪ ڳالهه ته ان جا ٻه پهلو ٿيندا آهن. داخلي ۽ خارجي:-

داخلي پهلوءَ مان مراد آهي ڪهاڻيءَ ۾ ڪٿي ڪٿي ڪهاڻيڪار پنهنجي راءِ جو پڻ اظهار ڪري ويندو آهي ۽ جانبدار بڻجي ويندو آهي.

مثال:- ”ڪيڏي نه مڪاري هئي هن جي صاف گوئيءَ ۾ خود فريبيءَ جي انتها، جهل جو چيهه، پشو اٿي ڪڙو ٿيو.“

خارجي پهلو:- يعني جڏهن ڪهاڻيڪار ڪهاڻي بيان ڪندو آهي ته غير جانبدار ٿي ۽ پنهنجي راءِ يا پنهنجا خيال ڪونه مڙهيندو جيڪو جيئن ٿئي اونئن ئي بيان ڪندو آهي.

ڪرداري ٻولي:-

ڪرداري ٻوليءَ مان مراد آهي. ڪهاڻيءَ اندر ڪردارن جي گفتگو ۽ مڪالما. يعني اها ٻولي جا ڪردار ڳالهائن ٿا.

ڪرداريءَ ٻوليءَ وقت اها ڳالهه ڌيان ۾ رکجي ته جهڙو ڪردار هجي. اهڙي ئي ٻولي ڪردار کان ڳالهرائي وڃي. يعني ڪردار جي عمر، جنس، حيثيت، رتبي جي لحاظ کان اڳ رکجي ۽ اهڙي ئي نموني جي گفتگو انهن کان ڪرائجي ۽ ڪوشش اها ئي ڪجي تہ اها گفتگو حقيقت سان وڌ کان وڌ تعلق رکندي هجي.

مطلب ته ڪرداريءَ ٻوليءَ ۾ لوڪ پهاڪا، چوڻيون پڻ ڪردارن جي واتان چورائي سگهجن ٿا. هڪ ڳالهه ڌيان ۾ رکڻ ضروري آهي ته ٻولي ائين نه هجي جو هڪ ڪڙمي انگريزيءَ ڳاڙهي سنڌيءَ ۾ نهايت فلسفيانه گفتگو ڪري.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنڪچوئيشن:-

معنيٰ نشانيون جهڙوڪ، ڪاما، فل اسٽاپ، سواليه نشان، انورٽيڊ ڪاماز، ڊيش، ڊاٽس وغيره اهي نشانيون ڪهاڻيءَ لاءِ موتي اثرات مثل ٿين ٿيون ۽ انهن جي ڪري ئي ڪهاڻين ۾ صحيح تاثر پيدا ٿي سگهي ٿو.

آخري مرحلو:-

آخري مرحلو ٿئي ٿو ڪهاڻي فيئر ڪرڻ جو. ٽي چار ڀيرا ڪهاڻي پڙهجي ۽ ڏسجي ته ڪٿ ڪهاڻي ۾ جهول ته نه آهي ته تسلسل جي ڪمي يا لفظن جو وڌاءُ ته ڪونهي. پوءِ اچو فل اسڪيپ پنو کڻي ان تي ڪهاڻي لکجي. ڀر صاف سٺن اکرن سان ۽ پني جي رڳو هڪڙي پاسي- ٻيو پاسو خالي ڇڏيو. هميشه ڪوشش ڪري ٻه ڪاپيون ٺاهجن هڪ ايڊيٽر ڏي موڪلجي ٻي پاڻ وٽ رکجي.

— تنوير جوڻيجو

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عيبن هاڻي

سياري جي مند ۾ حيدرآباد شهر جي وچولي گهر جو ڏيک .... ڪمري ۾ ڪُل پيو ٻري، جنهن جي ڪابي پاسي ٻه ڏوڪريون ٻن منجين تي ويٺيون آهن ۽ ساڄي پاسي تونئري تي ٻه ڏيڪريون وٺل آهن.

شريف خاتون پنجاهه، پنجونجاهه ورهين جي رعب دار ڏوڪري آهي ۽ سندس ڀيڻ رحمت خاتون، چاليهن ورهين جي سنهڙي سڪل ۽ تيز مزاج واري عورت آهي.

زاهده سانوري رنگ واري بي ڏولي نينگري آهي جڏهن ته ذکيه پوري پنهنجي قدبت جي سمجهو نينگر آهي. ماحول ڪجهه گنڀير آهي جنهن مان پاسجي پيو ڪا خاص ڳالهه آهي يا ڪو خاص مسئلو.

”مان پاڻ چوان ته ڀهرين ڀيري ئي هاڻو ڪئي اٿن، سو ڪا ڳالهه مڙئي ضرور آ“ شريف خاتون نڪ کي موڙو ڏيندي چيو.

”ادي شريف خاتون، تون ڀيڻ وڏي آهين .... سچ چوانءِ، شڪ ته مون کي پرينديئي پيو هو، پر ڳالهه ڪونه ڪيم ته متان تون دل ۾ ڪرين.“ رحمت هٿ کي نچائيندي چيو.

”اڙي هاڻي وري ڏس .... تون چئين ۽ آءٌ دل ۾ ڪيان.“ شريف خاتون ڀيڻ کي ڏوراپو ڏنو.

”وري به ادي .... پر هاڻي به ته ڪا مهل ڪانه وئي آ.“ رحمت ڳالهه تاريندي صلاح ڏني.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها رحمت.... ويل ته ڪانه ٽري آ. پر مون کي عجب ٿو لڳي ماڻهن تي، ڏسٽا وائسٽا ٿي ڪري ڪيئن نه پيا ٻوهه ڪن.“ شريف خاتون عجب وچان چيو.

”ها ادي .... بس ڪلجڳ آ ڪلجڳ .... اصل رب سائين ڪان پئي پناهه گهرجي.“ رحمت نڪ مهتيندي سر ونرايو.

”سچ پڇين آءُ ته ڏئيءَ جا شڪرانا پئي مڃان، جو اڳواٽ ڏي خبر پئي، نه ته ڪنهن مڪ اجائي گهجي و جي ها.“

”امان .... خبر اٿئي منهنجي به ڏاڍي چمچه گيري ڪندي هئي.“ زاهده به وارو ورتو.

پر ذڪيه ڪيس جوهه پائي ڪاوڙ مان ڏٺو.

”توکي چو ڏي خار وئي، ڪهڙي تنهنجي ڏاڏي پوٽي آ.“

زاهده جواب ۾ چڙب ڏنيس.

”تعويذ کيا هوندئين چوريءَ تي .... ڏسينس ته سهي ڪيئن نه پوت ڦري ويو اٿس.“ شريف خاتون به دب ڪڍيس.

”مون ماسيءَ وٽ به ايترو ڪانه ايندي هئي، جيترو هن رن وٽ ويندي هئي.“ رحمت کي به وسريل ڳالهه ياد آئي.

”پر امان، سلمه جهڙي ڀي چوڪري ذڪي ملندو.“ ذڪيه هيسيل لهجي ۾ احتجاج ڪيو.

”اڙي بس ڪر .... اسان جي انور کي ڪا چوڪرين جي کوٽ. جتان گهرندو اتان ملندس، پڙهيل ڳڙهيل آ نوڪريءَ وارو آ.“ شريف خاتون وري شروع ٿي.

ذڪيه چپ.

”پر ادي هاڻي ڪندو ڇا؟“ رحمت ڳالهه جو رخ ٻئي پاسي مڙندي ڏسي واپس مقصد تي آئي.

”ڪنديس وري ڇا؟ وڃي پوٽ تي منڊي ۾ موڙو اڇلي ايندي سانس، ڪونه ڪپي اسان کي سندن ڏيءَ.“

شريف خاتونءَ جي آواز ۾ ڪاوڙ هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها امان ها.... ادا لاءِ ڪو ڇوڪريون ڪٿيون.“ زاهده پيهر ماءُ کي ٽيڪر ڏني.

”ها ادي شريف خاتون ڇوندا آهن ته ڏونٽري ۾ هجي ها ته ڏٺي نه ڇڏن ها.... سو اڳ جو مڱڻو ٿيو آهي ته پڪ ڪا ڳالهه هوندي.“ رحمت پيهر لانئڊ ڀڏي.

”ڇوڪري پڪ ڇال جي خراب هوندي نه ته هوند ڪير اهڙي ڇوڪري ڇڏي ها!“

”ها لڳي مڙني ائين ٿو. اڇي بچل ماءُ ته ڪوٺيندي سانس.“

”ها امان برقعو به ته ڪونه اوڍيندي آ.“ زاهده ڪڇي.

”ها پٽ اهي رنون رڳو ڏسڻ ۾ ساديون هونديون آهن نه ته اندر ۾ ابليس هونديون آهن. شڪر آ رب جو، جو ادي بچل ماءُ ڳالهه ڪئي نه ته اڳتي الائي ڇا ٿئي ها. آءٌ ته صبحائي وڃي ٿي ٽپڙ اچلي اچان ته پنهنجي رن پاڻ وٽ سوگهي ڪن، ڪونه گهرجي اسان کي اهڙي بدڪار.“

سلمه چپ هئي، نه نيڻن ۾ نير هئس نه چپن تي سڏڪا.

بس حيران! اڄ سندس پيو مڱڻو ٽٽو هئو. ٻي ڏوهي هوندي به سندس پاند آلو ٿيو هو.

پهرين مڱڻي جي ٽٽڻ پيري رني به هئي ته ڏسڪي به هئي. پر هن پيري ته ماٺ هئي.... خاموش! پل لاءِ ائين لڳو ڄڻ پنڌ پاهڻ ٿي وئي هجي. پر پوءِ ڄڻ ڪنهن منتر ڦوڪي جادو ختم ڪري ڇڏيو هجيس ۽ معمول جيان ڪم ڪار ڪرڻ لڳي. ڄڻ ڪا اڻ ٿيڻي ڳالهه نه ٿي هجي.

باقي ماڻس جي اکين ۾ لڙڪ به هئا ۽ پڻس جي منهن جي گهنجن ۾ واڌارو، پنهنجي عمر کان ڏهه ورهيه وڏو نظر اچڻ لڳو.

”هوند اسان اڳ ۾ سندس بار لاهيون ها!“ پڻس ڏيمي لهجي ۾ چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”چوندا آهن تہ جي ڳٺي سو چوڻون ڪائي، سو اسان ڪي کهڙي چاڻ، تہ ثريا جو سوچيندي، سلمہ کي تا اوجهڙ ۾ اڇليون“ ماڻس وراڻيو.

”ہہ مڱڻا ٿڻا آهن، نہ چاڻ ماڻهو ڇا چوندا هوندا؟“ پڻس جي اکين ۾ پاڻي تري آيو.

”نہ سلمہ جا پيءُ دل نہ لاهہ.... اسان جي سلمہ کي هرڪو سڃاڻي سيني کي چاڻ آهي تہ سٺي ۽ سلجهيل نينگر آهي. ڪوبہ تہ عيب ڪونهيس.“ ماڻس سندس پيءُ کي آٿت ڏنو.

”ڪيڏي نہ ڳهيلي آهي امان، ڇڻي ٿي تہ مون ۾ ڪو عيب ڪونهي، ہہ مڱڻا ٽٽڻ گهٽ عيب آهي، گهٽ مهٽو آهي.“ سلمہ ماءُ-پيءُ جون ڳالهيون ٻڌي ويچارڻ لڳي. اُنهن لڱس ڇڻ ڦٽ مٿان ڪرنڊ ڪنهن لاهي ڦٽو ڪيو هجيس.

ڀهريون مڱڻو ياد اچي ويس جڏهن سندس آڪر ۾ منڍي وجهي، مسعود سان ٻڌڻ ۾ ٻڌو ويو هو. ان وقت پاڻ کي ڪيترو نہ اتاهون سمجهو هئائين، ڪيترو نہ بلند. سيني جيڏين سرتين ۾ ڀهرين هئي، جنهن جو مڱڻو ٿيو هو.

سندس سيني جيڏين سرتين کيس لڪ ڇپ ۾ واڌايون ڏنيون هيون. هن وقت هن اهو بہ محسوس ڪيو هو تہ سندس ساهيڙين جي اکين ۾ حسرت بہ هئي تہ هلڪو ساڙ بہ. ۽ اهو سوچي تهائين سندس ڳاٽ اوچو ٿي ويو هو. پر رات جو ڪائنس وڏي ڀيڻ ثريا جي هنڌ مان روئڻ جو آواز ٻڌي ٿورو ٿورو ڏک بہ ٿيو هئس.

ثريا جيتوڻيڪ ڪائنس چار سال وڏي هئي، پر سندس مڱڻو اڳ ٿيو هو. ڪارڻ اهو هو جو ثريا جي مُک تي ماتا جا چٽا هئا ۽ شڪل ۾ پوري ساري هئي.

ماءُ ثريا جو ڏک بہ محسوس ڪيو، پر مجبور هئي آخر ڪري بہ ڇا ها؟ ڇئن نياڻين جي ماءُ هئي.

”في الحال مڱڻو تہ ٿي وڃي، شادي ڪئي اڳ ۾ ثريا جي ڪنداسين.“ ماڻس ويچاريو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وقت گذرڻ لڳو. ثريا جي وارن ۾ اڇاڻ اچڻ لڳي، پر ڪا مٽي ڪانه آئي ۽ پوءِ مسعود جن به گهر ڪٿي ڪيترو ويهن ها!

”آخر ڪجهي ڇا؟“ هڪ وار ماڻس سندس پيءُ کان پڇيو.

”ثريا جي ماءُ چئين ته ٿورو صبر ڪن، جيئن وڏيءَ جو بار پهرين لاهيون.“ ثريا جي پيءُ جو جواب هئو. ڪيس به ته ڏيءَ جو احساس هو ۽ سندس محروميت جي ڄاڻ به هئي، ۽ هن اهو به نٿي چاهيو ته متان وڏيءَ ڏي جي دل ۾ هيڪاري احساس ڪمتري پيدا ٿئي ۽ ماڻهو به ٽوڪون ڪن ته وڏيءَ کي ڇڏي ننڍيءَ کي ٿو پرڻائي.

اهو ساڳيو جواب ٽي ڀيرا دهرايو ويو، ۽ پوءِ هڪ ڏينهن منڊي ۽ ڪپڙا واپس گهر پهچي ويا. ان ڏينهن سلمه کي ڄاڻ پئي ته قيامت ڇا ٿيندي آ. ان ڏينهن هن ڳوڙها به ڳاڙيا ته رُني به. ۽ سندس اهو ڳالت جو ڪنهن ڏينهن مٽي هو جهڪڻ لڳو. جيڏين سرتين جـون همدرديون ويتر ڇهڻ ڦٽن تي لـوڻ برڪنديون هيس، ۽ ڪمس ائين پاسندو هئو ته ڇڻ ڪيس ڏسي سندس ڏي شاگرديائيون هڪٻئي جي ڪن ۾ سُس پُس ڪري اشارا ڪنديون هجن. دل چاهيندي هئس تـه سـوڙ ۾ منهن لڪائي سمهي رهي ڪنهن جي اکيان به نه اچي، ۽ پيٽس ثريا ته ڏئي ڪانه وٺندي هيس. اهائي تـه سندس راهه ۾ رڪاوٽ هئي ”سماج جي ديوار“ جنهن سندس ۽ مسعود جي ميلاپ کي اصل لاءِ وڇوڙو بڻائي ڇڏيو هو.

وقت گذرڻ لڳو ۽ ڇوندا آهن ته وقت ئي سڀ کان وڏو مرهم هوندو آهي، سلمه جي رهنڊ تي به وقت جي مرهم ڪرنڊ ٻڌي ڇڏيو.

انهن ئي ڏينهن سندن ئي هڪ رنڙ ماڻٽ جي مٽي ثريا لاءِ اچي وئي. ماڻٽن ثريا جو بار لاٿو هائي سلمه ۽ ان ڪان ٻن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ننڍين پيرن جي ڳڻتي هئي. سلمه سهڻي ۽ سليقه مند ته هئي ئي،
تنهن جي هڪ هندان مٿي اچي وئي.

ڀمهر سنڌس آڱر ۾ منڊي وڌي وئي.

هاڻي ته سنڌس ڏاج پڻ تيار هو. پر اڄ؟ وري سنڌس
ڀيو مڱڻو به ٽٽي پيو.

منڊي ۽ موڙو سنڌس اڳيان واپس پيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

الا ڏاهي ۾ ٿيان

اچا ٽرين جي اچڻ ۾ پندرنهن منٽ آهن .... واچ ڏسندي در کان ٻاهر جهاتي پاتي ٿي. اوسيئڙي جون گهڙيون واقعي اينگهجهو پون .... حق ٿي ويچارا شاعر انتظار مان بيزار ٿيو پون.

هٿ ۾ جهليل رسالي جا ورق اٿلايان ٿي، پر مزو ڪونه ٿو اچيم. وس پڄي ته ڪر پليٽ فارم تي چڪر ڏيان، پر هاڻ ڙي مجبوري زال ذات هئڻ جي. اتي ويٽنگ روم جي در وٽ ٿي اچان. هر ڪو ماڻهو پنهنجي ليکي، ڪو ڪيئن ته ڪو ڪيئن.

اجهو گهنڊي وڳي .... شايد گاڏي اچي پئي. ڊيزل انجڻ جو ڳرو آواز ماڻهن جي آواز کي ڇپائيندڙ اڳتي پيو وڌي.

آئون پليٽ فارم تي نڪري ليڊيز ڪمپارٽمينٽس جاچيان ٿي. هڪڙي سيڪنڊ ڪلاس گاڏيءَ مان هوءَ هيٺ لٿي.

”زيني.“ اتي ئي مٺي ڏٺي ساڻس ڳراٽڙي پائي ملي ٿي.

”جاني تو ڇو تڪليف ڪئي اسٽيشن تي اچڻ جي؟ آئون پاڻ ئي تو وٽ پهچان ها.“ ڏاڍي پاٻوهه مان چوي ٿي. ’جاني‘ سندس PetWord ـ جو فقط اسان لاءِ ئي استعمال ڪندي آ. ”تون اچين ۽ آئون توکي وٺڻ نه اچان. هر ڪو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

Possible هو؟" پليٽ فارم کان ٻاهر نڪرندي منهنجو ڪهس
چوڻ .... ڏسان پئي ڏاڍي ڪمزور ٿي وئي آ. مک تي اداسين
جا پاڇولا، رنگ هيڊائون، هڏا نڪتل.
"زيني، طبيعت ته ٺيڪ اٿئي؟ ڏاڍي ڪمزور ٿي وئي
آهين." گهر ۾ داخل ٿيندي منهنجو سوال. "جاني جيئڻ لاءِ
ڪڏهن ڪڏهن بيمار به ٿيڻو پوندو آ." مرڪندي سندس جواب.
"ڇا مطلب؟"
"مطلب پوءِ سمجهايانءِ ٿي. پهرين ماني کاءِ. ڏاڍي
بک لڳي آهي."
"پهرين فريش ته ٿي وٺ." باٿ روم ڏانهن اشارو
ڪندي چوانس ٿي.
"اڄ هو پڻ منٺن ۾ آيس." چپٽي وڄائيندي سندس
اندر گهڙڻ.
پن منٺن ڪانپوءِ، هوءَ ٽيبل وٽ آهي.
"ادا ٺيڪ آ؟" ماني ٽيبل تي رکندي منهنجو سوال.
"ها، سلام چولدو هئس."
"پيار؟"
"امي به ٺيڪ آهن."
"پر تو پنهنجا هي حال ڇو ڪيا آهن؟"
مرڪي ٿي ڏئي.
"ماني ڪائي آرام ڪر ته ٻڌايانءِ؟"
"پلي پلي."
ماني ڪائي اٿون ٿا.
"هيءَ اٿئي تنهنجو ڪمرو." ڪمري ڏانهن اشارو ڪري
منهنجو ڪيس ٻڌائي. ۽ پاڻ ٿانو ٽيبل تان کڻي ڪچن ۾ واش
بيسن تي رکڻ ۽ روم ڪٺي ٿانو صاف ڪرڻ ۽ ڪم دوران
ماضيءَ جي ترلاءِ ۾ يادن جون سنهڙيون پٽريون اڇلائڻ.

* * *

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

چوڏهن پندرهن سال اڳ.... آنرز ڪرڻ لاءِ يونيورسٽيءَ ۾ داخلا ورتي هئم. ان سان گڏ هاسٽل ۾ به. هڪ يونيورسٽيءَ جو خوف، ٻيو هاسٽل جو هراس، ڪيترو نه ڊنل هيس! خبر ناهي روميٽ به ڪهڙي ملي؟ اهوئي ويچاريندي ڪمري نمبر ايڪيهين جو در کڙڪايو هئم.

”اوهان ڪي ڪنهن سان ملڻو آهي؟“ در کوليندي هڪ نينگريءَ پڇيو هوا

”جي.... مون کي هن ئي روم ۾ سيٽ ملي آهي.“ مون هٻڪندي چيو.

”اڇو.... ڀلي ڪري آيو.“ هن مرڪندي چيو هو ۽ منهنجو سامان اندر رکرايو هو.

”هيءَ اوهان جي ٽيبل ۽ هي اوهان جو ڪٻٽ.“ هن مون کي فرنيچر ڏيکاريو. ڪمري جو جائزو ورتم. نفاست ۽ سليقي سان هر شيءِ مناسب جاءِ تي رکيل هئي. ڪٻٽ تي گليڪسوز بيبيز جا ڪٽيل فوٽا چنبڙيل هئا ۽ سائيڊ تي رکيل ٽيبل تي مني پلانٽ ۽ مهاتما گوتم ٻڌ جو ڪانسيءَ جو ڍهيل بت.

”مونکي زينت چوندا آهن.“ هن پنهنجو تعارف ڪرايو.

”۽ مان رضيه آهيان.“ مون مرڪندي جواب ڏنو.

۽ پوءِ هن کلندي حجت مان چيو ”ڏس حجاب نه ڪجانءِ ۽ پنهنجي سڀ ڪجهه سمجهجانءِ.“

جواب ۾ مون به سندس ٿورو مڃيو هئو.... سانوري سلوڻي لمرنا جي مورت لڳندي هئي. هر وقت ادي، مٿي تي رئو اوڍيل ۽ هر پل پڙهائيءَ ۾ پوري.

”يار آخر ايترو سادگيءَ سان تون ڇو ٿي رهين؟ اڄوڪي فنڪشن ۾ هي لپ اسٽڪ لڳائي هل.“ مون پنهنجي لپ اسٽڪ هڪ وار ڪيس ڏيندي چيو هئو.

”نه جاني مهرباني، ٻه واڌو ٻه واري زندگي آ پنهنجي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سو جي ميڪ اپ تي هريس، ته هلي ڪونه سگهندس.“ مرڪي جواب ڏنو هئائين. هر ڳالهه نهايت پيار سان سمجهائيندي هئي. مون لاءِ ته چڻ وڪ وڪ تي سوجهرو هئي. ڪڏهن ڪڏهن آءٌ ڪيس شرارت وچان تارچ بيگم سڏيندي هئس.

”راڻي بس ۾ ئي ماڻهوءَ جو سچو امپريشن ٿو نهي. سنجيدگيءَ سان ويهندي ڪر. ڪو ڪجهه بـ نـ چوندءِ.“ اڪثر نصحيتون ڪندي هئي ۽ ٻاهر ته سندس روپ به بدلجي ويندو هئو.

* * *

هڪ ڏينهن آءٌ جيئن ڊپارٽمنٽ مان موٽيس ته چوڪيدار هڪ خط ڏنو: ”اديءَ زينت کي ڏجو.“

”زينت جو خط آ!“ واڻڙي ٿي وئي هيس. سموري سال ۾ هيءُ پهريون خط سندس نالي هئو.

”زيني هـيءُ تنهنجو خط.“ خط اڇلائيندي کيس ڏنم.

”منهنجو خط؟“ ڪجهه پريشان ٿي وئي هئي.

”پـيار هونـدو ڪو Love letter.“ مون مستيءَ مان چيو هئو.

۽ پڙهڻ کانپوءِ هن به ٽهڪ ڏيڻ شروع ڪيا هئا.

”هي وٺ“ خط هن مونکي ڏنو. منهنجو ٽڪو درست هئو.

”افضل! هونهه.... اهو نه ڪدو؟.... مون کانئس پڇيو.

”شايد اهو!“ هن جواب ڏنو.

”ڏکهو آ ته ڇا ٿيو، هونءَ آهي ناهوڪو.“ مون اک ڀڃيندي کيس چيو.

”جاني هو ڇا شعر هوندو آ- دل جو دلبر هڪڙو- گهڻان تان نه ڪجن.... پوءِ اڳتي الائي ڇا.“

”اڇا ته تون اڳيئي پتڙيءَ تان لٽل آهين؟“ مون اڳتي وڌي سندس ڪلهي تي هٿ رکيو هئو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مک تي حيا جون ريکائون ڊوڙڻ لڳيون هئس. تـوري کنڊ لوڏي اقرار ڪيو هئائين.

”سچ سچ ٻڌاءِ. ڪير آ؟“

”ماسيءَ جو پٽ، جنهن سان منهنجي ننڍ پڻ جو ناتو....“

”تڏهن ته آءٌ به چوان ڪنهن تي اک ٻڌي ڪانه تي.“

”پيو وري. جلدي جلدي هـل ماني ڪائون.“ مونکي ٺيلهو ڏيندي ٻاهر نڪتي هئي.

* * *

ٽانوَ ڏوڻي ڪچن مان نڪران تي. شام جـا چار پيا ٿين. زيني ڏاڍي گهريءَ ننڊ ۾ ستل آهـي. آءٌ ڪيس ڏسي پنهنجي ڪمري ۾ اچان ٿي. پلنگ تي ٿوريءَ دير لاءِ ڇيلهه ساهيان ٿي، ۽ وري خيالن جو سلسلو مڙي ٿو ان وقت ڏانهن جڏهن....

وڪيشن ڪانپوءِ يونيورسٽي کلي هئي، هڪ ڳالهه جا زينيءَ ۾ محسوس ڪيم — ڳالهه نه مهاڙ هرو ڀرو وڏا ٽهڪ ڏيندي هئي. ۽ ڪڏهن ڪڏهن ڪيڏيءَ مهل ته ائين پاسندو هئم ڄڻ دل جو درد لڪائڻ رستي نيڪال ڪندي هجي؟

هڪ رات مون کيس ڏسڪندي به ڏٺو.

”زيني پياري ڇا ڳالهه آ؟“ صبح جـو ڪاريڊور ۾ مون کيس ڳراٽڙي پائيندي پڇيو هو.

۽ ان سمي به هن وڏا ٽهڪ ڏنا هئا.

”خبر اٿئي، منهنجي مڱيندي مون سان شادي ڪرڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو.“

”ڇو؟“ رڙ نڪري وئي هيم.

”ڇوي ٿو، پڙهيل ڇوڪري آ. ارڏي هوندي! منهنجو ڇهو ڪانه مڃيندي.“ کلندي چيو هئائين. ”ڇـڻ پڙهائي نه، سليماني تخت آ. جنهن جي ماڻهو سان آئون راڻي ٿـي وڃان ها!“ باوجود کلڻ جي سندس اکين ۾ آلاڻ اچي وئي هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”تون ڳالهيون ڇو ٿي ڪرين راڻي، تولاه ڪي ڇوڪرا ڪتا!“ پرياڻيندي ڪيس ڇيو هئم. جيتوڻيڪ اهو به محسوس ٿي ڪيم ته پيار جو رشتو هڪ اهڙيءَ ڏور سمان آهي، جنهن کي هڪ دفعو ڇنڻ کان پوءِ ڳنڍڻ لاءِ ڳنڍ جي ضرورت پوندي آهي، انهيءَ واقعي جي ٻارنهن مهينن کان پوءِ وري افضل جو خط آيو هو.

”ٻار هاڻي ته ڪٿي ڪيس Response ڏي. ڇگو ڇوڪرو آ. سٺي خاندان جو آ.“ مون ڪيس سنجيدگيءَ سان سمجهايو.

”جاني آغا سليم وارو جملو وسري ويئه ’مڙد جي دل ۽ درياهه ته ڪهڙو ويساهه!‘ جي Serious هوندو ته پاڻهي گهر پهچي ويندو.

”راڻي ڪهڙي دور جي تون ڳالهه ٿي ڪرين؟ اهو وقت ويو گذري، جڏهن ڇوڪرا شريف ڇوڪرين جي ڪيڏ سندن گهرن تي پهچندا هئا. هينئر روزيءَ لاءِ پاڻ ٿو پتوڙڻو پوي.“

”نه، ته نه سهي، Risk ڪٽڻ مون کان نه ٿو پڄي.“ صاف جواب ڏنو هئائين.

* * *

پاڻ هينئر ايم. اي جي فائنل ايئر ۾ هئي ۽ مان آنرز جي آخري سال ۾.

”جاني اسان جي ڊپارٽمينٽ تي هلي پڪنڪ تي. تون به هاجازه.“ هڪ ڏينهن ڪينٽين ۾ مون کي چيو هئائين.

۽ پوءِ آچر ڏينهن آڏون به ساڻس گڏ هلي هئس، ۽ مون کي ائين محسوس ٿيو هو ڄڻ زيني انور سان پيار ڪندي هجي. سندس پيار ڪورپٽڙي جي هڪ سنهڙي تار سمان پاڃڻ لڳو هئم. جا هوا جي لهرن تي روشنيءَ جي ڪرڻن تي صرف ڪن لاءِ جرڪندي آهي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”يار، انور ڏاڍو سٺو ڇوڪرو آ. سندس انت لهڻ لاءِ رات جو ڇيو هئم.

”ها.... آهي.“ لاپرواهيءَ سان جواب ڏنو هئائين.

”فائنل ايئر اٿئي، ڪوشش ڪري وٺ.“

”جاني اسان ڇوڪريون هونديون آهيون هوا مثل، جن جو وجود سڄاڏپ لاءِ ٻئي جو محتاج هوندو آهي ۽ آءٌ نہ ٿي چاهيان تہ پڇاڙيءَ ۾ منهن جي ڪري منهنجي پيءُ تي ڪو آڱر کڻي.“ ڪيترو نہ صحيح ڇيو هئائين.

۽ پوءِ يونيورسٽيءَ جي اها سوڪڙي دل ۾ سانڍيو ڇپ چاپ هلي وئي.

وچڻ ڪانپوءِ هيڪڙ ٻيڪڙ ڪو سندس خط آيو.

”بليڪ بيوٽيءَ سان تہ ملاقات ڪانہ ٿيئي؟“ ڪڏهن ڪڏهن انور بابت بہ پڇي وٺندي هئي.

ٻن ٽن سالن ڪانپوءِ ڪيس حيدرآباد ۾ ٿي ڏٺو هئم.

”هتي ٿي بدلي ٿي آهي.“ ٻڌايو هئائين.

”شادي ٻادي تہ ڪانہ ٿي ڪرين نہ؟“ پڇيو هوماس.

”شادي!“ ڪلهڻ لڳي هئي. ”جاني ڪينٽاريءَ ٻير مٿان بہ ڪنهن پٿر اڇلايو.“

”چپ بہ ڪر....“ هلڪيءَ ڪاوڙ مان چيومانس.

”هرو ڀرو شريف رهي ٻنهنجو اسڪوپ خراب ڪيئہ. ڇا ڏنو توکي شرافت؟“

”شريف ۽ شرافت؟“ ڪلهڻ لڳي ”پر مون نہ ڪڏهن دعويٰ ڪونہ ڪئي آ شرافت جي. آءٌ غريب ٻڇڻي ۽.... توکي خبر آ.“ ٿورو رازداريءَ واري نموني چيائين. ”هر بزدل ماڻهو شريف ٿيندو آ.“ وري ٺهڪ ڏيڻ لڳي هئي.

”هڪ تہ تنهنجيءَ هن ڪل تان بہ خار ٿا چڙهن. هر وقت ريڊي ميڊ ٺهڪ. ڪڏهن تہ چپ بہ رهندي ڪر.“ خار مان مون کيس چيو هئو.

۽ پوءِ ٻئي دفعي مون کيس ڏڪندي بہ ڏٺو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”الائي منهن جي پٽ لڳئي، الائي ڇا؟“ مون هشدر ٿيندي چيو هئو.

”جاني ڏتڙيل ماڻهن کي ڪنهن جي پٽ ڪانه لڳندي آ.“ ڳوڙها اگهندي جواب ڏنو هئائين.

”پر ٿيو ڇا؟“

”فهمي آ نه مون واري سرتي. اڄ سندس نالي سان طعنا مليم. جيتوڻيڪ آءٌ ڪيس پنهن جي سڳي ڀيڻ سمجهندي آهيان.“ وري نيرن نيڻ پڇايا هئس.

”راڻي تون ايتري دل ڇو ٿي لاهين؟ دنيا ۾ ماڻهوءَ کي سڀ ڪجهه ٻڌڻو پوندو آ.“ مون کيس پرچائيندو چيو هئو.

ٿڌو ساهه پريندي چيو هئائين ”اڄ ته اهين پيو محسوس ٿيئيم ڇڻ گندن نـالن پرسان لنگهندڙ اهـڙا واٿوڙو هجون، جن ۾ ڪوبه، ڪيڏي مهل به پيندب اڇلائي اسان کي داغدار ڪري ڇڏي.“

۽ آءٌ ويچارڻ لڳي هئس — هن جڳ ۾ ڪنهن جو ڀرم پورڻ ڪيڏي نـه سولي ۽ سڻائي ڳالهه آ وڪ وڪ فوڪڻ ڪانپوهه به مٿي لڳيو ٿي وڃي.

انهيءَ واقعي ڪانپوءِ جلدي سندس بدلي ٿي ويئي هئي ۽ ٿيڪ ٻن سالن ڪانپوءِ سندس هڪ خط آيو هو.

”ڪينٿاري ڀيڻ مٿان ڊنگرڙو اڇلايو ويو آ. ٢٤ تاريخ تون به اچجانءِ.“

آءٌ سندس شاديءَ تي وئي هيس — نه گيتن جي گونجار هئي، نه شرناين جا سڏڪا. نه گهر ۾ خاص هلچل هئي، نـه مهمانن جـو ٻنبلو.... ڏهاڪو کن ماڻهو مس هئا، جـي ڪيس وٺڻ آيا هئا.

۽ پاڻ، چپ چاپ ويٺي هئي. اکين ۾ نه شرم جي لالي هئس، نه هٿن تي ميندي.

”ڪنڌ جهڪاءِ. ڪجهه ته شرماءِ.“ مون سندس ڪنڌ هيٺ ڪيو هئو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”تازي ول ئي جهيڪل سونهندي آ جاني، پنجٽيهه سالن جي ڪنوار....“

ڪجهه عجيب پيو لڳيم. مرڪي چپ هٽائين.

۽ ان ويل ڪمري ۾ ڪجهه زائفون به داخل ٿيون هيون.

”گهوٽ ماڻ ڪهڙي آ؟“ مون هڪ عورت کان پڇيو.

”ادي امان ڪونه آئي آ.“

”ڇو؟“

”ويچاري روئي روئي بيمار ٿي پئي آ.“ هن ٻڌايو.

”ها.... روئي روئي؟“ اچرج ورتو.

”ها پيءُ امان جي پهرين ياچائي ويچاري گذاري وئي نه.“

”اڇا!“ حيرت مان چيم.

”۽ ادي پنيان چار ٻار به ڇڏي وئي. ننڍڙا ٻار ڪير پالي؟ سوچيوسين ته ادو ڪئي ٻي شادي ڪري. ادي ويچاري ته گهڻي نهڪر ڪئي، پر اسان مڙئي زوربار ڪري ڪيس راضي ڪيو آ.“ هن عورت ٻڌايو.

۽ مون حيرانگيءَ سان زينيءَ ڏانهن ڏٺو. سندس چپن تي طنزيه مرڪ هئي ۽ اکين ۾ حسرتن جا ڏيئڙا.

پاڻ جهلي نه سگهي هيس. ٻئي صفحي ۾ وچي ڳوڙها ڳاڙيا هئم.

نڪاح ڪانپوءِ ٻنا لانون جي ڪيس وٺي ويا هئا ۽ مون اندر جي اکين سان سندس آدرياءُ ڏٺو هئو.

مسٽس روئندي ماڻس ملي هئي ۽ مڙس منهن سجائيندي.

”توکي خبر آ مون توسان ڇو شادي ڪئي؟“ مڙس ڪمري ۾ داخل ٿيندي ڪانئس پڇيو.

”جي؟“

”در اصل مون کي زال جي ضرورت گهٽ ۽ ٻارن کي ماءُ جي ضرورت وڌ هئي. ٻارن کي سڳي ماءُ جو قرب

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏجاڻه. ۽ ها ڪوبه شڪايت جو موقعو نه ملي نه گهر جي. منهنجن ٻارن سان ته ڀرين ڪانه ملي آهين نه؟“ هن سوال ڪيو.
”جي نه.“
”پپو.... گڏو.“ مسز رڙ ڪئي.
”جي بابا.“ ٻه ننڍڙا ٻار سندس ڪمري ۾ داخل ٿيا.
”گڏيءَ ۽ رانيءَ کي به وٺي اچو.“
۽ پوءِ سڄي رات هن کي پيار محبت جي ڳالهين بدران ٻارن جون ڳالهيون ٻڌڻيون پيون هيون.
”پپوءَ جي هيءَ عادت آ. گڏو ضد گهڻو ڪندو آ. رانيءَ کي هيءُ ڪاڏو وڻندو آ ۽ گڏيءَ کي هو فروٽ.“ وغيره.
صبح جو آءٌ کيس وٺي وئي هيس. ڪمري ۾ هيڪلي ويٺي هئي. پلنگ جي سامهون واري پٽ تي مسز جو وڏو فوٽو هئس، جنهن ۾ پنهنجيءَ ڀرينءَ ڪنوار سان مرڪي رهيو هو. ۽ ٻئي طرف ٻارن جو ڪجهه سامان پيو هو.
”ڇو؟“ مون او ڏانهن اشارو ڪندي ڪانئس سوال ڪيو هو.
”جوائنٽ فيملي سسٽم آ ۽ هي ڪمرو اسان کي مليل آ.“ طنزيه مرڪ سان جواب ڏنو هئائين.
”يار هرو ڀرو پاڻ سان ظلم ڪيئه.“ دبيل اکرن ۾ مون کيس چيو هو.
”ڇا ڪجي جاني! سڌ ته ڇپر جي هئم، پر ڇنل ڇانورو مليو. اهو به الائي ڪٿ جهلي يا ڊهي پئي.“ مايوس اکرن ۾ تڏو ساهه ڀري چيو هئائين ۽ آئون سندس جيون جو سوچي وسامجي وئي هيس – اهڙو واٽهڙو جنهن جي ڪائي پڪي منزل ناهي.

* * *

تڏو ساهه ڀريان ٿي. زيني اهڙي ڪنول سمان پئي ڀاسجي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيڪي ڏپ واري گندي پاڻيءَ ۾ به هر وقت تڙيو بيٺو هوندو آهي.

”اڃا ننڊ پئي آهين؟“ زينيءَ کي خيالن جي دنيا مان اٿاريم ٿي.

”نه نه جاڳي پئي آهي....“ چاپئي ”ويچاريءَ.“

”ڇا پئي ويچارين؟“

”ڏهن جي باري ۾.“

”پڳلي ڇا سوچي ڪندينءَ منهنجي باري ۾.“

”اسان جو تر نه ڪوئي ٺاڪ.“ ٿڌو ساهه ڀري ٽهڪ ڏئي ٿي.

”آخر ڪيترو تون ٽوٽ ۾ ويندينءَ؟“ مان چوان ٿي.

”ڇڏ، جاني هاڻي چانهن پيار.“

آئون چانهه ٺاهي ڪپس ڏيان ٿي.

”ڀڌو هتر آباديءَ ۾ واڌارو پئي ڪرين.“ فهميءَ کان ٻڌل ڳالهه پڇانس ٿي.

”نه جاني بنجر زمين به ڪڏهن واڌ ڪئي؟“ ٽهڪ ڏئي ٿي.

”پر مون کي نه فهميءَ ٻڌايو.“

”ها Abortoin ڪرائي ڇڏيم.“ ڪاوڙ لڳي.

”ڇهن سالن کان پوءِ ٻار ٿيڻ. ان سان به اهي قهر.“ خارن ۾ چوان ٿي.

”منهنجو مڙس ته چوي ته هن مهانگائيءَ واري دؤر ۾ آئون پنجين ٻار جو بار ڪونه کڻي سگهندس.“ اکين ۾ آلاڻ اچي وئي اٿس، پر ٽهڪ پئي ڏئي ۽ مون کي لڳي ٿو سندس ٽهڪ دردن جو پوائنٽو روپ وٺي، منهنجي آڏو نچڻ پيا ٿا. مٺو قريم ٿو. ڏپ مان اکيون پوري ڇڏيان ٿي. ۽ پوءِ پري پري کان زينيءَ جا آواز پئي ٻڌان. ”رضيه جاني تو کي ڇا ٿي ويو....؟“

---

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ويڳاڻا ويڻ

ڏيک: هڪ ڪلاس جو.

شاگرد پينون هٿن ۾ جهليو لکڻ ۾ مصروف، آڏو استاد ليڪچر ڏيندي.

”دراصل فرائڊ، انساني ذهن کي ٽن حصن ۾ ورهائي ٿو. اِڊ (Ed) نفس، ايگو (Ego) انا ۽ سپر ايگو (Super ego) معنيٰ ضمير.

”اِڊ يعني نفس، انساني قوتن ۽ ضرورتن تي ٻڌل اهو لاشعوري فطري حصو، جنهن جي آڏو رڳو لذت جو حصول آهي.

جڏهن ته Ego يا انا، فرد جو اهو احساس آهي جيڪو ان ۾ خودي ۽ انفراديت پيدا ڪندو آهي. ٻين لفظن ۾ انا، نفس کي انهن خواهشن کان جهليندي آهي جيڪي سماجي نڪتہ نگاهہ کان غلط هجن ۽ انهن ڳالهين جي اجازت ڏيندي آهي جن کي معاشرو قبول ڪندو آهي.

نفس ۽ انا کان پوءِ وارو اچي ٿو ”سپر ايگو“ جو، جنهن کي اسان ضمير به چئون ٿا. ضمير پنهنجو ڪم ان وقت شروع ڪندو آهي، جڏهن نفس ۽ انا جي جنگ ۾ ”انا“ شڪست کائي ويندي آهي. ضمير انسان کي سندس خراب ڪمن تان ننديندو آهي ۽ احساس بيدار ڪندو آهي.“

وقت ختم ٿيڻ....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيرڊ جي پڄاڻي ۽ استاد ۽ شاگردن جو ٻاهر نڪرڻ شاگردن جي ميڙاڪي ۾ انور جو ننڍڙو وجود ٻه. ذهن ۾ نفس ۽ انا جي جنگ شريف جو وجود جنگ ڪارڻ.

”اڄ رات ٿي هڪ هڪاڻي ڪرڻ گهرجي يا آر يا پار“ نفس جي صلاح.

”نه نه متان اهڙو ڪم ڪرين.“ انا جي سمجهاڻي.

”پر آخر ڇو؟ ڇا شريف طاقت ۾ مون کان وڌ آ“ نفس جو آواز.

”نه بلڪل نه، شريف واقعي توکان طاقت ۾ گهٽ آ، پر اهو نه وسار تنهنجو سر اڪيلو ناهي، تنهن جي وجود سان گڏ تنهنجي ماءُ، تنهنجي ڀيڻ جو وجود به تو سان وابسته آ.“ انا ڀيهر دليل ڏيندي سمجهاڻي ڏنس.

”ها واقعي امان ۽ پارسان جو ڇا ٿيندو.... ڪيڏين نه اميدن ۽ آس سان مون کي هت موڪليو اٿن.“

خيالن جي گاڏيءَ جو رورس ۾ وڃڻ.

”ادا هي چوڙيون قرض اٿئي، جڏهن پڙهي وڏو ماڻهو ٿين ته مون کي واپس ڪجانءِ.“ پارسان جو مرڪندي سندس حوالي چوڙيون ڪرڻ.

”دل چو ٿي لاهين پارس پٽ، ڏکن جا ڏينهن ڪي سدائين ٿورئي رهندا اهن.“ رلي کي ٿوپو ڏيندي، ماڻس جو جواب.

”هنه.... غريب جي ڪنيءَ ۾ سدائين تنگ.“ سندس چپن تي طنزيه مرڪ وکري ٿي.... پنهنجو پاڻ تي کِل....

”پاڻ کي دلاسا ڏئي، حياتي وڃي ٿي گذري ۽ اسان بس....“ سمجهه ۾ نه ٿو اچيس ته ڇا ڪري....

ڪيئن ڪيئن ڪري نه ڏينهن گذاريا هئائين.... ڪاليج جي شوق ۾.... هڪ طرف، اڳتي وڌڻ جي جستجو ته ٻئي طرف دل جي ڌِي ڪنهن ڪنڊ ۾ ڪاليجي رنگين دنيا پسڻ جي تمنا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ميٽرڪ پاس ڪري شهر وينديس، شام جو نوڪري ڪنديس ۽ صبح جو ڪاليج ۾ پڙهنديس“ مستقبل جا پلان هيس. ميٽرڪ پاس ڪرڻ ڪانپوءِ .... پيءُ جون چوڙيون وڪڻي پئسن جو بندوبست ڪيو هئائين تہ جيئن ڪاليج ۾ داخلا وٺي سگهي.

داخلا جي انتظار ۾، روز پاڙيواري دڪان تي ويهي ريڊيو جا اعلان ٻڌندو هو.

ان ڏينهن تہ چڻ سنديس ذهن هزارن وارو بانڊ کليو هو جنهن ڏينهن شهر ۾ پير رکيو هئائين.

ڪاليج جي ائڊريس اڳ ئي وٺي ڇڏي هئائين. هونئن بہ شهر سنديس لاءِ نئون نہ هو. امتحان جو سينٽر هو، ۽ ميٽرڪ هتان ئي ڏني هئائين.

”شايد هي ئي ڪاليج آ“ ڪاليج جو بورڊ پڙهندي ويچاريو هئائين.

”پر پڪ ڪرڻ ۾ عيب تہ ڪونهي“ .... ذهن ۾ سوچيو هئائين.

”ادا هي .... ڪاليج آ؟“ سامهون ايندڙ شاگردن جي ٽولي کان پڇيو هئائين.

”نظر ڪونہ ٿو اچئي ڇا؟“ ڇوڪرن جي گروهہ جو ڪلندي جواب مليو هئس.

”فرسٽ ايئر فول آهي“ ڇوڪرن مٿان کان هيٺ تائين جاچيندي چيو هئس.

”ابا ڪنهن سان ملڻو اٿئي؟“

”ڪاليج لاءِ فارم پرڻو اٿم.“ سنديس آواز هيسيل هو.

”ڏوڪڙ آندا اٿئي؟“

لاشعوري طور سنديس هٿ کيسي ڏانهن ائين کڄي ويو جيئن سنديس پئسا نہ ڪو آڏائي.

”ڪيڏ ويهہ روپيہ؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”گهٻرائين ڇو ٿو؟ فارم وٺي ڏينداسين.“ ٻئي جو آواز هو....

۽ سندس کيسي ۾ هٿ وجهڻ کان اڳ ئي پهرين ڇوڪري جهٽ هٿي سندس کيسي مان ڏوڪڙ ڪڍيا هئا.

”اوهو رقم ته جهجهي آ.“ ٻيهر سندس مغز کان وٺي پيرن تائين، نظرن ذريعي جاچ ورتي وئي.

”ٺهيو ويچارو پرديسي آ، پنجاهه رکو پاڻ وٽ ٻيا واپس ڪيوس.“ هڪڙي نينگر، آخري فيصلو ڏنو.

”هان پٽ ڇا ياد ڪندين.“ ٻئي باقي پئسا واپس ڪندي ڄڻ احسان ڪيو هئس.

”۽ ها هو سامهون جيڪو در آ، اوڏانهن هلو وڃ اتان فارم ملندئي.“

جت پڇڻ ناهي ڪم ات پڇڻ ڪم ورهامن جو، انور پنهنجو خير سمجهي ان در ۾ گهڙيو هو. سموري ڏپ، نڪ ۾ گهڙي ويس.

”اوهه هي ته ڪاڪوس آ.“ شرمندو ٿي ٻاهر نڪتو هو، ۽ وري ٺهڪن جا پڙلاءَ ڪن تي پيا هئس.

”خير ائين ٿيندو ئي رهندو آ“ پاڻ کي دلاسو ڏنو هئائين. ڪاليج جي داخلا سان گڏوگڏ هاسٽل جي داخلا جو به فارم پريو هئائين. ۽ ڪجهه مهينن جي في اڳواٽ ئي پياري ڇڏي هئائين.

”هاسٽل ۾ سيٽل ٿيڻ کانپوءِ ئي نوڪريءَ جي تلاش شروع ڪندس“ خيال ڪيو هئائين.

روم نمبر ڏهين ۾ سيٽ الاٽ ٿي هئس.

”ادا هن روم ۾ مون کي به سيٽ الاٽ ٿي آهي. روم ۾ گهمندي هن، هڪ نينگر کي پڇايو هو.

”ابا هي ڪمرو اڳ ۾ئي اوور لوڊيڊ آهي وڃي ٻي ڪا جاءِ تاڙ.“ ڇوڪري ٺپ جواب ڏنو هئس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”جاهه تن جي آ، رهون آٿ ڄڻا پيا.“ ڇوڪري وڏيڪ ايڪسپلين ڪيو هئس.

واقعي ڪمرو تمام پريل نظر آيو هئس....”ايترا ڇوڪرا پڙهي ڪيئن ٿا سگهن، حق ٿي ڪاپيءَ جو رواج شروع ٿيو آ.“ سوچيو هئائين.

”پر رهڻ جو ڪهڙو ٻلو ڪجي. هت ته سيني ڪمرن جي اها حالت آ.“

”ادا پريشان ڇو آهين جاڙي ٻه ڄڻيا ساڻ. ٽي- وي روم ۾ جتي پنجاهه ڇوڪرا اڳواٽ ٿي رهن پيا اُت ٻه ٻه هلي رهنداسين.“ پرسان ٿي لنگهندڙ هڪ نئين ڇوڪري کيس صلاح ڪئي هئي.

۽ پوءِ هن ٻه مهينا ٽي- وي روم جي ڳوڙ گهمسان ۾ پَٽَ تي سمهندي گذاريا هئا، ڪيترا نه مسئلا آڏو هئس.... صبح جو ڪاليج اٽينڊ ڪرڻ.... شام جو نوڪريءَ جي تلاش ۾ در در ڀٽڪڻ، رات جو واپس اچڻ.... ۽ پوءِ اُتي ئي تائين ڇوڪرن جون رڙيون، آواز ۽ ڳالهيون ٻڌڻ.

”ويهي ڪائيندي ته ڪوهه ٻه ڪتي ويندا آهن، ۽ وري سڪون ٻه ته ڪونهي جنهن ۾ پڙهي ٿي سگهان....“.

”يار روم ڏهين ۾ سيٽ خالي ٿي اٿئي.“ هڪ دوست کيس ٻڌايو هو. ۽ وري هن روم ڏهين جو در کڙڪايو هو.

”ها سيٽ آهي ته سهي، پر داخلا لاءِ چار سؤ روپيه ڏيڻا پوندا ٿي.“

”پر مون ته ڇهن مهينن جي اڳواٽ پياري آ.“

”ان سان اسان جو ڪهڙو واسطو؟ اسان سان تون ڳالهه ڪر.“

”۽ ها، هاسٽل ۾ جاهه ڪو سولي ڪونه ملندي آ وري انتظار ڪرڻو پوندئي سال تائين.“ روم نمبر ڏهين واري چيو هئس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ٺيڪ آ“.... گيت ڏيندي وراڻيو هئائين.
۽ پوءِ ڪمرو جوائن ڪيو هئائين. گهران ماڻس سوکڻ موڪليندي هئي ۽ پاڻ اجا سوڙو نوڪريءَ جي تلاش ۾ هو....
”يار مري ويا سين، شريف اچي ويو آ.“ هڪ ڏينهن سندس روم ميٽ پريشان ٿيندي کيس ٻڌايو هو.
”شريف ڪير؟“
”تون شريف کي ڪونه سڃاڻين؟ هاسٽل جو داداگير آهي. ۽ هر مهيني ڇوڪرن کان منٿلي وٺندو آهي.“
”اها منٿلي وري ڇا آهي؟“ هن حيران ٿيندي پڇيو هو.
”دراصل سڀني ڇوڪرن کان مخصوص رقم وٺندو آهي ۽ ان رقم کي منٿلي ڪوٺبو آهي.“ ان ڇوڪر سمجهايو هئس.
”پوءِ يار ڪو ٿي ڪجهه ڪريس به ڪونه ٿو؟“
”نه بابا ڪير ٿو ان سان ڳالهائي ڪنهن کي مار کائڻي ٿوروئي آ.“
۽ پوءِ ٽئين ڏينهن شريف سندس آڏو هو.
”ميان ڪڍ رقم....“ هٿ ۾ پستول ڇٽ ڪو رانديڪو.
”پر مون وٽ ته ڪجهه به نه آهي.... پاڻ هت نوڪري پيو ڳولهيان.“ انور هٻڪندي جواب ڏنو هئس.
”جي رهڻو اٿئي هاسٽل ۾ ته پئسا ڪڍ نه ته صبحاڻي جيڪڏهن ڪجهه ٿيو ته ان جي ذميواري اسان تي نه ايندي“. شريف دڙڪو ڏنو هئس ۽ وحشيانه نموني کلندي واپس وريو هو.
”اف“ خوف وچان سندس رڙ نڪتي هئي.
”وڪ وڪ تي ڪندا آهن هٿ“ سوچيو هئائين. ٽئين ڏينهن تي ڪاليج مان واپس ورڻ کان پوءِ کيس پنهنجي بيگ غائب نظر آئي.... ۽ ان سان گڏ شريف جي چٺي به ”اجا به وقت نه ويو آ.... معاهدو ڪندين ته فائدي ۾ رهندين.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ چوٿون ڏينهن آهي ۽ هن وقت ذهن ۾ نفس ۽ انا جي جنگ متل اٿس....

سنلس چهري جي تاثر مان لڳي ٿو ته هن ڪو اهم فيصلو ڪيو آهي.

رات آئي.... صبح ٿيو ۽ چوڪرن ڏٺو ته انور هارايل جواريءَ جيان، ڳريون وکون کڻندو ڳوٺ وڃي رهيو هو.... وري نه اچڻ ڪاڻ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڇتاءُ

رئيس عبدالقادر ڪوٽ جو مشهور زميندار آهي. الله جو ڏنل سڀ ڪي اٿس، پر تہ اٿس بہ ڪي چين نہ دل کي سڪون. هن ويل بہ ويٺو آهي ڪرسي ۾. ٽڪ ٽي مايوسيءَ جون لڪيرون. اکين ۾ پڇتاءَ جا ڪرڻا.... ذهن ۾ ضمير چڻ هر هر پيو ڇهنڊيون پائيس. ۽ آئينو ڏيکاريس ذهن جي آئيني ۾ هڪ روپ تو اڀريس.

نڪ ڙيون ڇمڪندڙ اکيون.... ڪوڙهو سانورو رنگ.... سنهڙي سڪل.... اهو روپ اختري بيگم جو آهي.

اختري بيگم جنهن کي دل جي گهراين مان پانيو هئائين. من پاتال مان چاهيو هئائين. اها اختري بيگم جنهن جي پلاند ۾ پريت جا گل وجهڻ ڪاڻ، پنهنجا هٿ بہ زخمي ڪيا هئائين، پنهنجو اولاد پنهنجا عزيز دوست سڀ ڇڏيا هئائين.

”اختري بيگم تو منهنجو قدر نہ ڄاتو.“ ڇپ چرڻ لڳس ۽ ذهن ۾ آيل اختري بيگم کي ڏوراپو ڏيڻ لڳو.

”تو ڪي واقعي مون سان نہ پر منهنجي پئسي سان پيار هو، هوند مون کي ان ويل ئي سمجهہ اچي ها. جڏهن منهنجي عزيزن، دوستن مون کي سمجهايو هو.“ يادن جي ڇڙواڳ ڇوهي تي دوستن جون ڳالهيون آلبم جا ورق بڻجي سندس آڏو اڏرڻ لڳيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هڪ ورق سنڌ س آڏو آيو ان ورق تي ڪي تصويرون اڪريل هيون، ڪي لفظ چٽيل هئا. تصويرن ۾ هڪ تصوير سنڌ س گهاٽي دوست رحيم بخش جي هئي.... سنڌ س پڳ مٽ يار ڏاڍي قرب منجهان سمجهائي رهيو هو.

”منهنجا دوست، منهنجا ڀاءُ ، هي ماڻهو اسان سان نه اسان جي پيسي سان سچا آهن. ڪين اسان سان نه، اسان جي پيسي سان پيار ٿئي، ڇو پنهنجي پيسي ۾ پنهنجي نسل پنيان پيو آهين. هرو ڀرو جي ٻيءَ جو ايترو شوق اٿئي، ته پنهنجن منجهان ڪا وٺ، چوندا آهن رت دانگيءَ ۾ به وري سو جي وڙهنديون ته وري پرچي به پونديون.“ رحيم جا لفظ چڻ مٿس چٽرون ڪري رهيا هجن. ”ڪيترو نه سچ چيو هو رحيم، پر مون سنڌ س قدر نه ڄاتو رهندو به رحيم تي ڪاوڙ جي پيو هئس.“ پڇتاءَ منجهان هٿ مهٿ لڳو.

ياد ن جو هڪ ٻيو ورق اٿليو.... جنهن تي هڪ عورت جي تصوير هئي. نيڻن ۾ نير هيس پر خاموش هئي.... چپ هئي.... ڪجي ها ته به چا ٿئي ها يا ڏسڪي ها ته به چا وري ها........ اجرڪ اوڍيل، رئيس جي ڀهريز زال مارئي هئي.

”ويچاري.... شايد سنڌ س ڏي بدلو قدرت مون ڪان پئي وٺي.... شايد سچ ڏي چوندا آهن، ته خدا جي ديگ دير سان پچندي آ....“

ٻه ٽي پنا گڏ اٿليا.... جن تي ڪن ٻارن جون تصويرن هيون.

انور.... سڪينه.... منو.... پپو.

ننڍڙا ننڍڙا ٻالڪ حيرانيءَ سان، ماءُ جي ڪرنڊ ڪوڙهن ڪي ڏسي پيءُ جي سخت مک ڏانهن پسي رهيا آهن. هن آس ني ته ”شايد بابا، اسان ڪي پرچائي.“ پر ات ته ڪجهه به نه هئو.... رکو سختي هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"ها ٻچن سان ٻه زيادتي ڪيم. سندن حق ڪسي." دک وچان نڙيءَ ۾ ڪندا ڇيڇڙ لڳس، پاڻيءَ جو گلاس پي نڙي آلي ڪيائين.

"انوءَ کي ڪيترو نه ڊاڪٽريءَ جو شوق هو، ڪيترا پيرا نه چيو هئائين ته "بابا شهر موڪليم." پر آءٌ ته ڄڻ اولاد لاءِ هيس ئي ڪونه. رڳو اختري بيگم جي چوڻ تي ته "ڇوڪرو شهر وڃي ڪرجي پوندو." ڪجهه ڪونه ڪيم. ۽ هينئر منهنجو ٻچو پرائمري اسڪول ۾ ماستر آهي. ۽ اختري بيگم هر طرح جا پئي عيش ڪري سندس پياءُ "نٿو" ٻه اختريءَ جي گاڏين ۾ گهمندو وتي. جيئن جيئن پئي سوچن کان پيڇو ڇڏيائين، تيئن تيئن اهي وڏي رهيون هئس، ڄڻ ته انهن به اڄ رئيس جو گهيراءُ ڪيو هو.

※ ※ ※

رئيس ڳوٺ جو ڳـڙنگ زميندار هئو.... ڪروڙن جي ملڪيت ورثي ۾ مليل هئس. مارئي سندس سوٽ هئي، جنهن سان سندس پرڻو، سندس ئي مرضيءَ سان ٿيو هو. سو پيا وان سليقه مند مارئي، جا هلندي هئي ته آڪاش پيو جهومندو هو، ڳالهائيندي هئي ته گل پيا ٽڙندا هئا. سندس ورتاءُ هر ڪنهن سان سٺو ۽ سهڻو هوندو هو. رئيس به ڄڻ مارئيءَ تان اول گهول پيو ويندو هو.

هر ڳالهه مارئيءَ کان پڇڻ، هر ڪم مارئيءَ جي صلاح سان ڪرڻ، جيڏيون سرتيون ته ڄڻ مارئيءَ جي ڀاڳ سان ريس پيون ڪنديون هيون. پر ڀاڳ جوڙڻ وارو ته الله آهي.

"مارئي منهنجي بيگ ناهي رکجاڙءِ، اڄ آءٌ ڪم سانگي ڪراچيءَ وينديس." رئيس ڪرسيءَ تي ويهندي مارئي کي چيو.

۽ پوءِ رئيس ڪم سانگي ڪراچيءَ ويو. هفتو.... ٻه..... مهنو.... پورن ٽن مهنن کانپوءِ ڳوٺ واپس وريو پـر لڳي ائين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پيو ته ڇڻ مارئيءَ جي قسمت، ڪراچيءَ واري سمونڊ ۾ اڇلائي آيو هجي. پورو هڪ هفتو به نه لنگهيو ته ڪراچيءَ لاءِ سنبريو ۽ چي: "شادي ڪرڻ ٿو وڃان."

دوستن مٿن گهڻو ئي سمجهايس.... پر رهندو به ڪاوڙجي ويو ۽ چي: "زندگي مون کي گذارڻي آ.... مڙس ته چار چار شاديون ڪندا آهن، مون به ڪيون نه ڪهڙو عيب ٿيو."

نيٺ جڏهن ڪراچيءَ مان واپس وريو ته هڪ سنهڙي سڪل، سانوري غراري واري عورت ساڻس گڏ هئي. "مارئي هيءَ تنهنجي ساهيڙي آهي اختري بيگم سندس پيارت هجئي."

مارئي ته ڇڻ حڪم جي بندي هئي.... ڏينهن رات سندس سيوا ۾، "جناب، هت ڇٽن ۾ منهن جي دل نه ٿي لڳي، شهر ۾ مانکي بنگلو وٺي ڏي، ات آءٌ رهنديس." اختري بيگم ڏادي ناز انداز سان انگل ڪيو.

"ها راڻي، تون ته رڳو شهر ۾ بنگلو پئي چوين، پر آءٌ ته آڪاس تان چند تارا به تنهنجي لاءِ آڻي سگهان ٿو."

رئيس قونڊ ۾ پرجي ويو.

"۽ ها ڏس اهو بنگلو منهن جي نالي ڪج." اختري بيگم رئي جي ڪنڊ چباڙيندي، مرڪندي چيو.

"تون ته رڳو بنگلو ٿي چوين پر آءٌ ته پنيون ٻارا به تنهن جي نالي ٿي ڪندس."

رحيم ان ويل به جهليس "متان اهڙو ڪم ڪيو اٿئي، پٺسو هٿ ڪري هٿندئي توکي به لت."

"منهنجي زال آ، منهنجي مرضي آءٌ ڇا به ڪيان." رئيس وري به ڪاوڙ ۾ جواب ڏنو.

اختري بيگم شهر آئي.... پنجن لکن جو بنگلو مليس ته ڇئن لکن جي زمين به.

پر اختري بيگم ته ڊاپجڻ جي ئي نه هئي. وقت گذرڻ لڳو رئيس جي ملڪيت سرندي رهي ۽ اختري بيگم جون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اکيون طوطي جيان بدلجڻ لڳيون.

اڳ جو اٿي رئيس کي ماني ٽڪي ڪارائيندي هئي پر هاڻي ته کيس پڇندي به ڪانه هئي. رئيس ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويٺو سندس اوسيئڙو ڪندو هو. پر اختري بيگم کي پنهنجن مائٽن کان فرصت ڪانه هوندي هئي.

”اختري بيگم آخر اهو ڪيستائين ٿيندو ۽ آءٌ ڪيستائين راتين جون راتيون ويهي، تنهن جو انتظار ڪندس.“

رئيس آخر هڪ ڏينهن ڪاوڙجي پيو.

”هان هان هي تون ڇا پيو چوين آءٌ تنهن جي زال آهيان ٻانهي نه.“

اختري بيگم ڪتو جواب ڏنس ۽ منهن ٻچڙو ڪري ڪمري منجهان نڪري وئي.

پوءِ ته ڏينهن رئيس ۽ اختري بيگم ۾ ڪافي ڏي وٺ هلي پر آخر هڪ ڏينهن اختري بيگم وري رئيس کي پرچائي ڇڏيو.

”جناب منهنجي ڳالهه ته ٻڌو.“

”ڪهڙي؟“

”ڇو نه هن سال حج تي هلي کير ڪنڊ ٿي اچون.“

رئيس راضي ٿيو.... حج جا ڏينهن آيا. ٻئي ڪعبةالله شريف جي اڳيان ادب سان هٿ ٻڌيو بيٺا هئا.

”جناب“ اختري بيگم جو آواز هو.

”جي“

”هت مون سان وعدو ڪيو ته سموري ملڪيت منهنجي نالي تي ڪندو.“

رئيس ٽپرس منجهان کيس ڏٺو.

”ها ها جناب، تو ڪانسواءِ منهنجو هن جڳ ۾ آهي ئي ڪير.“ اختري بيگم زور ڪيو.

حج جي سعادت پوري ڪري ٻئي واپس وطن وريا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اختري بيگم جو زور، ڏينهون ڏينهن وڌڻ لڳو.... ۽ هاڻ رئيس بہ ٿوري اک ڇتي هئي.... ڪجھ ملڪيت اختري بيگم جي نالي ڪئي تہ ڪجھ مارئيءَ جي نالي.

مارئيءَ جي نالي ملڪيت ڪرڻ ۽ اختري بيگم جو آپي منجهان نڪرڻ ڇي: "مون کي طلاق ڏي، تون مون کي ڌاري ٿو سمجهين تہ هن گهر ۾ رهڻ مان فائدو ڪهڙو؟"

هن وقت رئيس پشيمانيءَ مان هٿ مهٽي رهيو آهي ۽ هر هر پيشانيءَ تان پگهر جون بوندون اگهي رهيو آهي ۽ هاڻي هن سوچي ورتو آهي تہ اختري بيگم کي طلاق ضرور ڏيندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

وساريان نه وسري

هيءَ انهن ڏينهن جي ڳالهه آ جڏهن آءٌ چوٿون درجو سنڌي، دادوءَ جي مين اسڪول ۾ پڙهندي هيس. مون سان گڏ منهنجي ڪلاس ۾ زهره ۽ حاڪم زادي به مون سان گڏ پڙهنديون هيون. ڪجهه ڏينهن کان محسوس ڪيم ته ٻئي ڇٽيون روز رسيس مهل غائب ٿي وينديون هيون، ايندي يون هيون ته هٿن ۾ ڪوڪلا پير پڪڙا ۽ پائلي ڪنيو. ان زماني ۾ هڪ ڪٿمڻ و يا هڪ اچو قلم يا ڳنڍو ته پئسي ۾ ٻه ملي ويندو هو سو پائلي خرچيءَ طور ڳهران ملڻ ناممڪن ته نه، البت ڏکيو ضرور هو.

”اڄي روز اوهان رسيس مهل ڪاڏي وينديون آهيو؟“ هڪ ڏينهن مون کانئن پڇيو.

”ٻڌايونس؟“ زهره ٺونٺ هڻندي حاڪم کان پڇيو.

”ها....“ حاڪم شرمائيندي جواب ڏنو ”پر ڪنهن کي ٻڌائجانءِ نه.“

”نه“ مون واعدو ڪيو.

”ٻڌائينس نه“ حاڪم، زهره کي چيو.

”اڄي تون ٻڌائينس“ زهره مرڪندي حاڪم کي ڌڪ هنيو.

”اسان نه.... پرسان هڪ مائي رهندي آ ان جي گهر وينديون آهيون. هوءَ اسانکي ڏوڪڙ ۽ شيون ڏيندي آ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

توهان هلندينءَ؟“ هن مونکان پڇيو.

ڏوڪڙ ۽ شيون ملڻ ۾ آءٌ انڪار ڪيان، آءٌ ته ان وقت ئي هلڻ لاءِ تيار ٿي ويس.

”چڱو صبحاڻي هلنداسين. زهره ۽ حاڪم پڌايو. خدا ڪري ڀيو ڏينهن ٿيو.... الائي ڪيئن رسيس ٿي. اسان پهتاسين مائيءَ جي گهر.

اڌڙوٽ عمر جي مائي رئي جي پاند سان واٽ ويڙهيو ڪپڙا استري ڪري رهي هئي.

مون کي ڏسي ٿورو چرڪي.

”ڪنهن کي پڌائيندي ته ڪو نه؟“ زهره کان سوال ڪيائين.

”نه ماسي اسان جي ساهيڙي آ ڪنهن کي ڪونه چوندي“

”ها ماسي هن جا اکر به سٺا آهن.“ حاڪم جو آواز هو.

”چڱو....“

ماسيءَ جاري مان قلم ۽ ڪاغذ ڪڍي مون کي ڏنو.

”جيڪو مان چوان، سو لکندي وڃ“ ماسيءَ حڪم ڏنو ۽ مون عمل ڪرڻ شروع ڪيو.

”دل ۾ دلبر تنهنجي خاطر سک جي سيج
وڇايان ٿي.“

منهنجا سائين منهنجا حاڪم،

ڪلهه به مون توکي ڏنو پر تون ايترو بينيازيءَ سان هليو وئين، راڻا آخر ايترو شرم ڇاجو، آءٌ تنهن جي پانهي آهيان. غلام آهيان مون تي به مَنَ مهر جي نظر ڪرين.“

ان بعد ڪجهه ٻيا به سنڌي فلمي شعر وغيره هئا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

حيران به هيس ته پريشان به، پر سسپينس پنهنجي جاءِ تي ان بعد ماسيءَ ان تي عطر هاريو ۽ ڪوڪلا بير ميٺ پري ڏنائين ته ڪائيند يون وچو ۽ جواب آئيندو ته پائلي به ملندو.

”آخر خط ڏيٺو ڪنهن کي آ.“ گهٽيءَ ۾ مون زهره کان پڇيو.

”اتي ئي تورو اڳيان ڪاليج جو هڪ پروفيسر آ ان کي.“ خير ڳالهيون ڪندا وڃي پهتاسين پروفيسر جي در تي.

در کڙڪايوسين.

اندران نوڪر نڪتو.

”پروفيسر آهي؟“ حاڪم پڇيو.

”نه توري دير کان پوءِ ايندو.“ پر ڪم ڪهڙو اٿو؟“

”بس آهي ڪو.“ زهره پڪائيءَ سان جواب ڏنو.

”پلا اٽڪل ڪيتري دير کانپو ايندو.“ زهره پڇيو.

”اڌ ڪلاڪ کن ۾.“ نوڪر جواب ڏنو.

۽ اسان بيهي رهياسين، پروفيسر جي انتظار ۾ ڪوئي منو ڪلاڪ کن ڪانپوءِ پروفيسر صاحب جي صورت نظر آئي پئيان ماڻهن جو ڊنبلو.... اسان ب، ڪئي نه هم نه تم وچي خط ڏنو سونس هٿ ۾.

خط سان گڏو گڏ سندس چهري جو رنگ به ڦرڻ لڳو. پروفيسر گهر ۾ داخل ٿيو، توري دير ڪانپوءِ باهر نڪتو. ۽ هڪ خط بمع هڪ عدد چٽپ جي اسان کي ڏنائين.

”آئينده جي ڪو آندوَ، ته مار ڪيڏندومانوَ.“

اسان خط آڻي ماسيءَ کي ڏنو. خط ڏسي ماسي گل جيان ٽڙي پئي.

”پڙهي ٻڌايو“ ماسيءَ چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مڪار عورت،

خبردار جي کو خط موڪليو اٿئي. آئيندي جيڪڏهن
و تنهنجو خط مليو ته هڙهسين کي ڏيکاري ڀادر ڪارائيندوماڻهه."
ٻس ماسي وسامجھ لڳي ۽ اينڌ وچ روڄ سان ٿي.
۽ هوڏانهن اسانجا ٻوٽ ٻه پيلڙا ٿيڻ لڳا، پاڻلي ته پاڻلي
جي ماڳ، رهندو ٻه واپسيءَ ۾ بينچ تي ويهڻو پيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

(ننڍڙيون ڪهاڻيون)

وهم نه آهي سچ آهي

ڏسي رهي آهيان هڪ هجوم، نينگرن جو. ٻڌي رهي آهيان آواز گارين جا.... خبر نه آهي ڇا آهي؟.... ٻه ٽي وڪون اڳتي وڌائي، ماڻهن جي ميڙ کي مان لياڪا پائيندي ڏسان ٿي. ٻه نينگر، پاڻ ۾ الجهيل وڙهي رهيا آهن. ڳاڙهو ڳاڙهو رت ڏئي رهيو آهي ريج ڌرتي ماتا کي، سوچان پئي شايد ڪو ديس جو دشمن آهي. پر نه هي ته فهيم آهي ۽ ٻيو شايد سعيد.... اوهه.... فهيم سعيد کي ڪيرايو.... چاقو سندس ور مان نڪتو اف.... ٻيو مان اکيون پوري ڇڏيم. وري اکيون کوليم.... ريٽو رت سينڌر ٻڻجي چمڪي رهيو هو ڌرتيءَ جي سينڌ ۾.

خبر ناهي ڇو وڙهيا آهن، هنن ته پاڻ ۾ گهاٽا دوست ٿي سگهي ٿو ڪنهن ڳالهه تان اٽڪيا هجن پر اڻين ته نه وڙهڻ گهرجين. ڪامن روم ۾ ويٺي سوچيان پئي. ٻاهرت ٻاهرت جا آواز اچي رهيا اٿم ڪنن ۾، ڇا ٿيو؟" ٻـر ۾ ويهندڙ رضيه کان پڇيم.

"فهيم ۽ سعيد وڙهي پيا آهن، سعيد کي اسپتال کڻائي ويا آهن ڇو ته ته حالت ڏاڍي خراب اٿس."

"پر جهيڙو ٿين ڇا تان؟" مان ٻيو سوال رضيه ن کيان ٿي.

"هوءَ ڏني اٿئي نه فوزيه، جيڪا هر سال ڇورا مٽائيندي ۽ ... لهه، سعيد مان افيئر ۾ آ...." ان تان.

عيبن هاڻي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها سچو ڏينهن ۾ئي گرلس ڪينٽين اڳيان ڏاڪڻ تي ويٺا هوندا آهن.“ مون جواب ڏنو ”ڏنن اڄ اسانجڻ ڇوڪرن کي ڪاري ڇڏيو آ، اڄ ڏي هت ڇورن ڦاسائڻ جي خيال ڪان نيون.“ چڙ ۾ آءٌ چوان ٿي.

”اسانجا ڇوڪرا بي عقل ٻار ته ڪونهن، ڇو ٿا سندن هٿن ۾ رانديڪو بڻجن“ رضيه جواب ڏنو.

”ها واقعي تون به سچي آهين پر جهيڙو ڇو ٿيو؟“

”توکي ته خبر آ فهيم اڄ ڪلهه سي ايس ايس جي رڏن ۾ پاس ٿيو آ سو فوزيه به سعيد سان ڦٽائي فهيم سان دوستي رکي آ. ۽ انهيءَ ڳالهه تان ۾ئي اٽڪي پيا.“

ياد اچي رهيا اٿم فوزيه جا لفظ ”هنن ڇٽن کي اُلو بڻائڻ ڏاڍو سولو آ.“

ياد ٿا اچنم ٿا سعيد جا اڪر جي ان آگريشن جي موقعي تي اوت ڪٺندي چيا هئائين، ”ڌرتيءَ جي پوٽر مٽيءَ جو سوڳند ڪٺي، وچن ٿو ڪيان ته قوم سان هميشه وفادار رهندس.“

ذهن جو ڇڪرو ٿئين پاسي آيم جڏهن فهيم هڪ تقرير ڪندي چيو هو. ”اسين هڪ بهادر قوم آهيون دشمن لاءِ زهر هلاهل.“

سوچيان ٿي واقعي اسان بهادر ته آهيون، ڌارين لاءِ پنهنجن جو رت وهائڻ بهادري نه آهي ته ڇا آهي.

* * *

هڪ سچ به پاڇا

”يا الله سائين! شل خير سان گهر اَئيس. صبح کان گهران نڪتو آ. الله شل ڪڪي پيءُ کي منهنجي به عمر ڏئي. جيئن ڏي گهر پهچندو ته ٻه نفل شڪراني جا پڙهندس.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄ ڪلهه ته ڊرائيور به اهڙا تي پيا آهن ائين ٿا گاڏيون هلائن جو ٻلي ڪير به هيٺان اچي.

ڪٿي ڪڪي پيءُ.... نه نه.... الله نه ڪندو جو ڪيس ڪجهه ٿئي، آءُ پاڻ شل سندس مٿان قربان ٿيان شل پنهنجن هٿن سان مون کي پوري. الله شل منهنجي حياتي به کيس ڏئي.

....

”ٻار وڃي ڪيڏانهن ٿو وڃي، نه اچا.“

”دير ٿي وئي اٿم.... گهر واري انتظار ڪندي هوندي!“

”ڇڏ ٻار اهڙي ڪهڙي دير آ، اچا ٻارنهن مس ٿيا آهن.

اڙي ها خبر اٿئي.... مصطفيٰ آهي نه.... ان جي گهر واري ويچاري گذاري وئي....

”گذاري وئي؟!“ ائين ڇئي حيرت ۾ پڇي ويو.

”ها!“

”ها.... ڪيڏو نه خوش نصيب آ....“ آواز ۾ حسرت هئس.

....

ذات جو فرق

لکي پڙهي ”جڏهن اسان سڀ انسان آهيون ته پوءِ ذات پات جو فرق ڇو؟ ننڍي وڏي ۾ ويڇو ڇو؟ آخر اهو ڏينهن ڪڏهن ايندو جڏهن اسانجي سماج مان طبقاتي فرق ختم ٿي ويندا ۽ اسان ويڇا ۽ حد بنديون ٽوڙي صرف انسان هونداسين، صرف انسان.... اهو ڏينهن ايندو.... جلد ايندو.... مون کي پڪ آهي....“ پيءُ جو ڪمري ۾ داخل ٿيو.

”اوهو معاف ڪجاءِ اجايو ٽوکي ڊسٽرب ڪيم“.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”نه نه ڪا ئي ڳالهه ڪانهي.... ڇئه ڪيئن آئي آهين؟“
”نوڪي دعوت ڏيڻ آئي هيس. شانو ايم- آي ڀاس ڪئي آ سو ان جي مانَ ۾ پارٽي ڪئي اٿم.“
”شانوءَ جي مانَ ۾ تو پارٽي ڪئي آ!؟“
”ها. پر ان ۾ حيران ٿيڻ جي ڪهڙي ڳالهه آ.“
”ڪمال آ ڀنگياڻيءَ کي ڪٿي ايڏي لفٽ ڏني اٿئي.“
”پر شانو نه سهي سندس ماءُ سهي. هرو ڀرو نيچ ماڻهن کي ايترو مٿي نه چاڙهه جو اسان جي ٻي برابري ڪن. مان ته سچي ڳالهه، شانوءَ سان ڳالهائڻ ٻي پسند نه ڪندي آهيان سو وري پارٽيءَ ۾ ڪيئن شرڪت ڪنديس توبهه ڪر.“

....

حصو

”گهڻو ٿيو؟“
”ٻه هزار، پنج سو، ٽيامي“
”هاڻي حساب ڪيئن بيهندو“
”پنجاهه منهنجو، پنجويهه تنهنجو، ۽ پنجويهه اصل مالڪن جو.“
”نه ائين وري ڪيئن ٿيندو، گهڻو ڪم ته مون ڪيو، پنجاهه منهنجو، پنجويهه تنهنجو.“
”ڪمال تو ڪرين يار، در در آءٌ رليس، دڪانن تان الڳ چندو ڪٺو ڪيم، اسڪول ڪاليج الڳ لتاڙيم، هاڻي وري اڌ ٿيو تنهنجو؟“
”پر آءٌ ٻه ته گهٽ ڪونه ڊوڙيو آهيان.... چڱو ائين تا ڪيون چاليهه تون ڪڻ چاليهه مان، ويهه ٻوڏ وارن لاءِ ڪافي ٿيندو.“

....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڪنڪ اسپاٽ

”ايڏي سرهاڻ.... واهه.... ايڏو سهڻي سنبري.... سينٽون پينٽون لڳائي دهليءَ جو ٻانڪو ٻنجي ڪيڏانهن پيو وڃين؟“
”هلين ته صلاح اٿئي.“
”پر وڃين ڪاڏي ٿو؟“
”بس يار مڙئي گهمڻ ڦرڻ.“
”پر نيٺ به، پڌاهه سهڻي وڃين ڪيڏانهن ٿو؟“
”ڄامشوري جي پل تي“
”ڄامشوري جي پل تي ايترو ٺهي جڙي!؟“
”صفا ڪو يوڪ آهين. خبر نه اٿئي ته اُت اڄ ڪلهه ڏاڍيون ٺاهوڪڙيون جوانڙيون تفريح لاءِ اينديون آهن.“
”ڪمال آ يار، تفريح هئڙي ت م.“
”پيو ڇا هاڻي ٿي ته اٽي مزو آ. ٻوڏ ۾ لڙهندڙ ڏانو ٽپا، ٽپڙ ٽاڙي، لاش، درياهه جي لهرن ۾ غوطا کائيندا اهڙا ته سهڻا لڳندا آهن جو ڳالهه ٿي نه پڇ!. ڇڱو هاڻ جلدي تيار ٿي وٺ!“

....

خيرات

”منهنجي خيال ۾ ته هن گهر ۾ هلڻ گهرجي.“
”ها.... هتان ڪافي ڪجهه ملي ويندو.... حيثيت وارا به آهن، ته خدا ترس به، جواب ڪونه ڏيندا.“
”ادي ها.... اڄا ڪلهه ٿي ته آپا ڪي پڳهار به ملي هوندي.“
دروازي تي ڪڙڪو.
”آپا آهي؟“
”ها امان اندر آ.“
نينگريون صفحي ۾ گهڙيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

آپا ويٺي آ ڪٽ تي.... هٿ ۾ ٻارنهن سونيون چوڙيون، اڪيان ڪِهن جا ڪِٽ.

”آپا اسان ٻوڏ وارن جي مدد ڪرڻ لاءِ چندو گڏ ڪرڻ نڪتيون آهيون، جيڪا ڪجهه مدد اوهان ڪري سگهو سا ڪيو.“

”ادي آءٌ ڀاڻ قرض تي ويٺي گهر هلايان، في الحال ته مون وٽ ڪجهه به ڪونهي.“

ٻيو گهر

”هن گهر ۾ هلون من هتان ڪجهه ملي وڃي؟“

”ڪير آهيو؟“ گهر ڌڻياڻيءَ جي هڪل.

”ادي اسان يونيورسٽيءَ جون شاگرديائيون آهيون ٻوڏ وارن جي مدد لاءِ چندو گڏ ڪرڻ نڪتيون آهيون پراڻو گندي ڪپڙو يا ٻيو سامان هجيوَ ته مهرباني ڪري ڏيو.“

”جيڪي ڪجهه اسان کي ڏيڻو هوندو، اسانجا مرد پاڻهي ڏئي ڇڏيندا“ ڪڙو ۽ کهرو جواب.

”ڪير آهن؟“ ڪمري مان آواز.

”پ.... رنون، پنڻ آيون آهن!“

....

جي گهر اڇين ھون

شهيد عبدالرزاق سومرو جي تربت پاڻيءَ جي لپيٽ ۾ (هڪ اخباري خبر)

”خبر نه آهي ڇو؟ سندو ماتا اسان تي ايترو ڏمري آ. اسانجا اجها ڍاڻائين، گهر لٽيائين، پر اجان به سُڪ نه ٿو اچيس ۽ هاڻي اسانجي سورهيه سرويچ جي تربت ڏانهن وڌي آ.“

”نه راڻي ڀيڻ، تون غلط ٿي سمجهين. سندو ماتا ته پنهنجي عيظم پٽ کي سيني سان لائڻ، ساهه ۾ سانڍڻ لاءِ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هلي آئي آ. ڪيڏو نه خوشنصيب آ رزاق شهيد جو سنڌو ماتا، پاڻ پنهنجي سر هن وٽ هلي پهتي آ.“

....

سونهري موقعو

”هي دڪان مان ڪوٽيون ڪٿائي ڪيڏانهن پيو وڃين؟“
”هيڏانهن هوڏانهن نهار، سنهڙو سرهاڻ.
”گهر ٿو.“
”گهر ٿو؟! ڇو؟“
”هي ها“ دبيل ڪل جو آواز. ”صفا ڪو ڇسو آهين، پوڪون پوڪون سڀ لڙهي ويون آهن. آن جو ملهه ٽيندو مهانگو سونهري موقعو آ، سونهري موقعو!“

....

امدادي ڪم

ڏيک هڪ ليڊيز ڪلب جو، سامان جو ڍڳ.... نينگريون، عورتون، ته ننڍا ننڍا پاڪيٽ بنائي رهيون آهن.

”ماچيس ته ڏاڍا سهڻا آهن. هيت ته شايد اهڙا ملندا به ڪونه هوندا.“ عورت جو هٿ سنڊس پرس ۾ ويو ۽ خالي ٿي ٻاهر نڪتو.

”هي تازا تازا بسڪيٽ بامبي بيڪريءَ جا ٿا لڳن. ڪونانا ڇا چائن اهڙن بسڪوٽن مان انهن لاءِ ته ڊبل روٽيون، پاپا، ڪڙ ۽ پڪوڙا ٺي نيڪ آهن.“ سوچ....
”پيو پٽ هيڏانهن ته اچ.“
”جي امان“
”ويجهو ٿي“
”.......“ سرهاڻ پار جي ڪن ۾.
پار اٿيو ڪا شي قميص هيٺان لڪائيندو ٻاهر نڪري ويو.

....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

قانون جو احترام

”هيءَ ٻيبي ڪيترن سالن جي آ ؟“
”آن ساڍن ٽن سالن کان جي ٿيندي.“
”ٽڪيٽ ڪٿي اٿس؟“
”ٽڪيٽ اها ته مون ورتي ڪانهي.“
”ڪمال آ ٽن ساڍن سالن واري ٻار لاءِ تہ ٽڪيٽ لازمي آهي.“
”پر ادي رهڻ کو جاءِ ٿور ٿي والاري آ، ويچاري ٻيني آ يا وري منهن جي هنج ۾ ٿي ويهي.“
”ڪجهہ بہ هجي سادا چار روپيہ مون کي ڏي ته ٽڪيٽ نا هيان.“
”مان تہ ڪڏهن بہ نہ ڏيان ننڍڙي ٻار لاءِ سادا چار روپيہ ؟“
”شرم نہ ٿو اچئي، هڪ تہ پنهنجي ملڪ جي قانون جو احترام نہ ٿي ڪرين ۽ ٻيو رهندو بہ ڪاوڙ ٿي ڪرين حق تي اسان جي پاڪستاني قوم ٻين کان پٺتي آهي. ڪڍ سادا چار روپيہ، نہ تہ پوليس واري کي ٿي سڏيان.“
”ادي ڪاوڙ نہ ڪر، هوڏانهن هل تہ ڏيانءِ ٿي.“
عورت اٿي.... پرس مان ڪجهہ ڪڍي ٽڪيٽ چيڪرياڻيءَ جي مٺ ۾ وڌائين.
”هيءَ اٿئي مٺائي“ مرڪيائين.
ٽڪيٽ چيڪرياڻي مرڪندي واپس هلي وئي.
”ڪهڙو ڏنئس؟“ ٻيءَ پڇيو
”ٻہ روپيہ.“

....

انجوائمنٽ

”ڏاڍي بوريت پئي محسوس ٿئي ڇا ڪجي؟“
”ادا آءٌ ٻڌايانءِ“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"ها"

"ڪوبہ نمبر ڊائل ڪري ات ڳالهاءِ"

"اڙي ها سٺي ترڪيب ڏسيءِ."

"ڪنهن جو ڪيان؟ هوءِ ته و واري ساهيڙي آهي نہ نجمہ ان کی ٿو ڪٺي ڪيان."

"ها ها ڏاڍو مزو ايندو."

"هلو"

"نجمہ ڇا حال آهي؟"

"ڪمال آ سڄاڻن بہ ڪونہ ٿين جڏهن تہ آءٌ هر روز هر پل پيو توکي ياد ڪندو آهيان."

"هلو .... هلو."

"ڇا ٿيو؟" هلڪا هلڪا ٽهڪ

"ڇا وري ڇاهه فون رکي ڇڏيائين."

"بهرحال مزو ڏاڍو آيو."

"سوچيندي تہ ضرور هوندي تہ فون ڪنهنجو آ."

"ها" ملڪيل جلڪيل ٽهڪ .... مستيءَ سان ڀرپور.

ڪجهہ دير بعد.

فون جي رنگ.

"فون تہ کڻ."

"ها ڪڻان ٿي."

"هلو"

"اوهان کي ڪنهن سان ڳالهائڻو آ."

"......."

"ڪة" رسيور زور سان اڇلي.

"ڪير؟ ڪير هو؟"

"خبر ناهي ڪير نياڳو هو؟"

"مون کي ان وقت فون ڏين ها تہ مزو چکا ٻانس ها.... بي شرمن کي شرم نہ ٿو اچي ڪنهن کي تنگ ڪندي."

خار .... ڪاوڙ .... چڙ....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منهنجي اڏئي

رستو.... موٽرن گاڏين جي پٺ پٺان....
پرسان گاڙهي رنگ واري سهڻي بلڊنگ.
”اڄان ڪونه آئي؟“
”اڄي وينديءَ ڪٿي ٿي چو تو ڪرين؟“
واچ جي ٽڪ ٽڪ .... آهستي آهستي.
”اڙي اڄي وئي.“
”اڄها نهاري به پٺي هڏانهن!“
”ها ڏس مرڪي به پئي....“
”اڙي، وري واپس هلي وئي.“
”الائي ڇو؟“
”اوهيو، وري واپس اچي وئي.“
”هيٺ ڪجهه اڇلايائين به.“
”پڪ مون لاءِ ڪو خط آ.“
”نه يار ڪلهه سلام ته مون ڪيو هئو مانس.“
ٻڪي ٿو .... اوڏانهن .... جهڪي ٿو.
ڪجهه ڪٺي ٿو....
”ڇا آهي؟ ڇا لکيو اٿئين.“
”ڪ .... ڪ ڪجهه به نه.“ ڪيا؟ڙي ڪنهندي جواب
”مون کي به ته ڏيکار.“
اوهه .... پان واري گاڙهي پڪ.

....

بدلو

خبر اٿئي مون ڏارين مان شادي ڪئي آ.“
”ڇو“
”بدلو .... جڏهن اسانجا مرد ڏارين عورتن سان شادي ڪري سگهن ٿا ته ڇا اسانکي حق ناهي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شادي

”پڏو آ تہ هن رئيس لطيف سان شادي ڪئي آ.“
”ها ....“
”پر هو تہ صفا پوڙهو آ.“
”پاڻ پوڙهو آ تہ ڇاهي سندس پئسو تہ جوان آ.“

....

ڪارو داغ

”ڇا پيو ڪرين.“
”خط پيو لکان.“
”ڪنهن کي؟“
”...... کي.“
”ڇو مائيتاڻي اٿئي ڇا؟“
”خير گهر، الله پناهہ ڏيندو اهڙين مائٽياڻين کان جي لوڏيءَ جي لچ ٽيون لڃائن.“
”پوءِ لکينس ڇا ٿو؟“
”يار لکانس ٿو تہ پنهنجا فوٽا ۽ نالا اخبارن ۾ ڇپرائڻ جو ايترو شوق اٿئي تہ مهرباني ڪري پنهنجي ذات مٽاءِ.“
”آخر ڇو؟“
”يار تون پاڻ ئي ويچار، اسانجي ذات واري ڪٿي ڪري اخبارن ۽ رسالن ۾ ليک ڇپائي ۽ فوٽا ڏئي؟ اهو اسانجي ذات تي ڪارو داغ نہ آ تہ ڇا آهي.“

....

هاٿيءَ جا ڏند

”ادي اوهان اسان سان ڪم ڪري تہ ڏسو، سچ ٿا چئون اسان توهانجو هر طرح سان عزت ۽ احترام ڪنداسين.“

www.sindhsalamat.com   books.sindhsalamat.com

”چڱو جي اوهان چئو ٿا ته آءٌ هر طرح سان اوهان سان سهڪار ڪنديس .... چڱو صبحاڻي ڪان ئي اچي آءٌ اوهان سان آفيس ۾ ويهنديس .... هيئر آءٌ هلان پئي.“

”چڱو پيئڻ مهرباني، صبحاڻي وري گڏ آهيون“.

ڇوڪريءَ جو وڃڻ

”ته، نيٺ قابوءَ ۾ اچي وئي .... (اکيون دٻائيندي) هاڻي ته اصل ٽڪ ئي ڪونه ٽيندو، ڪم ڪرڻ ۾ به ڏاڍو مزو ايندو (سيني تي ڏک هڻندي) هاءِ ظالم آهي ته قهر .... فڪر ته ڏسينس اصل پل ۾ ئي لاهه ڪيڏي ڇڏيائين .... اڳتي ته پنهنجو الله حافظ آ.“

....

”پيئڻ هاڻي اوهانجو وارو... اوهان به ڪجهه ٻڌايو.“

”ها .... ها .... هاڻي اوهانجو وارو.“

(نينگريءَ جو ڳائڻ)

”واهه!.... واهه جو ڳايو.“

”واقعي آواز ته لاجواب اٿو.“

نينگريءَ جي پرپٺ

”شرم ئي ڪونه آيس ايترن مردن ۾ ڳائيندي.“

”ها ادا مردن ۾ ڳائڻ ڪو فضيلت آ.“

”بس بابا چوڏهين صدي آ چوڏهين صدي.“

”ها برابري ٿيون چاهن.“

”هي ته ڳائڻ هئو .... نچڻ جو چئونس ها ته نچي به ڏيکاري ها.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏيڍ رپيو ۽ ڏي پئسا

”ڇا زندگي آهي اسان جي بہ! صبح جو سادي ستين بجي گهر مان ٿو نڪرجي تہ وري شام جو پوڻي ڇهين ڌو واپس اچجي. سڄ پيو ڇٽي رفيق نہ اسين ٻنڪن وارا گڏهہ ڪان هڪ رتي بہ گهٽ نہ آهيون. ڪم .... ڪم .... ڪم.“ مان ٽاهہ جي ڪُنڊ ڪولينديءَ پنهنجي موجوده زندگيءَ تي غور ڪري رهيو آهيان.

زينت هوندي آهي تہ هن جي هڪ مرڪ سان ٿڪ ائين لهي ويندو آهي، جيئن سج جي تپش سان ماڪ. پر اڄڪلهہ تہ اها بہ ويل آهي، خبر نہ آهي ڪڏهن واپس اچي؟

اڄهو پر واري ٽاور جي ڪلاڪ ڇهن جو ڪنڊ وڄايو، هي وقت هوندن بہ ڏادي بورڇت جو هوندو آهي، وتر جو اڪيلائي، سو الائجي ڇا پيو لڳي. مان پيرن ۾ چپل پائي بالڪنيءَ ۾ ڪرسي وجهي اچي ويٺو آهيان.

اسان جي گهر جي سامهون هڪ مين روڊ آهي، جنهن جي ٻنهي پاسن کان فٽ پاٿ آهي. ڪراچيءَ ۾ رش تہ هوندن بہ جام آهي. الائي ڪيترن قسمن جون گاڏيون سامهون اچي وڃي رهيون آهن. ڪيترن ماڻهن جا ميڙ لڳا پيا هوندا آهن ۽ هر هڪ پنهنجي دنيا ۾ گم هوندو آهي.

اڄهو سامهون بہ ماڻهو لنگهي رهيا آهن. اڇا پائجاما، اڇا پهراڻ ۽ مٿي تي اڇيون ٽوپيون پيون اٿن. ٿي سگهي ٿو مسجد ڏانهن ويندا هجن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻئي پاسي کان ڪجهه جوانڙيون اچي رهيون آهن. انهن جا ڦڪڙا فضا ۾ ائين اڏامي رهيا آهن، جهڙن گڏار ني انگلش ڊنن. هڪ نيري رنگ جي ٻيل ٻاٽم ۾ ملبوس آهي ته ٻيءَ ڪي وري سٽڪ ني ايئر لائينس جي مني شرٽ پيل آهي، ٽئي وري ڪڙتي پاجامي ۾ آهي ۽ چوٿينءَ ڪي شايد ساڙهي آهي. انهن جي ميڪپ اپ مان ائين محسوس ٿي رهيو آهي، ڇڻڪ ڪنهن فيشن شو ۾ شرڪت لاءِ وڃي رهيون هجن. پر نه، روڊ جي پڇاڙيءَ ۾ هڪ سنيما آهي ان ۾ انگلش پڪچر لڳل آهي، تنهن ڪي ڏسڻ وڃي رهيون آهن. سامهون هڪ گدلو ٽون ڏهن ورهين جو ڇوڪر، جنهنجي نڪ مان گوبو وهي رهيو آهي ۽ هو انکي قميص جي ڦاٽل ٻانهن سان بار بار اگهي رهيو آهي، اکيتي وڌي ڇوڪرين جي سامهون هٿ ڊگهيريائين، ڇوڪرين جي نگاهن ۾ نفرت ۽ ڌڪار جا آثار ظاهر ٿيڻ لڳا. ساڙهي واريءَ جو سنهڙو ۽ سهڻو نڪ اڏين ڇبو ٿي ويو، ڇڻڪ اهو گينگو اچي هن کي ٿو لڳي.

”ڪمائيندا ڪونه، باقي پنڻ تي زور!“ ٻيل ٻاٽم واريءَ منهن کي موڙيندي چيو ۽ اکيتي وڌي ويون. غريب ڇوڪر انهن کي حسرت سان ڏسندو رهيو، جيئن چئي رهيو هجي ”رچرڊ برٽن لاءِ توهان پوڻا چار چار رپيا ڀريندو ۽ خدا جي نالي تي هڪ پئسو به نٿا ڏيو!“

اجهو هڪ جوڙو انهيءَ غريب ڇوڪر جي اڳيان لنگهي رهيو آهي. مرد جي هٿن ۾ هڪ سهڻي گاڏي آهي، جنهن ۾ هڪ سهڻو سڀاجهڙو نينگر ويٺل آهي ۽ جهڙو ”آسٽر ملڪ“ جو اشتهار لڳي رهيو آهي. نينگر جي اڇن هٿن ۾ هڪ نپل آهي، جا هو ڪڏهن وات ۾ وجهي ٿو ته ڪڏهن پيرن ۾ اٽڪائي ٿو. مرد سان گڏ جا عورت آهي سا شايد ان ٻچي جي ماءُ آهي. چاڪاڻ ته هن جي سهڻين اکين مان ماماتا جي محبت جا ڪرڻا ڦٽي رهيا آهن. هوءَ پنهنجي پٽ جون حرڪتون

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏسي مرڪي مڙس ڏانهن نهاري رهي آهي، جنهن کي
پنهنجي عظمت ۽ اهڙي مٺڙي نينگر جڻڻ تي فخر هجي. مرد
به تہ ڏاڍي پيار مان ٻار ڏانهن نهاري رهيو آهي، آخر ٻہ ته
هو هنجا والدين آهن.

”الله جي نالي تي!“ اهو پينو ڇوڪر هنن جي اڳيان
اچي بيٺو.

”اڙي، پري ٿي ۽ چري ۽ جا....“ مرد ڇڙٻ ڏئي هن
ڇوڪر کي هٽائي ڇڏيو.

”ڪجهہ ڏيوس نہ!“ عورت کي ان غريب ڇوڪر جي
حال تي رحم اچي ويو.

هونئن بہ عورتون مردن جي مقابلي ۾ وڌيڪ رحمدل
هونديون آهن.

”ڇڏ بيگم، بيک ڏئي اسان ئي هنن کي ڪاربون ٿا.
ڪم ڪار ڪن تہ جيڪر الائي ڪيترو ڪمائن!“ پوءِ اهو
مرد پنهنجي کيسي تي هٿ لائي خاطري ڪري رهيو آهي تہ
ڪٿي اهو سندس پٺون نہ اڏائي ويو هجي.

ڇوڪر جي اکين ۾ لڙڪ اچي ويا. شايد صبح کان
وٺي هن کي ڪجهہ بہ نہ مليو آهي.

مونکي ائين محسوس ٿي رهيو آهي، ڄڻ تہ اهو گاڏڙي
وارو ٻار، ستن اٺن سالن جو ٿي ويو آهي. هن جي ننڍڙي هٿن
۾ ڪتاب جي بئگ آهي. نيري بلو ڪار جي پتلون تي اڇي
قميص ۽ ٽائي سان هيڪاري خوبصورت لڳي رهيو آهي. ماڻس
پيار مان سندس ڳلن تي چمي ڏئي رهي آهي.

”ڇگو ممي خدا حافظ!“ ننڍڙو ٻار پيءُ جي قدم سان
قدم ملائي اڳتي وڌي رهيو آهي.

”پٽ، ڪلهہ وانگر جلد نہ اچجانءِ. مان پاڻهي توکي
اسڪول مان وٺي ايندس!“ ماڻس چيو.

”ها پٽ، اڪيلو نہ اچجانءِ!“ پڻس بہ تاڪيد ڪندي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پٽ، ماني ۽ وارو ڏيو ڪنهن نه؟“ ماڻس پڇيو.

”جي ها، ممي!“ ننڍڙي منصور جواب ڏنو.

پوءِ هو پيءُ سان گڏ اسڪول هليو ويو ۽ ماڻس گهر جي ڪم ڪار ۾ مصروف ٿي ويئي.

”اڙي، هڪ ٿي ويو آهي ۽ اڃا منصور ڪي اچا اسڪول مان وٺڻ نه ويئي آهيان!“ ماڻس اوچتو ٽائيم پيس ڏانهن ڏسندي رڙ ڪري چيو ۽ جلدي گهر کي ڪڙا ڪلف ڏئي اسڪول ڏانهن رواني ٿي.

”هتي ته منصور نظر ئي نٿو اچي. اسڪول ۾ ته ڪو ٻار به ڪونهي، جنهن کان پڇان. شايد گهر پهتو هجي!“ هن اسڪول کي خالي ڏسي هيڏانهن هوڏانهن نهاريندي دل ۾ سوچيو ۽ واپس گهر موٽي آئي.

گهر کي ته تالو لڳل آهي، ”متان مسز صديقيءَ جي گهر ويو هجي!“ هن وري سوچيندي دل ئي دل ۾ چيو.

”هتي به ڪونهي، شايد نديم سان گڏ ويو هجي!“ هوءَ صديقيءَ جي گهران مايوس ٿي نڪتي ۽ پنهنجي گهر اچي، نديم جي گهر فون ڪرڻ لڳي.

”جي، منصور هتي ڪونه آيو آهي!“ هنجي هٿ مان ذري گهٽ فون ڪرڻ ٿي هو.

”اُف، خدايا! هاڻ ڇا ڪريان؟“ هن جي اکين مان ڳوڙها ڳڙڻ لڳا. هن بيچين ٿي منصور جي پيءُ کي دفتر ڏانهن فون ڪئي.

ٿوري دير ۾ منصور جو پيءُ گهر پهچي ويو، ٻئي پريشان هئا ته هاڻي ڇا ڪجي. شام جا چار ٿي چڪا هئا، مگر منصور جو ڪو ڏس هو نڪو پتو. منصور جي ماءُ سخت پريشان هئي ۽ جگر ذري رهيو هوس.

هو ڏانهن منصور هڪ اونداهي ڪوٺڙيءَ ۾ بيهوش پيو هو.

•

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ڏسوس، هوش آيس؟“ هڪ ٿلهي ۽ ٻي ٻولي آواز فضا ۾ ارتعاش پيدا ڪيو.

”نہ استاد!“ هڪ ڳاڙهين اکين ۽ وڏين مڇن واري منصور کي اٿلائي پٿلائي جواب ڏنو.

”ڪجهه بصر سنگهرائي ڏسينس!“ استاد چيو.

”ها استاد، هاڻي هوش جا آثار نظر اچن ٿا!“ شاگرد جواب ڏنو.

ڪجهه دير ڪانپوءِ آواز آيو، ”مِمي.... مِمي!“ منصور اکيون کولي، چئني پاسن ڏانهن نهاريندي جهيڻي آواز ۾ پڪاريو.

”اڙي چپ ڪر مِميءَ جا....“ هڪ چڙب جو آواز آيو.

منصور ٻچي روئڻ شروع ڪيو.

”تڙاخ....“ اهو چماٽ جو آواز هو جيڪو منصور جي نازڪ ڳلن تي پيو، جنهن تي ماڻس پيار مان چميون ڏيندي هئي.

منصور وري بيهوش ٿي ويو. جڏهن هوش ۾ آيو، تڏهن هڪ بدمعاش چيس ”پٽ، توکي هاڻي چورنگيءَ تي پِنڻو پوندو. جيڪي ماڻهو اتان لنگهن انهن کان خيرات گهرج ۽ خبردار اسانجي باري ۾ ڪجهه ٻڌايو اٿئي!“

”نہ نہ، مان ڪونہ پِنندس. بابا چيو آهي تہ پِنڻ گهٽو خراب آهي!“ منصور درد ڀريل آواز ۾ چيو.

”ڇا چيو، ڪونہ پِنندين؟“ اڙي جمع ڪٽي اچ ڏانديا.

”مان پِنندس.... مان پِنندس....“ منصور جي خوبصورت اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳا ۽ سڏڪا ڀرڻ لڳو. منصور کي ڪلهه واري سزا ياد اچي وئي، جڏهن سردار هن معصوم جي نازڪ هٿن تي ٻرندڙ ڏانديا رکيا هئا.

پوءِ اهو منصور، مونکي سامهون سڙڪن تي پِنندو نظر آيو.

”گهڻو ڪمايئہ سڄي ڏينهن ۾؟“ سردار سخت ۽ کهري آواز سان پڇيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هي.... آهي!“ منصور جون ڏڪندڙ ٻانهون سردار ڏانهن وڌيون ۽ ان منيون ڪوليون.

”بس، ڏيڍ رپيو ۽ ٽي پئسا!“ سردار ڪاوڙجي ويو.

”زيپڪ.... تڙاخ.... چٽاخ....“ ۽ انهيءَ سان گڏ معصوم ٻار جي رڙين جا ڪجهه آواز اڀرڻ لڳا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ماسي عالمان

”اڄ مهرو ماسي عالمان گذاري وئي.“

”ڇا؟“

”ها ٿورو اڳ جڏهن ٻچل منهنجي گهر ويو ته ماسي عالمان مٺل پئي هئي. ڪن ٿي چيو ته شايد رات جي پوئين پهر گذاري وئي.“ زينت مونکي سموري ڳالهه ٻڌائي.

”ها بيمار ته ڪن ڏينهن کان هئي.“

”توبهن! الله شل اهڙو موت ڪنهن کي به نه ڏئي، گهٽ ۾ گهٽ اکين کي ته ڪو هٿ ڏيڻ وارو هجي!“، زينت جو انداز ڏکارو هئو.

ها ڏک به ڇو نه هجي ماسيءَ جي شخصيت ئي ڪجهه اهڙي هئي.

منهنجي آڏو ماسيءَ جي شڪل ڦري آئي.

ننڍل ننڍل جسم.... اکين ۾ پيڙا جا پڙلاءُ.... منهن تي بيشمار گهنج جن ۾ خبر ناهي ته ڪيترن ڏکن ۽ دردن آکيرا ٺاهيا هئا.

ڪٻي چيله، جا شايد زندگيءَ جي بار سببان جهڪي وئي هئي. هٿ ۾ سهاري لاءِ لٺ. ها جڏهن ڪو ٻيو سهارو نه ملندو آهي ته انسان ان لٺ کي ئي پنهنجو سهارو بڻائيندو آهي. ڪيترو نه بهترين سهارو هو ماسي عالمان لاءِ.... وفادار.... سياڻو. جنهن جي آڌار تي ئي ماسي عالمان سڄي اوسي پاسي جو واءُ سماءُ لهندي هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

شل نہ کو بيمار ٿئي ماسي عالمان ٿي ان کي آرام ڏيڻ جي ڪوشش ۾ نظر ايندي ان لاءِ ڦڪيون ۽ نسخا گڏ گڏ ڪندي.

ڪٿي ڪو روسامو ٿيو تہ ماسي ٿي پرچاءُ ڪرڻ ۾ اڳ اڳ هوندي - چوي "ابا گھر ڦٽائڻ ڪا چڱي ڳالھہ؟"

منھنجو تہ ننڍپڻ ماسيءَ جي گھر ۾ گذريو. اسانجي ويڙهي کان ٿورو ئي پريرو ماسيءَ جو گھر هوندو هئو. ماسي گھر ۾ اڪيلي هوندي هئي ڪڏهن ڪڏهن ڪو سندس پٽ رجب نظر ايندو هئو. نہ تہ خبر نہ آهي ڪٿي رهندو هئو.

مان ۽ زينت اتي وچي راند ڪڏندا هئاسين ۽ ماسي عالمان اسان کي ننڍڙيون ننڍڙيون پنڪڙيون پوپريون ٺاهي ڏيندي هئي. ۽ پوءِ اسان گڏڙين جي شادي رچائيندا هئاسين پر وهانوُ ڪرڻ کانپوءِ گھڻو ڪري منھنجو ۽ زينت جو جھڳڙو ٿي پوندو هئو ۽ مان پنھنجي گڏيءَ کي رسائي اچي ويڪي ويھاريندي هيس پر ماسي عالمان وچ ۾ پئجي ٺاهہ ڪرائي ڇڏيندي هئي ۽ گڏيءَ کي ساهري گھر موڪلڻ تي زور ڪندي هئي.

"نہ ماسي آءٌ پنھنجي گڏي کي ساهري ڪو نہ موڪليندي‌س-" آءٌ ضد ڪندي هيس.

"پٽ هوڏ نہ ڪر گڏي کي پنھنجي گھر موڪل-" ماسي سمجھائيندي هئي.

"نہ ماسي منھنجي گڏي بي-اي پاس سا وچي گھر ۾ ٿانوَ ٻهاري ڪري؟"

"امي چا ٿي پيو جيڪڏهن گھر ۾ ڪم ڪيائين تہ ڪھڙي وڏي ڳالھہ، ۽ پوءِ بہ امان چوندا آهن تہ ان جو منھن چنڊ ڏانھن سو نينگريون پلي ڪيترو بہ پڙهن پر وري بہ سندن منھن ساڳيو گھر ڏانھن آهي."

"پر ماسي! آخر توهان مونکي ڪنوار کي ساهري گھر موڪلڻ تي ايترو زور ڇو ٿا ڪريو." ماسيءَ جي سمجھائڻ تي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منجهي، اڪثر سوال ڪري ويهندي هئس- ۽ پوءِ ماسيءَ جي چپن تي هڪ ڦڪي مرڪ اچي ويندي هئي.

”امان نياڻيءَ جـو گهر ڦتڻ ڪا چڱي ڳالهه؟“

”چو ماسي؟“

”امان اچا ٻار آهين وڏي ٿيندئين ته پاڻهي خبر پوندئي-“ ماسي لاجواب ٿي جواب ڏيندي هئي ۽ مان منهن ٻچڙو ڪري ڪنوار کي ساهري گهر موڪلي ڇڏيندي هئس.

وقت پنهن جي رفتار سان گذرڻ لڳو ۽ اسين چادرپوش ڏکي گهر جي چوديواريءَ ۾ بند ٿي ويون سين.

ماسي عالمان گهڻو ڪري اسان جي گهر ايندي هئي- ۽ هاڻي اسـان جي بدران شانل ۽ زبيءَ کـي گڏيون ڏاهي ڏيندي هئي- جيتوڻيڪ نظر اڳي کان گهٽ ٿي وئي هئس پر وري به ابتا سبتا ٽاڪا هڻي ڪم ڪڍي وجهندي هئي.

هڪ ڏينهن ماسي عالمان اسانجي گهر آئي- شانل ۽ زبي پاڻ ۾ وڙهي رهيون هيون.

”امي ڇا ٿيو؟“ ماسيءَ پيار منجهان پڇيو.

”ماسي شانل منهنجي گڏي نٿي ڏئي-“ زبي ڪاوڙ ۽ شڪايت واري انداز ۾ چيو.

”چو شانل؟“

”ماسي ڏس نه هن پنهنجي گڏي منهنجي گڏي سان پرڻائي آهي ۽ هاڻي ٿي چوي ته مان گڏيءَ کي ساهري نه موڪليندس پر هاڻي ته گڏي منهنجي ٿي نه-“

”ها پٽ گڏي تـه برابر تنهنجي ٿـي پـر هاڻي ڪٿي ستاواڙي لاءِ ته ڪيس موڪل نه-“ ماسي سمجهائيندي چيو.

”نه ماسي زبي ٿي چوي ته اصـل لاءِ ڪنوار موٽائي ڏي.“ نه، امـان، هاڻي ته تو گڏي پرڻائي پـوءِ وري ڪيئن تو وٽ اصل لاءِ واپس اچي“ ماسي زبيءَ کي سمجهائڻ لڳي.

”پر ماسي گڏي ته هاڻي منهنجي ٿي نه.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”نه پٽ هاڻي نه هوءِ پنهنجي ڳوٺ جي آهي. جيڪڏهن تو وٽ واپس آئي نه پنهنجي جو گهر ڦٽي ويندو.“
”پوءِ ڇا ٿي ويو ماسي“
”نه امان اها ڪا چڱي ڳالهه ٿورو ٿي آهي تون ڪنوار کي ڪجهه ڏينهن پاڻ وٽ گهراءِ پوءِ واپس موڪلي ڇڏ ۽ ها امان شاڪل تون ڪنوار کي ستاوڙي لاءِ پيڪي موڪل ۽ پوءِ واپس آڻج.“ ماسي پنهنجي جو ڪيس نيڪال ڪندي فيصلو ٻڌايو. ۽ اٿي اچي اسان وٽ ويٺي.
”ماسي تون آخر ڪنوار کي ساهري موڪلڻ لاءِ ايترو زور ڇو ڪندي آهين؟“
ڪيترن سالن جو ديبل سوال منهن جي ذهن جي پردن مان نڪري نروار ٿيو.
ماسيءَ ٿڌو ساهه ڀريو ۽ هڪ ڦڪي مرڪ سندس چپن تي آئي. اکين مان نهايت لاچاري ۽ مجبوري بکڻ لڳي.
”امي خبر نه آهي اهو سوال تو ڪيترا ڀيرا مونکان ڪيو هوندو. خير جيڪڏهن ايترو چاهڻ جو شوق اٿئي ته ٻڌ.“ ماسي کٽ تي پلٽ ڏيئي آرام سان ويهندي چيو.
”امان منهن جو پيءُ پنهن جي ڳوٺ جي زميندار جو ڪمدار هوندو هو، الله سائينءَ جو ڏنل سڀڪجهه هوندو هو. سکيو ستابو گذر ٿيندو هو.... جيڪڏهن ڪا ڪمي هئس ته رڳو اولاد جي، اڄ ڏکي پير تي پڙ باسيائين.... ته صباڻي رڪيل شاهه تان مراد مڱيائين. مطلب ته پيرن ۽ فقيرن جي دعائن سان مان ڄاوس. مائٽن منهن جي پرورش ڏاڍي لاڏ ڪوڏ سان ڪئي اصل ڪک ڏيئي ڀيٽو ڪرڻ نه ڏيندا هيم. نيٺ وڏي اچي جوان ٿيس تيرنهن چوڏهن سالن جي عمر هئي. ته مائٽن منهنجو پرڻو گل محمد سان جنڊي پاڙي تي ڪيو. گل محمد انهن ڏينهن ۾....“ ماسيءَ ماضي جي گهرن پردن کي هٽائڻ جي ڪوشش ڪندي چيو.
”ها.... امي.... ڀانيان ٿي ته هو انهن ڏينهن ۾ پوليس ۾ سپاهي هو ۽ مان سڄو ڏينهن رڳو تيل ڦليل ڪري پئي پاڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سينگاريندي هيس. ها.... ڪو ڪم جو ڪونه هيم. ٿوري وقت ڪانپو الله سائين مونکي پٽ ڏنو. رجب کي به امان پاليندي هئي مونکي ته ڪيس ڪٿي به ڪونه ايندو هو. پڻس ته ڪيس ڏسي ڏاڍو پيو ٺرندو هو ڇو پنهن جي پٽ کي وڪيل بنائيندس، امان وقت مزي سان گذري رهيو هو ته انهن ڏينهن ۾ هن کي جمعدار ڪري ڳوٺ جان آباد ۾ رکيو ويو. هو ته اوڏانهن هليو ويو پر آءُ پنهنجن متن وٽ هيس. مهيني ماسي پيو ايندو هو ۽ اچي زور پريائين ته "مونسان گڏ هل."

مان جو لاڏلي ڌيءُ سو مائٽ ڪٿي ٿا مونکي اڪيلو ڇڏن، ڇو اڪيلي ڇوڪري ڪيئن وڃي پرديس ۾ رهندي. پر مان به ضد تي چڙهيس ۽ گل محمد سان گڏجي جان آباد ۾ آيس.

انهن ڏينهن ننڍي وهي هئي عقل به گهٽو ڪونه هئم سو گهر ۾ ڪيئن ٿي رڌي پچائي سگهان. باه ٻاريندي اکين مان پاڻي وهڻ لڳندو هو. ماني پچائيندي هٿ ساڙي وجهندي هئس. رجب کي وهنجارڻ بجاءِ ڪيرائي وجهندي هيس. نيٺ آءُ به ات ڪڪ ٿي پيس ۽ واپس اچي پيڪي ويٺس سنهنجن مائٽن جو اڪ ڏي نه پئي مڃيو سي ته هاڻي ڏاڍا خوش ٿيا.

هوڏانهن گل محمد اڪيلو رهڻ لڳو ۽ اچي زور وڏائين ته آءُ به سائنس هلان پر هاڻي آءُ ڪٿي ٿي اهو مڃان. نيٺ امان هو به ترقي ڪندو وڃي صوبيدار ٿيو ۽ حيدرآباد ۾ رهڻ لڳو. اڳ جو مهيني پئي ٿئي ايندو هو هاڻي ته اهو به گهٽائي ڇڏيائين. اڻ تڻ ته ڏاڍي ٿيندي هئم پر ڪجهه مائٽن جو ضد ڪجهه سنهنجي هوڏ مان اچا به گل محمد وٽ نه آيس.

امان مان ته چوان ڪڏهن به ڌيءُ کي ايترو قرب نه ڏجي. اهو هڪ مٺو زهر آهي جو آهستي آهستي وڃي ٿو پنهن جو اثر ڏيکاري. پٽ ٿورو پاڻي ته ڏجانءِ."

ماسي ڳالهائيندي ڳالهائيندي ٿڪجي پئي باڪل ائين جيئن هڪ ٿرين نڪو ڊ ڪندي ڊ ڪندي ٿڪجي پوندي آهي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۽ اسٽيشن تي رچي پڄندي آهي.

”ها سو ڳالهه ٿي ڪيم“ ماسيءَ پاڻي پي ٿڌو ساهه پريندي ڳالهه پيهر شروع ڪئي- حيدرآباد ۾ گل محمد جي پاڙي ۾ ڪي پناهگير رهندا هئا انهن جي هڪ ڌيءَ سان گل محمد جو رستو ٿي ويو. صوبيدار ماڻهو هو- پئسا جام سو امان انهن رنن کي نه اهڙا مڙس گهرجن نه، سو ان ڇوڪريءَ گل محمد کي ڦاسائي ان سان شادي ڪري ويهي رهي.

اڳ جو خرچ پکو موڪليندو هو هائي ته اهو به ڇڏي ڏنائين پر اڇڻ وڃڻ به بند ڪري ڇڏيائين. مان روئي رڙي رت جو ڍڪ پري ويهي رهيس- امان چوندا آهن ته پنهنجي ڪئي جو نه ويچ نه طبيب سو پنهن جي پير تي پاڻهي جو ڪهاڙو هنيم ته هاڻي ڏوهه ڏيان به ته ڪنهن کي؟ منهنجن متن جو ئي ڏوهه هو- منهنجو ئي قصور هو. مان وڃي گهر وسايان ها ته شايد اهو ڪجهه نه ٿئي ها.

بهرحال امان رجب به ڇهن ورهين جو اڃي ٿيو هو، اسڪول ۾ داخل ڪرايومانس. پر امي وقت ته ڪو هڪ جهڙو تورو ئي ٿئي. منهنجو ماءُ پي به منهنجو ڪيترو سات ڏين ها- اهي به مونکي اڪيلو ڇڏي لاڏاڻو ڪري ويا. جيڪا زمين هئي سا زميندار پئي هاريءَ کي ڏئي ڇڏي ۽ آءٌ هاڻي اڪيلي رهجي ويس دين دنيا ۾ پٽ ڪانسواءِ ڪي ڪين هئم.

توپو تڪڙ ته ايندو ڪونه هئم- باقي ٿاڌو پهاري ۽ تورو گهڻو ڪم امان جي بيماري ۾ سکيو هئم سو وڃي زميندار جي گهر بيٺس.

منهنجو سڄو ڏينهن ڪم ۾ اتي گذرندو هو ۽ هيڏانهن رجب ڪنن ڇوڪرن جي صحبت ۾ پئجي ڪري پيو. مونکي ايترو وقت نه هوندو هو جو سندس چڱي طرح سنڀال ڪري سگهان.

نيٺ امان مونکي خبر پئي تڏهن جڏهن رئيس بچل خان جي درخاست تي ڪيس سو ڏهين ۾ چالان ڪيو ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

۱۲ مهنا جيل ۾ رهڻ ڪانپوءِ ته هو وري چوريون ڪرڻ لڳو ۽ اڄ اسان ڏسين پيئي منهنجا حال ۽ سندس افعال خبر نه آهي ڪٿ تو رهي ڪٿي تو وسي.

”ماڻ جي ته ڪيس ذري به ڳڻتي يا اونو ناهي“ ماسيءَ جو گلو ڏک سان ڀرجي ويو اکين مان نير وهڻ لڳا.

”چڱو اسان هاڻ آءٌ اٿان ٿي.“ ماسي پلئه سان اکيون اگهندي اٿي ۽ آءٌ ماسيءَ جي زندگيءَ تي غور ڪرڻ لڳيس.

وقت لنگهندو رهيو. هن مهيني ڪانپوءِ مون ٻڌو ته.

”رجب پنهنجي پيءُ کي قتل ڪري ڇڏيو.“

”ته هن؟!!“ مون حيرت وچان رڙ ڪئي.

”ڪلهه رات.“ ادا ظفر چيو.

”آخر ڳالهه ڇا تي سندس پيءُ هٿ پهتو ڪيئن؟“

”بس بس.... وڪيلن واري آڏي پڇا نه. ڪر ٻڌايانءِ ٿو.“ ادا ظفر منهنجي ڳالهه ڪٽيندي پنهن جي شروع ڪئي.

”ٿيو هيئن جو گل محمد ڪجهه ڏينهن اڳ ٻنين جي سنڀال لاءِ آيو هو ۽ اتي رجب به ڪيس مليو ۽ پنهنجي حصي جي ملڪيت گهريائين پر پٽس ڪاوڙجي ڪيس ملڪيت تان لا دعوي ڪري ڇڏيو جنهن تان ڪلهه سندس جهڳڙو ٿي پيو ۽ رات جو رجب ڪيس قتل ڪري سڌو ٿاڻي تي پهتو ۽ پاڻ کي پوليس جي حوالي ڪري ڇڏيائين ۽ چيائين پئي ته ”مائٽن منهنجي زندگي هوندن ئي تباه ڪري ڇڏي؟ هن حياتي کان موت ڀلو آهي.“

ادا ظفر خاموش ٿي ويو.

۽ پوءِ ماسي عالمان هن صدمي جو ڏک جهلي نه سگهي ۽ دماغي توازن وڃائي ويٺي - ۽ ڪجهه ڏينهن بيمار رهڻ ڪانپوءِ الله کي پياري ٿي وئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٻيو ور ڪنديس ڪين ڪي

فبروريءَ جو مهنو.... ڀلر جي ڀالوٽ.... تڏ معمول کان وڌيل.... اڌڙي ٿي سمي پنهنجي صفي ۾ نرم نرم سوڙ هيٺان ليٽل.... تن ۾ سردي .... من ۾ گرمي .... سردي گرمي.... گرمي سردي. پيڙجي پئي تي جذبن جي جنڊ ۾.... ۽ نتيجي ۾؟ بت ۾ اڻ لکو درد ۽ هلڪي هلڪي پيڙا....

ڏکهي ٿي ڪر موڙي ٿي.... ڪن پل لاءِ.... شانتي.... پر سرديءَ جو احساس ڪانئس اهو سڪ ڦري وٺي ٿو. ٻيهر ڪروٽڙي ٿي ليٽي ٿي.

”رات ٻه جهڙوڪر اينگهجندي پئي وڃي، منهنجي چمار جيان .... اڄهو ڪڪڙ دس هنيو .... اڄا ڀرڀون ڀهر مس لنگهيو آ.... جبل جيڏي رات جهاڳٽي اٿم.... هي درد ۽ پور ٻه ڪيڏا نه گيدي ٿين، ڏينهن جو ماڻهن جي ڀؤ کان لڪيو وڃن، رات جو هيڪلو ڏسي اچي نپائين.... هيءَ هيڪلائي، هيءَ پيڙا نه ڄاڻ ڪڏهن ختم ٿيندي....“ تڏو ساهه ڀري ٽنگون سڏيون ڪري پاسو ورائائين.... پر سيءَ جي لهر ائين ڪرڻ کان جهليس ”سيءُ ٻه وڌندو پيو وڃي.“ سوڙ سان منهن کي ڍڪيائين. گهٽ....

سوڙ مک تان هٽائي هيڏانهن هوڏانهن نهاريائين. سامهون پينگهو.... پر کان کٽ.... کٽ جي واڏڻ تي وبڙهيل هند.... ڪنڊ تي ڪاٺ جي ميز، جنهن تي لالٽين رکيل. لالٽين جي جهيٽي روشني، ماحول کي ويتر پئي پر اسرار بنائي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پٽ تي.... رڪيل پينگهي جو پربت جيڏو پرانٿو پاڇو....
”پاڇولا به ڪيترا نه روپ وٺيو اچيو انسان کي ڏڪائن....
ڏکن جا پاڇولا.... محرومين جا پاڇولا.
حياتيءَ جو هڪ ڏک.... جنهنجو پاڇو اچا تائين پيو
ڊ چاريم. ڪيڏي نه بيوس ۽ لاچار ٿي ويندي آهيان ان اکيان....“
پاسو ورايائين.... نظر پينگهي ڏانهن کڄي ويس.
پاسيس تہ پينگهي چُري پيو.... ڪو وجود ان تي ويٺل
ڏنائين جنهن جون چنگهون زمين سان لڳي هوريا هوريا
هلن پيون.
”اوهہ....“ هلڪو سيسرات.... ”امان....؟.... نہ نہ....
وهم اٿم، پر نہ.... هيءَ تہ اچي پئي مون ڏانهن.... اف....“
”امڙي چو؟.... ڊڄي وئينءَ؟ مون کان تہ ڪڏهن بہ
ڪانہ ڊنينءَ. پوءِ منهنجي پاڇي کان خوف چو؟“
”آف....“ پـوَ م اکيون پوري ڇڏيائين.
پيهر اکيون کوليائين.
ڪاريءَ واري ڪک
شڪراني جو ساهہ....
”توبهہ! ڪيڏي نہ گيدي آهيان.... اگ تہ ايتري ڊ چٽي
ڪانہ هئس.... الائي ڇا ٿي ويو اٿم.“
نهار ڪيائين.... پينگهو.... ڪٽ.... پئي خالي پئي ٻسا....
”هاءِ حياتي، ڪٽ ۽ پينگهو بہ توکان پلا.... ڪا عمر
تہ مائين ٿا.... امان ۽ ابو بہ هليا ويا هيڪلو ڇڏي.... وچي
انوءَ سان مليا. سکيا ٿيا.... پر مان اپاڳي اجا انهن کان ڏور
الائجي ڪڏهن پاڻ وٽ گهرائيندا.... آپگهات حرام نہ هجي ها
تہ ڪڏهوڪو وڃي انوءَ سان ملان ها! هاءِ انو! ايڏي ذڪڙ
نہ نہ ڪرين ها وڃڻ جي.... تون تہ سدائين پيو گـڏ رهڻ جا
سنهہ کائيند و هئينءَ.... پوءِ توکي ڇا ٿي ويو؟.... ايتري جدائي
چو ڪيئہ؟“
ٻاهر.... بوندن جي ٽم ٽم.... وڄ جو چمڪو.... گوڙ....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هوائن جو شور....

ڏکي سوڙ ۾ منهن لڪايائين. پر.... گهٽ....؟

”اڄا نئي رات ڪٽي“.... بيزاري.... بيچيني.

جيون جا پنجيتاليهه ڏاڪا اڪري چڪي آهي.... جيون سندس پاند ۾ ڇا وڌو ڏک ۽ ڏوجهرا.... پر نه ڪي سک ۽ سوجهرا به جيڪي انڌي جي لٺ جيان سندس سهارو آهن.

نالو سفوران اٿس.

”پنجويهه ورهيه به ته ساڳي رات هئي.... ساڳيو مهينو ساڳي مند.... پر اها رات ته جلد لنگهي وئي.. اها رات جا سموري حياتيءَ جي پونجي اٿم.... جڏهن اسان جو ميلو ٿيو هو.... ها.... سک جا پل هونئن به ننڍا ٿين.“ هٿ سوڙ کان ٻاهر ڪڍي آرس پڳائين. ڪنوڻ جو کجڪو.... گوڙ جو آواز....

’ڪيڏي نه گوڙ آ“.... ياد آيس اڄ کان پنجويهه سال اڳ واري گوڙ.... جڏهن پيو کان انور جي وڪريءَ ڇاتيءَ ۾ منهن لڪائي ڇڏيو هئائين. پر اڄ ته هيڪلي آهي ڪوبه ڪونهيس جو سيني سان لائيس.... نه انور.... نه انور جا ماڻهو پيءُ.... هيڪلائيءَ جو احساس من کي ڪوريس ٿو.... سور جي احساس کي متاثر لاءِ خيالن جو ڪانٽو ٻئي پاسي موڙي ٿي.

ياد ڪري ٿي اهي سک، جيڪي سندس ٻاٿ اونداهي من کي ٽم ٽم ڪري جرڪائن پيا.

پنجويهه ٿيهه ورهيه اڳ.... اڄ کان ڪيتري نه مختلف هئي.... ڪارا واسينگ وار - پريل بت.... سرير ۾ انوکي سگنڌ.... سون ورنو ڪٽڪاڏون رنگ....

هلندي هئي ته چڱ گلاڙن جي ٽاريءَ کي هوا ناز منجهان لوڏو ڏنو. بند ٿيل سپيءَ سمان نيڻ کٽي ڏسندي هئي ته چڱ دل جو ڌڙڪڻ بند ٿيو....

ڳوٺ جي ڳڀرو جوانن جي دلين جي راڻي هئي. لنگهندي هئي ته نه ڄاڻ ڪيترين دليون ڌڙڪڻ بند ڪري سندس وکن جا آواز ڳڻيندڙيون هيون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پر پاڻ سيني کان ڏور ۽ بي نياز.... اک ته ڪنهن تي پڌندي ڪانه هيس.

”اهو جمن وري پاڻ کي سمجهي ڇا ٿو.... سچو ڏينهن ليا پن موڪلڻ ڪانسواءِ ڪو ڪم ئي ڪونهيس....“

”توبهه شفيع به بنهه واندو آ.... جڏهن ڏس تڏهن گس وٺيو بيٺو آ.“

ارڏي ۽ هٺيلي سفوران ڇاهيندي ڇا هئي؟.... خبر ته ڪيس به ڪانه هئي. اهڙن ئي جوانن ۽ البيلن جي انبوهه ۾ هڪ وار انور ڪيس نظر آيو.

”اهو وري ڪير آ.... نئون مهاندو پيو لڳي. وڏائي ته ڏسوس، مٿو اک به ڪونه ٿو کڻي“....

پهريون پيرو سندس سپنن ۾ ڪو مڙد آيو هو.... پر اهو مڙد پين کان ڪيترو نه عجيب هو.... اوسيئڙو ڪندي رهي سندس نهار جو، سندس چنيءَ جو.... پر هو ته ڄڻ ڪو اهڙي مٽيءَ جو ٺهيل هو، جنهن تي ڪنهن شيءِ اثر ئي ڪونه ٿي ڪيو.

”آهي ماستر پر سمجهي الائي پاڻ کي ڇا ٿو؟“ سندس ارڏائيءَ کي ڄڻ ڪنهن ڌڪي وڌو هو.

۽ پوءِ هڪ اڻ لکي ڏور ۾ هن سان ٻڌجي وئي.

ڪڏهن ڪڏ ڻان لکي ڪيس ليا ڪيا پائيندي هئي ته ڪڏهن سندس موٽڻ مهل، بي وقتا دلا ڌوئي پئي ڪيس جاچيندي هئي.

۽ هڪ اهڙي ئي ڌاڪ منجهند جو ماستر جي به ڏانهس اک کڄي وئي.... اک جو اک سان ملڻ.... نينهن جو ناتو ڳنڍي ڄڻ.

اها هٺيلي جا اڄ تائين پين کي بيوس ڪندي هئي، اڄ پاڻ بيوس هئي. ماستر انور هٿان.

”سفوران تنهنجن ماڻٽن ته سڱ ڏين کان نهڪار ڪئي، پر آءٌ سمجهان ٿو ته تون مون سان سچو قرب ٿي وندين.... ها نه؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها پر تون ھي چا لاءِ پيو پڇين.“ سفوران سندس اهڙي انداز کان خوفائتي ٿي وئي.

”تون منهنجي ڪري پنهنجن مائٽن کي ڇڏي نٿي سگهين“ انور جي آواز ۾ گنڀيرتا هئي.

”ھي تون ڇا پيو چئين؟“ سفوران جو آواز ڏڪڻ لڳو.

”سون سان قرب اٿئي تہ سون سان گڏ هل.“

”ڇا؟“ هوءَ وائڙي ٿي وئي.

ايڏي وڏي قدم لاءِ تہ هن ويچاريو بہ ڪونہ هو، پر انور لاءِ تہ جان بہ ڏئي ٿي سگهي.

”جيئن چوندين تيئن ڪنديس.“ هن آهستگيءَ سان ڪنڌ نمائيندي ورائيو.

۽ پوءِ انهيءَ مهل جڳ جي نظرن کان لڪندي هوءَ انور سان هلڻ لڳي.

جسم ۾ ٿڪ .... پيرن ۾ لڦون .... ساٿي ٿي ٿي ڪري.

”رات پير واري ڳوٺ ۾ ٽڪنداسين .... سون بندوبست ڪرائي ڇڏيو آ .... پوءِ صبحائي ئي ڪورٽ ۾ هلي بيان ڏئي شادي ڪنداسين.“

”اهو تہ نيڪ آ، پر هاڻي مان وڌيڪ هلي نٿي سگهان“ سفوران سهڪندي وڻ هيٺان ويهي رهي.

”ڏاهي آهين نہ، ٿورو همت کان ڪم وٺ انور کيس سيني سان لائي پر پائڻ لڳو.

۽ پوءِ رات جو هو پير واري ڳوٺ ۾ پهچي ويا.

انور جي دوست سليمان جي اوطاق هئي.

”توهان لاءِ سمورو بندوبست ڪرائي ڇڏيو اٿم“.... سليمان مٿي کان هيٺ تائين سفوران کي جاچيندي انور کي چيو.

”بي اونا ٿي سمهي رهجو.... ڪو پٽوپولو نہ ڪجو.... سليمان مرڪي سفوران ڏانهن نهاريو.

”يار مال ڳاهوڪو ڪنيو اٿئي“.... سليمان اک پٽيندي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

نگاه انور تي وڌي ۽ ٻاهر نڪري ويو.

رات گذرڻ لڳي. ڪنوڻ جي ڪڙڪن ۽ ڪڪرن جي گجگوڙن ۾....

فجو جي مهل هئي.

در تي ٺڪ ٺڪ ٿي.

”انو اڄي ٿي ڪونه ويا“.... سفوران خوف منجهان پيلي ٿي وئي.

”ڳڻتي نه ڪر.... پاڻهي منهن ڏيندا سين.“

”ڪير آ؟“ انور پڇيو.

”سليمان آهيان.“

انور اٿي در لاٿو. ”چو يار خير ته آ نه؟“

”يار خير وري ڪهڙا.... سليمان ٿڪ ڏنو—

”ڏس انور— ڦر جو مال هيڪلو نه ڦٻايو آ— پتي اسان جي به لڳي.“ اک ڀڇندي، ٻچ مهٽيندي سليمان، انور ڏانهن ڏٺو.

”زبان کي لغام ڏي سليمان“ انور کي ڇڙ باهه جو پنيٺ لڳو. پر هن وري به ضبط کان ڪم ورتو.

”غلط ڪونه ٿو چوان“— سليمان اڳتي وڌي سفوران کي ٻانهن کان جهليو ”اچ سفوران.“

ٺڪاءُ— چماٽ سليمان جي ڳل تي پئي.

”تنهنجي اها مجال.“ پستول سليمان جي ور مان نڪتو ۽ ٽي چار فائر ٿيا.

انور پٽ تي ڦٿڪي رهيو هو.

”انو“ سفوران لڇڻ لڳي— ڦٿڪڻ لڳي—

”هي ڇا ٿيو انو— هي ڇا ٿيو.“ جهڪي رتي رت ۾ رڱيل انوءَ کي سيني سان لاتائين.

انوءَ هڪ وار ڪيس حسرت سان ڏٺو ۽ ڇڙ ڪجهه چوڻ چاهيندو هجي، پر سندس ڪنڌ هڪ پاسي ڍرڪي ويو.

”انو تون ته هميشه ٿي ٿو بي وفايون ڪرين“— ڏسڪڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

لڳي، ڏڪون پري روئڻ لڳي.

”اٿ گهڻا ناز نه ڪر.“ سليمان ڪيس وارن کان جهلي ڏ وندآڙيو.

”هل.“

”هن ڪي چڏي آءٌ ڪيئن توسان هلان—“ روئندي سڏوران وراڻيو.

”تو کي هلڻو ئي پوندو.“ سليمان نرڙ تي گهنج وجهندي چيو.

اٿ جهٽ ڪر.“ سليمان ڪيس ٻانهن کان ڇڪيندي چيو.

هن هڪ وار انور کي ڏٺو.... انور جو هن ويل اکهور ۾ ستل هو— جهڪي پنهنجن ڇپن سان سندس پيشاني چهيائين. نيڻن جا نير بوندون بڻجي انور جي منهن تي ڪريا. پر انور کي ته ڪابه سڌ ڪانه هئي. ڪيس ته اها به خبر ڪانه هئي ته سندس پيار سندس لاءِ ڪيڏو نه لڇي رهيو آ، ڪيڏو نه ڦٿڪي رهيو آ.

”جهٽ ڪر اٿ.“ سليمان وري دڙڪو ڏنس.

نراسائيءَ واري هڪ نظر انور تي وڌائين. جهڪي پنهنجي چني سندس لاش تي وجهي، انور کي اٿين ڏنائين جيئن سندس مهانڊو پنهنجي من ۾ اصل لاءِ سانڍي چاهيندي هجي ۽ پوءِ هارايل جواريءَ جيان وکون کڻندي، پٺتي نهاريندي، ڳوڙها ڳاڙيندي، سليمان سان هلڻ لڳي.

”هن جيپ ۾ ويهه— شهر هلنداسين.

چپ چاپ سليمان سان گڏ شهر ۾ آئي.

گوڙ ڪيڏهه ته پاڻهي سمجهين ٿي—“ سليمان کيس اک ڏيکاري، پر هن تي ڪنهن به ڳالهه جو اثر ڪونه هو— پوءِ اوچتو— شهر ۾ سندس نظر پوليس سان ڀريل هڪ ڏرڪ تي پئي.

”جيئڻ ۾ هاڻ رکيو ئي ڇا آهي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”رب جي واسطي مون کي بچايو—“ سفوران رڙيون ڪرڻ لڳي.

”پاڇوڪڙ مات ڪر نہ تہ تعدي ڪندوسانءِ. سليمان وائڙو ٿي ڪيس دڙڪا ڏيڻ لڳو.

پر سندس رڙين ڪم ڏيکاريو.

۽ هينئر پاڻ پوليس جي هٿن ۾ هئي. ڪيس جي ڪارروائي تائين ڪيس دارالامان ۾ رکيو ويو.

۽ هڪ ڏينهن— ڪورٽ ۾ هن انور جي ماءُ-پيءُ کي ڏٺو. ضعيف— ڪمزور ۽ هيڻا— پٽس جي نہ ڇٽڻ ڏک جي بار سببان چيلهہ ڪبي ٿي وئي هئي.

”صفا انور جهڙو—“ اکين ۾ لڙڪ اچڻ لڳس.

”امان تون ٿي سفوران آهين—“ ماڻس اڳتي وڌي ڪيس ڇاتيءَ سان لاتو. سندس گهنجيل ڳٽن تان ڳوڙها وهندا سفوران جي جهوليءَ ۾ ڪريا ۽ سفوران کي ان هنج مان انور جي بوءِ اچڻ لڳي.

”امان هي ڪنگڻ انور جي ڪنوار لاءِ رکيا هئم— امان جو سهارو تہ اسان کان ڇڄي ويو— پوڙهي پنهنجي اجرڪ جي ميري پلاند جي ڳنڍ ڇوڙيندي ڪنگڻ ڪڍي سفوران کي ڏيندي چيو ۽ پنهنجو هٿ سندس مٿي تي رکيو.

هن پتل نيڻن سان ٻنهي کي ڏٺو ۽ پاڻ کي انهن اکيان تيج محسوس ڪرڻ لڳي.

”ڪيڏي نہ بري آهيان آئون— سندن پٽ کي مارائڻ واري آئون ئي آهيان— ڪين بہ سهارو ڪرڻ ۾ منهنجو ئي هٿ آهي.“ پنهنجو پاڻ کي ڏوهہ ڏيڻ لڳي.

مان ضرور ڪيس بدلو ڏيندي بس. انهيءَ ئي پل هن فيصلو ڪري ڇڏيو— ”آئون سندن سهارو بڻبيس.“

۽ پوءِ پنهنجن مائٽن ڏي وڃڻ بدران انورءَ جي مائٽن سان رهڻ لڳي. عورت بنجي نہ، پر مڙد بنجي— من جون سڀ سڌون ماري— من ۾ ڪا چڻنگ بہ دکندي هيس تہ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڦوڪون ڏئي ان کي وساڻي ڇڏيندي هئي.

جيون جا پنجتاليهه ڏاڪا اڪري چڪي آهي. انوءَ جا ماءُ ۽ پيءُ ٻہ سندس ساٿ ڇڏي ويا— هاڻ هيڪلي آهي بلڪل هيڪلي— پر انوءَ جا ڪک ڇڏي ڪيئن اباڻي وڃي—

”سنڌ سنڌ ۾ پيون سور جون سٽون ايرنم—“ پاسو ورائي سڌي ٿي.

”نيٺ ڀور پڇائيندي صبح ٿي ويو— اٿان، اٿي ڪم کي لڳان—“ سوڙ هٽائي، ڪر موڙي اٿي ٿي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اڄين ڇو ٿيندو آ؟

سلھ جو مک منهن جي گود ۾ آهي سندس لڙڪن جي گرمائش، منهنجو من به گرمائي رهي آ. سندس سڏڪا، هانو ۾ وڍ وجهي رهيا اٿم. سندس مٿي تي هٿ ڦيرائي کيس دلاسو ڏيڻ چاهيان ٿي پر زبان به ڇڻ سات نه ٿي ڏيئم.

اوچانک پاسيم ٿو ته هڪ ڳوڙهو منهن جي ڳچي تي به نهي پيو پر آڳر سان کيس ماڳ تي رسڻ کان اڳ روڪي ٿي وڏان ڊپ ٿو ٿيئم ته متان منهنجا ڳوڙها پسي ويتر نه دکي ٿي وڃي. ڪيئن کيس سمجهايان؟ ڪيئن کيس پرچايان؟ ڪجهه به نه ٿو سمجهيم. ڪجهه به نه.

آخر چوانس به ڪيئن؟ سندس ڏک به ته سمجهان ٿي. ظاهر آ، آخر ماءُ آهيانس.... پر اهڙيون حالتون. ساڳيون مون تي به ته گذريون. پر مون واريون حالتون مون وس هيون ۽ هنن حالتن تي ته سندس ڪوبه وس ڪونهي ڪوبه نه.

ڪاش آءٌ پنهنجي ڌيءُ لاءِ ڪجهه ڪري سگهان! ڪاش! سندس پاند خوشين سان ڀري سگهان.

نڙيءَ ۾ ڄڻ ڪنڊا پيا چڀجنم. جهڪي سندس وارن تي پنهنجو منهن رکان ٿي ائين جيئن سندس نرم وارن سان پنهنجي نڙيءَ جي درد تي ٽاڪور ڪندي هجان.

زبردست ڪوشش ڪري سندس مک مٿي ڪريان ٿي. سندس لڙڪ پنهنجي پاند ۾ پوئي کيس سمجهائڻ جي ڪوشش ڪيان ٿي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”پٽ، هي حياتي ته آهي هڪ ڏاڍي، جنهن ۾ گل به آهن ته ڪنڊا به. جي گل ملن ته نيڪ آ، پر جي ڪنڊا ملن ته به ماڻهو پنهنجي دل نه رنجائي. ڪڏهن ڪڏهن ائين به ٿيندو آ جو پنهنجو ڏوهه نه هوندي به سزا سهڻي پوندي آ.... تون صبر ڪر ڌيءَ.... صبر ڪر.... ڌڻي ضرور توکي بدلو ڏيندو.... چپ ڪر منهنجي ٻچڙي چپ.... ڪر.“ ها نو ۾ ٻڙڇون پيون لڳنيم. چوڻ چاهيان ٿي پر هاڻي ته لفظ به نه ٿا اڪلنيم.

پر ۾ ٿي افضل کي ڏنل منڊي، سوٽ جو ڪپڙو ۽ مٺوڙو سندس پيءُ جي امانتيل خط سان رکيو آ.

مون ڪيڏي نه چاهه سان منڊي جوڙائي هئي. ڳاڙهو نڪ جنهن ۾ چڻ نينگر جا سڀ ارمان- سپنا جذبا ۽ احساس جڙيا هئم. ڪيڏو نه ڏيج هن لاءِ ٺاهيو هئم.

پر قسمت کي خبر نه آهي ڇا منظور آ. ٿڌو ساهه پريم. انور جي به اڄڻ جو تاثير اڃي ٿيو آ. خط ڏيکاريندي ماٺس ته ڪيڏو نه صدمو رسندس.

اسان ڏين وارا به ڪيڏا نه مجبور آهيون. ڏيون چڻ هٿ وڍايو ڪنڌ جهڪايو ڇڏن. الله سائين تون هن دور ۾ ڏيون پيدا نه ڪرين ها ته ڪيترو نه چڱو. ڪيترو نه چڱو. چڻ آهه نڪري ويم.

ڀهر پنهنجي نياڻيءَ ڏانهن ڏسان ٿي جهڪي سندس ڳل چمان ٿي، ”بس امان همت نه هار، آءٌ توکي افضل کان به سهڻو گهوٽ ڏيندس. ماٺ ڪر، شاباس.“ ڪيس پاڻي پياريان ٿي پر سندس سڪل چپن ۾ ڄڻ پاڻي پيڻ جي به سگهه ڪانهي.

”اٺ چاڻ پٺهين آيو. ان اکيان روئندين ته وڌيڪ پريشان ٿيندو.... اٿ شاباس منهن جي امڙيءَ ڪي.“

ڪيس پريشانيءَ سندس مک ڏونئان ٿي ۽ ڪمري ۾ آئيان ٿي. بستري ٿي ليٽائي سندس وارن ۾ آڱريون ڦيرايان ٿي. مڱڻي وارو دور به ته ڪيڏو نه سهڻو ۽ آدرشي دور

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٿي ٿو. منهنجي خيال ۾ شايد عورت جو سڀ کان حسين دور اهو ئي آ. تصور ۾ هڪ ننڍڙي دنيا، جنهن ۾ سندس گهر. سندس ور. ڪيڏي نه ارمانن سان ان گهر کي سينگاري ٿي هلڪو مستقبل جو خوشگوار پيو. خبر نه آهي ڇا ٿيندو؟ پر جڏهن پريتم جي سهڻي صورت آڏو اچي ته سڀ خوف ۽ وسوسا غائب ٿيو وڃن.

سلمه به افضل کي ڪيڏو نه پائيندي آ. ڪيترو نه.. سندس هڪ فوٽو ته شايد سندس آلبم ۾ به آ. ساهيڙيون جڏهن سندس نالو وٺي کيس چيڙائينديون هيون ته ڪيترو نه لڄائيندي هئي.

اف هي نينگريون به ڪيتريون معصوم آهن. رڳو سندن نالو ڪنهن سان وابسته ٿئي، بس پوءِ ته انهي جي ئي نالي جي مالا پيون جهپينديون. جيئن منهنجي سلمه هئي. سڄو ڏينهن رڳو افضل جي ياد. ڪاش ڇوڪرن وارا مڱڻيون ٽوڙڻ کان اڳ سوچن ته انهن نينگرين تي ڇا گذرندو هوندو جيڪي کين ئي سڀ ڪجهه سمجهي پوڄينديون هونديون ڪاش کين ٿورو به احساس ٿئي!

پوءِ اڪين مان لڙڪ ٽا وهي اچن. جيڪر وس پڄي ته افضل جي پيرن تي به ڪري پوان، ۽ سمجهايان ته منهنجي نياڻيءَ کي اوهان آخر ايتري سخت سزا ڇو پيا ڏيو؟ سندس سڄي حياتيءَ جو معاملو آهي — ۽ وري جڏهن پين ماڻهن کي ڄاڻ پوندي ته مڱڻو ٽٽل آهيس ته ڇا ويچاريندا؟ پڪ چوندا ته نينگر ۾ ئي ڪو عيب آهي. اف منهنجي نياڻي! سڄي عمر لاءِ داغ لڳي ويس. کيس ڏسان ٿي. ننڊ اچي وڃي اٿس.

حورن کان وڌيڪ معصوم منهنجي سلمه ڪيڏي نه پياري پئي لڳي، هن کان وڌ ڪنوار ڇا افضل کي ملي سگهندي؟ ڪڏهن به نه. هلڪو هلڪو ميءُ به پيو پوي ڪمبل اوڍائي کيس مٿي تي ڏيان. ڳڻن تان تان وهندڙ سنڌو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سگهي ويو اٿس.

اها چاڻ هجيم ها ته منهنجي اولاد سان ويـڌن ٿيندي ته ڪڏهن به انور سان شادي نه ڪيان ها.

پر انور بنا به رهي ڪونه ٿي سگهيس. ياد پيا اچن گذريل ڏينهن جڏهن بابا جن ساڳئي ڪارڻ ڪري هيءَ مڱڻي رد ڪئي هئي ته ڪيڏو نه رني هيس ۽ ڪاوڙ ۾ ننڍ جون گوريون به کئي ڪاڌم، ۽ پوءِ منهنجي اها حالت ڏسي کئي بابا ها ڪئي ۽ آءٌ انور سان پرڻجي ويس.

ڪيڏي نه کهيلي هيس، پوءِ جي ته کٽتي ڪيان ها!

پوءِ جو ته سوچيم ئي ڪونه، هاڻي پئي پوڇيان. سون جهڙي ڏيءَ ٿي ڄڻيم. هن ويل جڏهن انور سان سمورو قـرب سلمه جي ڳوڙهن سان پيو ڏوهجيم.

اسان جو پيار ڪيترو نه مثالي آهي. دنيا ان تي رشڪ ڪندي آهـي پـر اولاد جي ڏکـ اڳيان جـڏهن هنجي ڪابه حيثيت ڪانهي.

پر.... پر، انور جو به ته ڪو ڏوهه ڪونهي، هو به ايترو معصوم آهي جيتري سلمه انور جي صورت اکين آڏو پئي ڦريم ۽ وري جڏهن محسوس پئي ڪيان ته سندس پيار ڀيهر پيو دل ۾ جاڳيم.

اجهو در جو کڙڪو ٿيو. شايد انور پيو اچي.

هاڻ ڪيس ڇا چوان؟ ڪيئن ڪيس خط ڏيکاريان ڪجهه سمجهه ۾ نه ٿو اچيم. ڪجهه به نـ.

سلمه جي مک تان وڪريل ڇڳون هٽائي ٻاهر وڃان ٿي.

”انور به اچي ويو آهي شايد.“

انور

خبر نه آهي رضيه ۽ سلمه ڪٿي آهن، ۽ گهر ۾ هيءَ سانت ڇو لڳي پئي آهي. خدانخواسته ڪجهه ٿي ويو هجي.

رضيه اچي پئي سلمه جي ڪمري مان، پر سندس منهن ايترو هيڊائون ڇو آ. خدانخواسته رئوف کي ته ڪجهه ڪونه ٿيو؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

منهنجو ڏيان ڏورانهين ڏيهه ويل پٽ ڏانهن هليو ويو.

”ڇو رضيه خير نه آهي؟ هي تنهنجا ڳاڙها ڳاڙها نيڻ ٻڌاءِين پيا ته تون رنين هجين؟ ڇو، ڇا ڳالهه آ؟“

آءٌ سوال مٿان سوال پيو پڇان پر رضيه چپ آهي. ڪوبه جواب نه ٿي ڏئي.

هڪ لفافو مونڏانهن وڌائي ٿي ۽ سندس اکڙين جا بادل ڇڻ وري وسڻ جي تياري ڪندا هجن.

”ڇو ڇا ڳالهه آ رضيه؟“ آءٌ ٻيهر پڇان ٿو.

”خط ڏسو،“ رضيه نيڻ نمائيندي جواب ڏئي ٿي.

آءٌ بيٺي خط پڙهان ٿو....

....

خط نه آهي ڇڻ ڪلورو فارم، جنهن جي آڏو اڇڻ سان ڦيري پئي اچيم. اکيون پيون پورجنم. زبردستي اکيون کولي ڏسان ٿو. سامهون رضيه آهي. جيتوڻيڪ چپ آ پر محسوس پيو ٿئيم ته سندس اکين ۾ شڪايت آ. ڏوراپو آ. ڇڻ هن سڄي ڳالهه جو ذميدار آءٌ آهيان. سلمه جو مڱڻو منهنجي ڪري ڦٽي ٿيو آ. منهنجو ڪنڌ جهڪي وڃي ٿو، ائين پيو ڀاسيم ته ڇڻ ڏوهدار آءٌ پاڻ آهيان. پرسان آرام ڪرسي پئي اٿم، پنهنجي وجود کي ان تي اڇليان ٿو. رضيه جي شڪايتي نيڻن کان گهبرائجي اکيون پوريان ٿو. ساڳي ڏي مهل رضيه جو هٿ پنهنجي ڪلهي تي محسوس ڪريان ٿو.

”پاڻي ڏيانوَ،“ سندس آواز.

”نه،“ انڪار ڪري سندس هٿ هٽايان ٿو.

هون، نيٺ اج منهنجي سلمه به ساڳي ڏوهه جي حقدار ٿي. مون سمجهيو پئي ته زندگي جا قدر هاڻي بدلجي ويا آهن ۽ اسان جو سماج براڊ مائينڊيڊ ٿي ويو آ، پر نه. اڃا به اسان پراڻا خيال رکون ٿا، پر رئوف لاءِ ڪيترن چاڻن سڃاڻن پاڻ چورايو آ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڪالهه پڻ اچيم.... ڇوڪريءَ وارا آهيون نه. ان ڪري اسان جو ڏوهه وڏڪ پيو لڳي پر رئوف جي لاءِ ڪير "نه" ڪونه ڪندو. ظاهر آ FRCS جو ڪري ايندو؟ ڇوڪرو ته بس سٺو ڪپي ۽ سٺي نوڪريءَ وارو. ڪيترو نه دور بدلجي ويو آ اڇوڪو. اڳ ڇوڪرين وارن جا ڳچ مٿي هوندا هئا پر هاڻي جهڪيل. آهه ٿي نڪري وڃيم غم کان. سلمه ڇا سوچيندي هوندي ته ڪٿي چاوس؟ ۽ ها رضيه به هاڻ ضرور پڇتائيندي هوندي، ته "اجايو انور سان شادي ڪيم."

گذريل پنجويهه سال پيا ياد اچن. ڪيئن نه ساڳي ڪارڻ ڪري رضيه جي مائٽن انڪار ڪيو پر رضيه جي ضد اڳيان سندن هڪ به نه هلي ۽ مجبور ٿي ويا.

پر رضيه نه مون سان پيار ڪندي هئي، سچو پيار. جنهنجي اڳيان ٻيون سڀ ڳالهيون تڇ هيون. هوءَ ته صرف مونسان ۽ صرف مونسان پيار ڪندي هئي.

۽ سلمه جو مڱڻو ته افضل جي مائٽن ڪيو ۽ افضل جي مائٽن ئي ٽوڙيو. جن ۾ نه افضل جا جذبا هئا نه احساس.

"خبر نه آهي سلمه ڪٿي آ." سوچيان ٿو ۽ سوال ڪيان ٿو اهو ڏسڻ بنا ته رضيه اٽ آهي يا نه؟

"سٺي پئي آ." رضيه آهستگيءَ سان جواب ڏئي ٿي.

"ٻار اچي ويس ڇا؟"

"ها." رضيه جواب ڏئي ٿي.

ڪهڙو منهن ڏيکاريندس سلمه کي ڪجهه به سمجهه ۾ نه ٿو اچيم. هوءَ به ضرور مون کي ئي ڏوهاري سمجهندي. سندس اکين جي شڪايتي احساس کان ڪيئن پاڻ بچائيندس. ڪاش اهو احساس اڳ ٿئيم ها ته هي سوسائٽي مون کي پاڻ مڪس اپ ڪري ڪانه سگهندي ته ڪڏهن به تعليم نه وٺان ها ۽ نه ئي هن دنيا ۾ اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪيان ها ۽ ڪوشش ڪري.... ڪوشش ڪري ان ساڳي ئي طبقي ۾ هليو وڃان ها....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

مون ته اهو پئي چاتو ته منهنجو ماضي رڳو مان تائين آهي پر هي ته منهنجي اولاد کي به تو لوڙهي.

ڪاش بابا تون امان کي پناهه نه ڏين ها. ڪيس اتي ئي رهڻ ڏين ها. منهنجي نرڙي خشڪ ٿيندي پئي وڃي. اکين جون ڪنڊون آليون پيون ٿينديون وڃن. چاهيان ٿو روئان پر روئي به نه ٿو سگهان مرد آهيان نه ان ڪري... ان ڪري روئيندس ته.... ماڻهو ڇا چوندا مرد ٿي روئي ٿو.

مون کي سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته ڇا ڪيان.... ڇا ڪيان؟ چاڻ سلمه به جاڳي.

ڪيس ڳراٽڙي پائي سيني سان لائي ڪائنس معافي گهرندس ته ڏي؟ مون کي معاف ڪر ڏي؟ مون کي معاف ڪر.

مون ته سمجهيو هو ته مونکي تنهنجي ماءُ جي پاند ۾ پناهه ملي ويندي پر اهو سڀ نه ٿيو. نه ٿيو.

”اڙي، توهان ته روئو پيا.“ رضيه جو آواز پيو اچي شايد پاڻي بند ٽوڙيندو پيو وهي.

آءٌ گهبرائجي اکيون کولي اگهان ٿو.... سامهون ڏي مرزا سعيد جو خط آهي.

محترم انور صاحب،

نهايت افسوس سان لکڻو ٿو پوي ته نورچشم افضل جو مڱڻو اسان ٽوڙڻ ٿا چاهيون. معاف ڪجو اوهان کي تڪليف ٿي. دراصل اسان کي اوهان جي ماضيءَ بابت ڪابه ڄاڻ ڪانه هئي. منڊي، ڪپڙو ۽ پئسا پڻ واپس موڪليونٿا پيا.

والسلام،

مرزا سعيد احمد.

هون، ڇا ته بي نيازي آ. ”تڪليف معاف ڪجو.“

من جي پيڙا وڌي ٿي وڃي گهٻراهٽ ۾ اٿي سلمه جي ڪمري ڏانهن وڃان ٿو.

رضيه جهلي ٿي ته متان ڪيس ننڊ مان اٿاريان. پر، آءٌ ته ڄڻ پاڳل ٿي پيو آهيان. ڪمري ۾ پهچان ٿو. ننڊ گهري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اٿس. پر وري به اکين مان لڙڪ پيا نڪرينم جهڪي سندس پيشانيءَ تي هٿ لايان ٿو ۽ پنهنجا چپ رکان ٿو. ٿڌي جهڙي برف. اکين مان ڳوڙها ڪرن ٿا.

اڇهو .... جاڳي .... پئي .... اکيون کوليون اٿس. ڪيڏي نه حيرانيءَ سان پئي اسان کي ڏسي. ڪيڏي نه حيرانيءَ سان.

سلمىٰ

خبر نه آهي ڇو اڄا افضل نه آيو آ. مريضن کان واندڪائي ڪانه ٿي هوندس. توبهه ڊاڪٽرن جي به ڇا زندگي آ. اڄا ڪو پروگرام مس ٿا هينداسين ته مريض اچي نڪاءَ ڪندا. ڀاڻ ته هليو ويندو ۽ اوڏانهن ۽ منهن جو موڊ آف. مريضن کي به بنهه ان وقت تي بيماري ياد اچي، جڏهن ڪاڏي وڃڻ جو پروگرام ٿو ٺهي. واچ ڏسان ٿي.... پورا ٿي.... اف پڪ.... ساهه ٿو نڪريئم. سندس به خبر نه آهي ڪهڙو حال هوندو؟ صبح ڪيڏي نه چاهه مان پروگرام رٿيوسين: گهران ماني ڪائي پوءِ هلنداسين پڪچر تي. فلم ڏسي سندس ٺي ڪنهن دوست جي گهر هلنداسين، ۽ پوءِ ڪنهن چائنيز هوٽل مان ڪائي واپس ورنداسين پر اهي پروگرام سدائين مريضن جي پيٽ چڙهيو وڃن. خار به پئي اچيم. يلي اچي ڳالهائيندي مانس به ڪونه. شاديءَ کانپوءِ اڄ پهريون ڀيرو آهي جو ڪاڏي نڪران پئي. پر اڄ به آثار ته نه ٿا نظر اچنم.

اڄا بو سهي سنبري ويٺيس. ساڙهيءَ ڏانهن ڏسان ٿي. گلابي رنگ جي وولي جارجٽ جي ساڙهي. جنهن تي بلو ڪلر ۾ پٽ جا گل. فرمائش ڪئي هئائين ته هيءَ ساڙهيءَ پائجانءِ. وڃي لاهي ٿي اچان.... پر نه.... اڄا تورو انتظار ڪرڻ گهرجي.

اٿي ڊرائنگ روم ۾ اچان ٿي.... انتظار جي بوريت کان بچڻ لاءِ ڪنڊ ۾ رکيل ريڊيو گرام کولي رڪارڊ بڌان ٿي. پيار جا گيت.... خوشين جا گيت.... هون، اڄ ته ڇڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هنن مان به مزو نڪري ويو آ... ها اڪيلا ٽيپ ۾ گيتن جو ڪهڙو مزو؟ گيتن جو صحيح لطف ته ان ويل ايندو آ، جڏهن افضل هٿ صوفي تي ويٺو هجي ۽ آءٌ سندس پيرن وٽان هيٺ غاليچي تي. افضل جي هٿ ۾ Rothmans جو سگريٽ هوندو آ. سگريٽ ۾ Old Spice جي گڏيل خوشبو ۽ ان سان گڏ پريت جي گيتن جو جادو من کي ماندو ڪري وجهندو آ، ۽ آءٌ بي خود ٿي پنهنجو سر سندس گوڏن تي لاڙي ڇڏيندي آهيان ۽ هو منهنجن وارن ۾ هٿڙا گهمائيندو ۽ سرهاڻ ۾ پريت جون ڳالهيون ڪندو آهي. ڪهڙو نه مزو ايندو آهي ان ويل. اصل زندگيءَ جو لطف ايندو آهي.

ريڊيو گرام بند ڪري بيڊروم ڏانهن اچان ٿي. ڪپڙا به هاڻي بدلڻ گهرجن.... ڪپڙا بدلي بستري تي ران ٿي سامهون ڊريسنگ ٽيبل ڏانهن نظر وڃيم ٿي وري پلنگ ڏانهن ڏسان ٿي.

ليٽيسٽ ڊيزائن جو سنڌي ڪم ڪيل فرنيچر.... امين جو ريڊيو ڪلر ڪارپيٽ جنهن تي ڪارا اسڪوائرس ڪيڏي نه خوش قسمت آهيان. آئيڊيل گهر ۽ آئيڊيل ور مليو اٿم.

امان ۽ بابا ٿي بي انتها پيار اچي ويم. ان سان گڏوگڏ رئوف تي به. ڪيڏو نه پيارو ياءُ آ. آمريڪا مان هر شي موڪلي ڏي اٿس. ڪنهن به شيءِ جي ڪمي ڪونهيم پاڻ تي ئي ڇڻ رشڪ اچي ويم.

گاڏيءَ جو آواز... شايد اچي ويو.... پر نه گاڏي ته هلي وئي.... اچا ڪونه آيو.... پيهر واچ ڏسان ٿي، ساڍا چار. ٽائيم جي احساس بڪ ۾ واڌارو آندو.

بڪ به پئي لڳيم، پر هن ڪانسواءِ ته گره به ڪونه اڪلندم. اڄ ته بلڪل ئي ڪونه ڳالهائيندي سانس پلي ڇا به ٿي پوي.

اجهو اچي ويو. گاڏيءَ جو هارن مخصوص انداز ۾ وڄايائين ڪجهه به ٿي پوي، اڄ بلڪل ڪونه ڳالهائيندي سانس. پلي منٿون ڪري ميڙ ڪري، ڏاڍو تنگ ڪيو اٿئين، سندس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

هلڪ جو آواز. آءٌ اکيون پوري ٿي ڇڏيان. پلي مون کي ستل سمجهي.

آءٌ محسوس پئي ڪيان ته هو منهنجي مٿان جهڪيو. سندس ساهن جي گرمي محسوس پئي ٿئيم. پنهنجو هٿ منهنجي پيشانيءَ تي رکيائين ۽ سندس چپن جي گرمي پڻ پنهن جي پيشانيءَ تي محسوس ڪيان ٿي ان سان گڏ پاڻيءَ جا قطرا....
گهبرائجي اکيون کولايان ٿي.

۽ مٿي ڏسان ٿي.

هي ڇا؟ هي ته ڪجهه به ڪونهي ساڳيو گهر. ساڳيو ماحول امان بيٺي آ ۽ بابا منهن جي مٿان جهڪيل. اکين ۾ لڙڪ اٿس.

گذريل واقعو ياد پيو اچيم.... اکيون جهڪي ٿيون وڃنم. بابا ته ائين پيو لڳي ڄڻ ڏوهاري هجي.

اف ٿوري دير اڳ ستل هجان ها. سپنو جو سنسار ڪيترو نه سندر هو. ڪيترو نه حسين. ڪاش اڃا ننڊ ۾ هجان ها.

اٿي ويهي رهان ٿي بابا ڳڙانٽڙي پائي ڪجهه چوڻ چاهي ٿو، پر چئي نه ٿو سگهي. اکر گهٽجي ويا اٿس. ۽ آءٌ به روئان ٿي، دل ٿي چاهي ايترو روئان ايترو روئان جو سڀ ڏٺل سپنا ڳوڙهن جي وهڪري ۾ لڙهي وڃن ۽ منهن جو من بلڪل صاف شفاف آئيني جيان اجرو ٿي وڃي جنهن ۾ ٻئي ڪنهن جي تصوير نه هجي. صرف منهنجي ۽ صرف منهنجي تصوير.

بابا به روئي پيو امان اچي ڪيس پاڻي پياري ٿي ۽ ٻئي ڪمري ۾ وٺي وڃي ٿي آءٌ سوچيان پئي ته ڪاش ڏاڏي توڻ پنهنجي چيو ۽ طبلي واري دنيا ڇڏي ڏاڏا سان شادي نه ڪرين ها! ڪاش تون سوچين ها ته تنهن جي ”گندي رت“ کي هي ”شريف سماج“ ڪنهن به صورت ۾ ڪونه قبوليندو ڪنهن به صورت ۾ نه، ۽ اجايو تنهن جو اولاد تڪليفن ۾ اچي ويندو. ڪاش ڏاڏي تون سوچين ها!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پرچن شال پنوهار

هڪ سندر ناري، چوڏس جي چانڊاڻ جيان— اکين ۾ خوشين جا ديپ— چپن تي مڌر گيت— جهونگاريندي— روبينه جي ڳايل ڪافي—

”ڏوليا مارو مون سان الا منهنجا پرچن شال پنوهار.“
ڪڏهن اچي تي ڪپڙ ڏانهن— ڪڏهن وري ٿي بيگ ڏانهن. ڪڏهن ڪٽي تي چولو— ڪڏهن ويڙهي ٿي شلوار. اوچتو ڪمري ۾ هڪ نوجوان جو داخل ٿيڻ— نوجوان جي چپن تي مرڪ— اکين ۾ اٿاهه پيار— وڏندو اچي ٿو پير پير ۾ کڻندو، پيڻ پر هلندو— سندر ناريءَ ڏانهن— پنهنجا مضبوط هٿ ڪلهي سندس نيڻ ڍڪي ٿو.

ناريءَ جو چرڪ— پنهنجا مينديءَ رتڙا سهڻا هٿ، مضبوط هٿن مٿان گهمائڻ ۽ هٿن جي ڇُهاءَ مان ڪجهه محسوس ڪري مرڪڻ ”اچي ويو؟— ايترو جلدي؟“

”ڇو اچڻ نه وٽيو ڇا؟“

”نه— نه ائين ته نه آهي“ سندر ناريءَ جو مضبوط ٻانهن ۾ جهومڻي وڃڻ.

”پر— هي ڇا؟ ايڏي ڌوم ڌام سان آخر ڪٿان جي تياري آ.“

”اڙي ها— خوشخبري نه اوهان کي ٻڌائڻ وسري وئي.“

”خوشخبري؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها— ها.“

سندر ناريءَ جو ٻانهن جي گهيري کي ٽوڙي ڪمپٽ ڏانهن وڃڻ. هڪ لفافو آڻي نوجوان کي ڏيڻ.

”ڇا آهي؟“

”پڙهي ڏسو.“

نوجوان جو خط پڙهڻ— مک ته حيرت جون ريکائون ۽ فتح منديءَ جا نشان— ٻچاڙيءَ ۾ فتحانه مرڪ. ”جهڪي ويا نه.“ نوجوان جي آواز ۾ احساس، وڏائيءَ جو.

”ها ها ڪيئن نه. آخر ته ڌيءَ آهيان. اولاد جي ڪري ماڻهو جهڪندو نه ته ڇا ڪندو.“ ناريءَ جي لهجي ۾ نمرتا ۽ نهٺائي.

”ته پوءِ نيڪ آ، صبحاڻي ڏي ميل ۾ هلي وڃجانءِ پر يار ڏس! گهڻا ڏينهن نه لڳائجانءِ— هت آفيس ۾ ڏي تو ٻنا مزو نه تو اچي— اڌ مان پيکو پيکو تو اچان.“ نوجوان جو ورِي ڪيس پنهنجين ٻانهن ۾ جڪڙڻ.

اوهو جناب! پر اوهان ڪانسواءِ اڪيلو وڃي به ڪير ٿو.“ ناريءَ جا ماڻا. ”مونکي به ته اوهان ڪانسواءِ مزو ڪونه ايندو.“

”پر جان، منهنجي خيال ۾ منهنجو ايتري جلدي هلڻ مناسب به ڪونهي ۽ پيو موڪل به ڪونه ملندي. تنهنجيءَ خوشيءَ ۾ سڀ موڪلون اڳيئي هڙپ ڪري ويٺو آهيان.“ نوجوان جو مرڪي جواب ڏيڻ.

”چڱو نيڪ آهي پر گهر ٽيليگرام ڏئي ڇڏجو.“

”اوڪي جناب— پيو حڪم.“

جواب ۾ ناريءَ جا ننڍڙا ٽلين جهڙا ٽهڪ.

* * * *

ماضيءَ جي اسلائيج

ڏيک پهريون:- پس منظر ۾ يونيورسٽيءَ جون بلند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

عمارتون، ويڪرا رستا، سرنهن جا وڻ، سورميءَ جو اسٽيج تي ظاهر ٿيڻ، انهيءَ ماحول کي حيران پريشان ٿيڻ—

”پريشان نه ٿي فريده، ڪابه تڪليف ڪوبه ڪم، مون کي چئه آءٌ تنهنجو ڪلاس فيلو وحيد آهيان.“

قد جو قداور، سانورو سلوڻو. اکين ۾ ذهانت جي چمڪ ضدي ۽ هٺيلو— هيءَ ڪهاڻيءَ جو سورمو وحيد آهي.

فريده ڪيس ڏٺو ۽ محسوس ڪيو ته هي روپ ڪو سنڌس لاءِ نئون نه آهي. ذهن تي زور ڏنائين ته ياد اچي ويس. هي ته ساڳيو هئو، سنڌس من مندر جو ديوتا. سنڌس سپنن جو راجا. جنهن جي چرڻن ۾ پريت جا گل وکيري پهرن جا پهر ويٺي سنڌس پوڄا ڪندي هئي.

هن هڪ نهار وحيد تي وڌي ۽ نظرون جهڪائي ڇڏيون وحيد اڳتي وڌي سنڌس هٿ پنهنجن هٿن ۾ جهلي ورتو. ڪڏهن به نه ڇڏڻ لاءِ.

پنهي جو هڪ ٻئي سان پريت جو ناتو هو— روح جو بندڻ— نينهن جو رشتو.

ڏيکُ ٻيو :-

ساڳيئي پس منظر ۾— فريده پريشان، منهن تي سوچ جون گهريون لڪيريون. هرهر هٿن کي مهٽيندي ڏيکاري ڏئي ٿي. ۽ وحيد به ڪجهه گهٽ فڪرمند نظر نه پيو اچي. ڪجهه چوڻ چاهي ٿو پر چئي اکر سات نه پيا ڏينس.

”فريده، مونکي رڳو تنهن جي سات جي ضرورت آ. تون اگر سچي ٿين ته هي جبل به جهاڳي ويندا سين.“

وحيد سنجيدگيءَ سان کيس سمجهائي رهيو آهي.

”پر وحيد اهو ڪيئن ٿيندو توکي خبر آهي ته بابا ڪيترو نه سخت آ.“ فريده جي آواز ۾ خوف جو تاثر.

”بس، امتحان جو وقت آيو ته ڊڄي وئينءَ.“ وحيد جي لهجي ۾ طنز.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"نہ نہ وحيد اٿين بلڪل نہ سمجھہ." فريده حراسجي وئي.
"تہ پوءِ ڇا سمجھان؟" اسان پڙهيل ڳڙهيل آهيون.
قانون ۽ مذهب بہ اسان کي پنهنجيءَ مرضيءَ سان چونڊ
جو اختيار ڏين ٿا ۽ اهو بہ سوچ تہ اسان جي هن قدم سان
ممڪن آهي تہ اسانجي پراڻي خانداني دشمني اصل لاءِ ختم ٿي
وڃي." وحيد کيس سمجھائيندي چيو ٿو.
فريده چپ.
"اسانکي انقلابي ٿيڻو پوندو فريده." نوجوان جي
لهجي ۾ گنڀيرتا.
فريده اڃا بہ چپ.
"ڇو فريده، آخر سوچين ڇو نہ. تون هي فضول قسم
جا جهيڙا ۽ جهڳڙا اسان کي ئي ختم ڪرڻا پوندا ۽ اسانکي
ئي ڪونہ ڪو ايڪشن کڻڻو پوندو."
فريده جو اونهو ساهہ کڻي وحيد ڏانهن ڏسڻ ۽ ڏڪندڙ
هٿن سان سندس ٻانهن مضبوطيءَ سان جهلڻ.

ڊيڪ نيون :-

هڪ ڪورٽ جو منظر جنهن ۾ فريده ۽ وحيد جو
سول مئرج ڪرڻ.

* * * *

اڄ سندن شاديءَ کي مهنو کن گذريو آهي. ۽ اڄ ئي
فريده جي پيءُ جو خط مليو آهي. صبحاڻي ئي هوءَ پنهنجي
ابا ڏي گهر ويندي. گهر تار اڳواٽ ئي موڪلي ڇڏي اٿين.
اسٽيشن تي ڪونہ ڪو وٺڻ ايندس رات سموري پاسا ورائيندي،
اوسيڙي ۾ گذريس تہ صبح ٿئي ٿو. تڙتڪڙ ۾ تيار ٿئي ٿي
وحيد کيس اسٽيشن تي ڇڏڻ اچي ٿو.
"اتي وڃي مونکي وساري نہ ڇڏجانءِ." آهستي هلندڙ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ٽرين، وقت وحيد مرڪندي ڪيس جلد اچڻ جي پارت ڪري ٿو. هوءَ مرڪي ٿي.

گاڏي هلي ٿي پر- هيءَ ڳوڙهيءَ سوچ ۾ گم خيالن جا سلسلا، پاڻيءَ جي لهرن سمان سندس ذهن ۾ اچن وڃن ٿا. دل ۾ هڪ عجيب ڪيفيت محسوس ڪري ٿي، هڪ مٺي مٺي بي ڪيفي.... ۽ مٺي مٺي بيچيني.

"ڪيترو نه شرم ايندو بابا سان ملندي.... اجايو ايتري خواري ڪرائي مان." پنهنجي جوش تي ٿورو ٿورو پڇتاءُ به.

"خير جيڪو ٿيڻو هو سو ٿيو— قسمت جا معاملا آهن، انسان جي اختيار کان ٻاهر." من کي ڏڍ ڏيندي، سڄو بار قسمت تي ڌري ٿي.

"پر بابا به ته اهين نه ڪري ها نه." وري پاڻ کي جسٽيفاء ڪرڻ جي ڪوشش.

"پر خبر ناهي من ۾ هيءَ ڪيفيت ڇو پئي پيدا ٿئي— هانو ۾ مٺي مٺي چيڪ— ڪٿي گهڻي خوشيءَ ڪري ته نه— ڀر خوشي به ڇڻ ڪساري پئي لڳيم."

اندر جي آڻ تڻ— بي چينيءَ جو احساس— شرم جي محسوسات— ماڻهن کي فيس ڪرڻ جي سوچ— ڪجهه هراس—

گاڏي بيهي ٿي. خيالن جا سلسلا ٽٽن ٿا. برقعي جي پلئه مان ڪنهن کي ڳولي ٿي. سندس ننڍو ڀاءُ نظر اچي ٿو.

"فريد، اچي وئين— انتظار ته نه ڪرڻو پيئه." خوشيءَ وچان فريد سان ملڻ جي ڪوشش، پر فريد جو رخ بدليل--

"پاڻهي ٻن ٽن ڏينهن کانپوءِ ٺيڪ ٿي ويندو." سوچڻ.

"پيو ڪهڙ ڪونه آيو آ؟" پڇي ٿي.

"نه."

جيپ ۾ سامان رکائي گهر اچي ٿي.

گهر جي چائنٺ ٽپي اندر ٿي ٿي— وايو منڊل ۾ خوف— ڏهڪاءُ—

سامهون پٽس— پاسن کان چاچا ۽ سوٽ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”بابا“ هوءَ رڙ ڪري ڀاڪر پائڻ لاءِ اڳتي وڌي ٿي، پر......

هڪ گولي ڪيس اتي ئي ڪيرائي ٿي.

رت جو ڦوهارو سندس لونڊڙيءَ مان وهي ٿو.

”بابا هي ڇا ڪيو؟“ لڇندي.... ڦٿڪندي سندس آواز ٻوٽ ٿئي ٿو ٿي.... بي جان ٿيڻ.

پٽس جو اڳتي وڌڻ — پنهنجن ڳوڙهن کي آگــر سان اگهي ڀڪڻ — ۽ جهڪي سندس ٿڌيءَ پيشانيءَ تي پنهنجا چپ رکڻ.

”ٻچا خانداني وقار خاطر ڪڏهن ڪڏهن ائين به ڪرڻو پوندو آ.“ ڀڪي مٿي ٿيڻ.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيوت جي راند

اونهاري جي منڊ — تکي ۾ ساڙيندڙ آس جي راڪاس جي پُسو ڪان سارو وايو منڊل سانت — بس ڪٿ ڪٿ پاڻيءَ جي ننڍڙن ڍٻن جي پرم ۾ ننڍڙين جهرڪين جي ڦهڦهه يا رولاڪ ڪانون جي ڪان ڪان.

اهڙي ئي سمي هڪ ننڍڙي گهر جي ورانڊي ۾ پاسي ڪان رکيل هنڊوري ۾ منهن ويڙهيو ستي پئي آ — سنڌس پر ۾ ننڍڙو ٻالڪ هونگڙيون ڏيندو گهٽڪندو اڏامندڙ مکين سان راند ۾ مشغول — مکيون ڪڏهن سنڌس ڳلن تي ويهن ٿيون ته ڪڏهن وات تي. ٻار پٽڪڙا هٿ هلائي ڪڏهن ڪين جهلڻ جي ڪوشش ڪري ٿو ته ڪڏهن اڏائڻ جي.

اچانک ٻار جو روئڻ — گهنڙيءَ جو چرڻ — مک تان ڳوري ڳوري ٻانهن کڻي ٻالڪ کي ڏسڻ ۽ اٿي ڪيس سيني سان لائڻ. ٻار جو چپ ٿيڻ.

زائفان جا نيڻ سڄيل. مک تي ڳوڙهن جا ميرا ليڪا — اوچتو سنڌس اکڙين ۾ پيڙا وڌڻ — هيٺين چپ جو ڏندن ۾ اٽين پڪوڙجڻ جڻ دل جو درد چپن ۾ پيهڻ جي ڪوشش ڪندي هجي.

سور جي سٽ اٿيس — ساڄي ٻانهن آڏو ڪري ڏونٺرا ڏسڻ لڳي — نيرا نيرا ريش — وڌڻ لڳس دک جو احساس ويچارڻ لڳي. ”سنڌ سنڌ پيو سور ڪريم — لڳ لڳ پيو ڪاندارجيم — ماريو سمجهي ٿو ته چڻ حيوان آهيان — ڪيترو

نہ ڪٽيو اٿئين— ڪر هڪ ڏک سان پوري ٿيان تہ ڪيترو
نہ چڱو، روز روز جي عذاب کان تہ نجات ملي."

گهٽن تي آيل نيرن کي رڳن جي پاند ۾ پوئڻ لڳي.
انهيءَ ڏي وٺل سندس نگاهہ جو نيڊڙي تي پوڻ. اکين ۾ نفرت
جا ڪرڙا— پر پوءِ پريت جو روپ.

"ڇا ٿي پيو جو پيءُ ٿي ويو؟ منهنجو بہ تہ پٽ آ—
ڪيترو نہ ٿو وڻيم—" پاسيري ٿي ٻار جي ڳٽي کي چمڻ.

"پر آءٌ بہ تہ امان جي ڌيءَ آهيان. سندس پنهنجو ٿي
رت پوءِ بہ مونکي ڌڪاري ٿي— مونکان نفرت ٿي ڪري—
ڪاش امان مون سان جٺيون نہ ڪرين ها تہ هوند اهڙي اوجهڙ
۾ نہ پوان ها!" مک تي ٻيهر ڏک جون لهرون.

"اڙي امان ڇو جيئڻ جنجال ڪيئہ ڇو حياتي رُوهہ
ڪيئي— آخر تہ تنهنجي ڌيءَ هيس— تنهنجو پنهنجو رت—
ڏاڏيءَ کان تہ وڌيڪ تنهنجي پنهنجي هيس."

من ٿي من ۾ ماءُ کي ڏوراپو— پل لاءِ هٿ چنگهہ
ڏانهن هليو ويس— جهڪي سٿ جو پاڇو مٿي ڪنيائين. ڳاڙهو
ڳاڙهو رهنڊ— ان مان ڏمندڙ رت— هٿ سان آهستي آهستي
اگهڻ لڳي رهنڊ نيڊڙو ٿيڻ لڳو چنگهہ سسڻ لڳي. هينئر اها
ٽنگ ٻارنهن سالن جي نيڊڙيءَ نينگر جي.

"من ڏوکي هيءُ ڏک ڪيئن لڳو؟" گهنجيل مک واري هڪ
ڏوڪريءَ جو سوال.

"ڏاڏي— امان ڇمڙو هنيو—" نينگريءَ جو هيسيل
جواب.

"ماٺهين؟" ڏاڏيءَ جي آواز ۾ ڪاوڙ.

"ها." پوٽيءَ جي اکين ۾ لڙڪ.

"ڇو؟"

"سعيد، سان جهيڙو ٿي پيو نہ."

"هونءَ پاڻهي ٿي وڃي پڇانس— ڏائڻ کي اوستائين
سک نہ ايندو جيستائين ڇوڪريءَ کي قبر ۾ نہ اماڻيندي."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڇوڪريءَ جو ڪاوڙ ۾ اٿي ۽ پٺي صفي ڏانهن وڃڻ—
”اٺي ڪنوار ڇو نينگريءَ جي پليان پٺي آهين جڏهن
ڏس ڏڪ— جڏهن ڏس ڇنبا— هاڻي ته ماڳهين هٿي ڇمٽي
سان ڦٽي رکيو اٿيس.“
”ماسي ڪم به ته اهڙا اٿس نه— هر وقت سعيده سان
جهيڙو لايو وٺي آ— اصل ڪاري ڇڏيو اٿئي ڇوڪريءَ کي.“
”هان— هان ڏس ته ڇوي ڇا ٿي— ڪاريو وري اٿمانس
مون— هرويرو ڇو هٿ ڌوئي پٺيان پئي آهينس ڇڻ ته ڌيءَ
ٿي منهنجي آ؟“
”هان هان ڏس ته ماٺي ڪلجڳ آ ڪلجڳ سڳيءَ ڌيءَ
سان ڪٺي وير رکيو اٿئين.“
اونهو ساه کٽي گذريل دور مان موٽي.
”ها خبر نه آ ڇو ڪٺي وير رکيو هٿائين. هاڻي ته ڏاڏي
به مري وئي— پراڻا وقت گذري ويا پوءِ به مونسان نفرت
ڪيتري نه دل گهرندي اٿم ته پاڪر پائي ملانس—“
پيهر نيڻن نير ناس—
”ڪيتري نه مجبور آهيان جو ڪجهه به ڪري نه ٿي
سگهان— اڃا به چار ڏينهن اڳ سعيده به ڏٺم— پر ڏور
ڪان، ويجهو وڃانس ها ته ڳالهائي به ڪونه ها— ها ڳالهائي
به ڪيئن ها هن ته ماڳهين پيءُ مڇڻ کان انڪار ڪري
ڇڏيو.“
ٽري آيس شهر جي ڪاليج وارو ميلاد— پاڻ به اوڏانهن
وٺي هٿي ته من انهيءَ بهاني پيءُ کي ڏسي— گهڻو ٿي دل
چيس ته پيءُ سان ملان پر من جي چور ويجهو وڃڻ کان جهليس
۽ انهيءَ ويرم پيءُ کي هڪ ٻيءَ عورت سان ڳالهائيندي پڌو
هٿائين. ”ڪير فريده— نه نه منهنجي ته ڪاٺي پيءُ فريده
ڪانهي— اوهان ڪا پليون آهيو.“ ۽ انهيءَ ويرم ڪيس
ڪوبه ڏک ڪونه ٿيو هئو، ڪابه ڇوٽ ڪانه رسي هٿي—
شايد پاسيائين پئي ته اڻين ٿي ٿيندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”ها ڪيئن ٻيهر ڇئي پنهنجي بي عزتي ڪرائي ها — حق تي ته هئي — ٻيگل ۽ بدنام عورت — هروڀروءَ جو ڇنڊ و ڀاڻ تي به هٿائي ها.“

چپ چاپ سوچن جي ساگر ۾ غرق ٿيڻ لڳي. ننڍڙي فريده جڏهن ڀاڻ ڪي سانيڙ ۾ ڏنو ته ڏاڏيءَ وٽ ڏي ڏنو — ڏاڏي ڪيس ڀاڻي ڀيارينديو هئي — ڏاڏي ڏي سندس انگل ڪٽيندي هئي — ڏاڏي ڏي ڪيس آڪاٽيون ٻڌائيندي هئي.

سندس گهر ۾ هڪ ٻئي زائفان به رهندي هئي. جا سندس ماءُ هوندي هئي پر ڪيس ته ڏاڏي ڏي ماءُ لڳندي هئي. فريده ۽ سعيده جاڙيون ڄاڻيون هيون هڪ کي سنڀاليو ماءُ ته ٻيءَ کي ڏاڏيءَ.

سعيده تنهن جي گود ۾ پلجڻ لڳي ۽ فريده سنس جي — شايد اهو ئي ڪارڻ هو جو فريده، ماءُ کي ڏيءَ بجاءِ نٺان سمان لڳندي هئي. ”پوڙهيءَ ته هروڀرو ڪٽي ڪاري ڇڏيو اٿس.“ اڪثر ڪاوڙ منجهان ٻڏڪندي هئي.

فريده ۽ سعيده جو ڪوبه جهيڙو ٿيندو هئو ته بدر سعيده جو ڏي پريندي هئي. ڇڻ ته ڏيءَ ڏي اها هجيس.

وقت بادشاهه شان سان وکون وڌائيندو ٿي رهيو. ويهه سال اک ڇنڀ ۾ لتاڙجي ويا.

فريده جي ڏاڏي ۽ ٻيءُ ٻئي هيءُ جهان ڇڏي هليا ويا. ۽ فريده جوان هئي — حسين ۽ سوڀيا واري ته نه پر وڻندڙ ضرور هئي —

”فريده.“ هڪ وار سندس سرتيءَ کيس سڏيو.

”جي؟“

”ٻڌو آ سيٺ ڪريم سان شادي ٿئي ڪرين؟“

”سيٺ ڪريم سان؟ شادي؟“ سندس آواز ۾ حيرت هئي.

”ها پهرين زال اٿس ۽ پوڙهو آ ته ڇا ٿيو؟ پئسي وارو ته آهي نه — سڄي ڪٽنب کي ڪاربو ويٺو هونده.“ سندس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سرتيءَ کيس طنز مان چيو هئو.

”هنءَ آءُ تي ڪريم سان پرڻجان؟—“ هن اٽل فيصلو ڪيو ۽ ماءُ کي صاف انڪار ڪيو هئائين، ۽ انهن ئي ڏينهن ۾ سندس بدلي ٻئي شهر تي هئي—

ماءُ جو ضد— ڏيءُ جي هوڏ— چڪتاڻ— پريشاني—

انهن ئي ڏينهن ۾ مستفيض کيس ڏٺو. سندس سچيل ڳاڙهيون اکين ۾ درد محسوس ڪيو— ۽ پوءِ پڇي ئي ورتو.

”پنهنجن ڏکن ۾ مونکي ڀائيوار نٿي بڻائي سگهين؟“

فريده لفظن جي روشنيءَ تي ڀنيلجي وئي. ۽ کيس محسوس ٿيو ته زندگيءَ لاءِ اهو اجهو ئي نيڪ رهندو ڪڪائون آ ته چاهي؟ انهن ماڙين کان ته بهتر آهي جيڪي قبرن تي اڏيل آهن— هوءَ آهستي آهستي مستفيض ڏانهن وڌڻ لڳي— ماڻس جهليو پيٽس روڪيو پر هوءَ نه مڙي— پهنجا ارمان امنگ ڪچلي مستفيض جي ڪنوار بڻجي وئي— ڪنهبي وڳي بنا— ڳاڙهين چوڙين بنا— نه شاديءَ تي ڪنهن ڪيچ ڳاتا نه لائون لڏائين بس ٻسي ئي ٻسي— پنهنجي ڳولا ۾ سورڳو ئي اوجهڙ ۾ ڪري— مستفيض— ڪو لاٽ يا تنوگر ته ڪين هئو هڪ پان کائو ڪلارڪ— جنهن کي رکيو ٻه سو پگهار ملندو هئو. هن کي ته سوني جهرڪي هٿ لڳي هئي.

”چار پنج سو ته پڪ ڪمائيندي هوندي هائي ته عيش ٿيو گهر جا ٻار به چڱي طرح پڙهي سگهندا.“

ٻه ٽي ڏينهن ڪو فريده سک ماڻيو مهينو گذريو—

”پگهار ملي هوندئي ڏي ته امان کي ڏيان.“ مستفيض سندس اڳيان هٿ جهليو بيٺو هئو.

”چا پيو چوين مستفيض اڇا ته اسانکي گهر ٺاهڻو آ.“

هوءَ وائڙي ٿي وئي.

”گهر چا جو؟“— هيئنر وري واڙي ۾ پيا رهن چا؟“

”منهنجو مطلب آهي پنهنجو گهر، هن گهر ۾ ته رکيو ٻه ڪونيون آهن ۽ هيڪاندا ماڻهو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

"واھہ ڀاڻ تہ ڀڄي آئينءَ هاٿي منهنجي پٽ کي ٻہ مون
کان ڌار ڪنديءَ." هيءَ سسُس هئي. "هل ڏي هل ٻاڇوڪڙ
جاڏي مرضي پوئي اوڏانهن وڃ ادا ٺوسان ڪونہ هلندو." هيءَ
نڻانس هئي.

ساهہ ٻوساٽجڻ لڳس — روح زخمي ٿيڻ لڳس — ڀاڻ کي
سنڀاليندي ڪمري کان نڪتي روئڻ لڳي ڏڪون پيري —
"هاٿي ڇا ٿيندو؟" ويچارڻ لڳي — "هڪ ٻہ ماهہ مان
نڪري ٻيءَ ٻاهہ ۾ جلڻو پيو." جلي پئي ٻجري پئي —
اونهاري جي منڊ ٽڪي ۽ ساڙيندڙ اس جي راڪاس جي
ٻتوَ کان سارو واڍو منڊل سانت ۽ اهڙي سمي ننڍڙي گهر
جي ورانڊي ۾ منهن ويڙهيو ڪنڙي ٿيو ليٽي پئي آ —

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ڏاڍو سو ڳاڀو

بس هلي رهي آهي. ڪاري ڪاري ڏامر جي روڊ تي پيرن هيٺان چيپاٽيندي ـــ ٽڪڙيون ٽڪڙيون ورڪون پريندي، هاسٽل ڪان سپرهاءوي تي ويندي، ڦاٽڪ ڪي پٺتي ڇڏيندي پل ڪي آڪ ڏيندي، اڳتي جيل روڊ ڏانهن وڌي رهي هئي. هوٽل مڊوي نوابشاهه ۽ ڪراچيءَ ڏانهن ايندڙ ويندڙ بسون، موٽرون، گاڏيون. رش ـــ! گوڙ گهمسان ـــ!!

بس رش کي چيريندي اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ۾ آهي. پر اڳيان هڪ جيپ، جيپ ۾ ٽي چار ٿلها متارا نيمگر ـــ اڳيان هڪ ٽانگو! جنهن ۾ مرضيل ٽانگي وارو اٺين ڦامي پيو تہ هڏين جو ڪو پڃرو هجي.

اچانڪ! جيپ جو هارون وڄي ـــ! گهوڙي جو ٽاهه ڪاٽي پٺتي اچي ـــ!! ”نہ بابلا نہ“! ٽانگي واري جو گهوڙي کي ٽڪيون هڻي.

جيپ جو ٻيهر هارن هڻي.

گهوڙي جو ٻيهر ٽاهه ڪاٽي پٺتي ورڻ.

ٽانگي واري جو ٻيهر گهوڙي کي پرپائڻ.

پر گهوڙي جو نہ مڙڻ.

اڇا بہ پٺتي ورڻ.

”گڏهہ جا پٽ جاءِ ڏي.“ جيپ ۾ ويٺل نوجوان جو مڇ مروٽي رڙ ڪرڻ.

”ها سائين ها ـــ“!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پنهنجي رش جو وڌڻ.
بس جو ٽانگي جي پر مان لنگهڻ.
گهوڙي جو ٽاهه ڪائي ٽپ ڏيڻ.
”حرامي“ — سنڀال گهوڙي کي.“ جيپ ۾ ويٺل نوجوان جو رڙ ڪري هڪل ڪرڻ.
”حاضر سائين.“ آواز هيسيل.
”پيڻ — مڙي نه ٿو.“
نوجوان جو جيپ مان نڪرڻ.
هڪ ٽانگي واري جي هٿ مان چهبڪ ڦرڻ ۽ وار ڪرڻ.
”ڪچر جا ڦر. چئون ٿو پيا ته گهوڙي کي سنڀال پر مڙين نه ٿو“
ٺڪون—! ٺڪا—!! ڳاريون—!!! ٺڦو!!!! نبل نبل ڪمزور ٽانگي واري جو. ٿلهن متارن نينگرن ڪان مار کائڻ.
ماڻهن جو مجموعو— تماشبينن جو تماشو ڏسڻ— هر ڪنهن جو پنهن جي راهه ڏانهن وڌڻ.
وقت جو ڦيرو ڦرڻ.!

* * * * * * *

مذهن جو پٽ

”ادي خوش آهين چاڪ چڱي ڀلي.“
”ها ادي رب جو شڪر آ.“
”گهڻي وقت ڪان پوءِ مليون آهيون.“
”هائو ادي جائي ٻه.“
”تو واري نينگري ٻه هاڻي وڏي ٿي هوندي؟“
”هائو ادي خير سان پرڻائي ڇڏيم.“
”ها ادي! رهي ڪٿي ٿي؟“
”.ون سان ئي گڏ ٿي رهي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”توسان گڏ؟!“
”ها پيءُ — الله ڏينهن ڏيس ناڻي ڏاڍو سٺو اٿم.
شاديءَ کان پوءِ ته رهي ٿي اسان وٽ ٿو. اسان جو ويچاري
کي ڏاڍو خيال آ.“
”ها ادي ڇگو ٿيو ڇگو پلا پٽڙو ڪٿي اٿئي؟“
”اٿي پيءُ ڪهڙا توسان سور سليان! پرڏايو ماڻس ته
وچي ساهرن سان گڏ ٿيو. خبر نه آهي، سسڻس ڪهڙا تعويذ
ڪٿي گهوٽي پيارايا اٿس اصل گهر جو منهن ٿي نه ٿو ڏسي.
بس پيءُ نپاڳيون ٻچو ٿي ڪسي ويم.“ ڳوڙها اگهي.

* * * * * * *

ڪيبل ڦٽيءَ جا

”يار وڏا وار رڪايا اٿئي ته ڦٽي ٻه ته ڏينس نه.“!
”گهران ته ڦٽي ڏٺي آيو هٿوس پر هتي وار خراب
ٿي ويا.“
”ٺيڪ آ — پر هڪ ڦٽي ڪيسي ۾ ٻه رکندو ڪر.“
”ها اهو ته ٺيڪ آ پر—“
”پر ڇا؟“
هو— متي مان— (مٿو ڪنهندي) ڪري ٿيون پون.“
”ها — ها“ (کل ٺهڪ) هن ۾ پريشانيءَ جي ڪهڙي
ڳالهه آ. ننڍي ڦٽي نه! وڏي ڦٽي رکندو ڪر — هي ڏس
منهنجيءَ ڦٽيءَ جهڙي— هن مان سيپ لنگهي ويندي يون آهن ٻاهر
ڪونه ڪرنديون آهن.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ارنيسٽو جي ماءُ

الائي ارنيسٽو کي خبر به پئي يا نه، ته هوءَ واپس آئي هئي - هوءَ واپس ڇو آئي؟ مون کڏهن به ان ڳالهه کي ڄاڻڻ جي ضرورت محسوس نه ڪئي هئي. البته اها حقيقت هئي، ته سندس اچڻ ڪانپوءِ جلد ئي ارنيسٽو، ”ٽالا“ ڏانهن هليو ويو هو ۽ اسان ڪيس اونهاري ۾ هڪ يا ٻن پيرن کان وڌيڪ نه ڏٺو هو. ۽ هونئن به ساڻس اڪيون ملائڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي پيو هو، جيئن ئي ’جوليو‘ اهو خيال اسان جي ذهن ۾ وڌو هو. جيتوڻيڪ جوليم جو اهو خيال، نهايت ئي عجيب، پريشان ڪندڙ، گندو ۽ شڪي ڪندڙ هئو ان ڪري نه، ته ڪو جوليم ڪو پاڪباز ۽ پارسا هئو، يا وري اسان ۾ پاڪائي ۽ پارسائيءَ جي ڪا به رمق ڪانه هئي، دراصل عمر جي هن دور ۾ پارسائيءَ جو ڪو به سوال نٿو اڀري. نيٺ اسان به ٻين وانگر ئي هئا سون، پر ان جي باوجود به اهو تصور پريشان ڪندڙ، غليظ پر وڏي ڳالهه ته پرڪشش هئو.

گهڻو وقت اڳ— ”الباما“ اڃا به ساڳيءَ جاءِ تي هئي. هاءِ-وي جي ڀر ۾ ڳوٺ جي ٻاهران، الباما هڪ بيضرر قسم جي هوٽل هئي. بيضرر رڳو ڏينهن جي وقت ۾، ٻ-ر رات جي ٻارنهين وڳي ڪانپوءِ گهڻو ڪري بنهه نائيٽ ڪلب ۾ تبديل ٿي ويندي هئي. ٻر اها نائيٽ ڪلب به ان وقت بند ٿي وئي، جڏهن ”ترڪ“ فيصلو ڪيو ته مٿي ٻه ٽي ڪمرا ٺهرائي ان ۾ عورتون آڻيندو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”هن هڪ عورت آندي آهي،“ هڪ وار جوليم اسان کي ٻڌايو.

”سچ!“

”ها.“

”پر ڪٿان آندي اٿس.“

جوليم پنهنجو پراسرار انداز اختيار ڪرڻ شروع ڪيو. اسان کي خبر هئي ته ڪيس ڪي مخصوص انداز، اکر ۽ رمزون آهن جيڪي ڪيس وڌندڙ بنائيندڙ يون آهن. ۽ پوءِ هن پنهنجو آواز جهڪو ڪري پڇيو، ”هاڻي ارنيسٽو ڪٿي آهي؟“

”ڳوٺ ۾“ مون جواب ڏنو. ارنيسٽو اڪثر مهيني جا ڪجهه هفتا ٽالا جي ٻنيءَ تي گذاريندو هئو. هن اهو تڏهن کان ڪرڻ شروع ڪيو هئو جڏهن کان سندس پيءُ پنهنجيءَ زال جي چال چلت ڪري کيس واپس شهر اچڻ کان جهليو هئو.

”پر عورت جو ارنيسٽو سان ڪهڙو واسطو؟“ ذهن ۾ ايرندڙ سوال جوليم کان ڪيم.

جوليو سگريٽ دکايو — سندس چپن تي مرڪ هئي.

”توکي خبر آهي ته جيڪا عورت تڙڪ آندي آهي اها ڪير آهي؟“

”انٽيبال“ ۽ مون هڪ ٻئي ڏانهن ڏٺو. پر ڪجهه ڪنهن به ڪونه. الائي ڇو مونکي ان وقت ارنيسٽو جي ماءُ ياد آئي. هوءَ چار سال اڳ ڳوٺن ۾ گهمندڙ ناٽڪ منڊليءَ وارن سان ڀڄي وئي هئي. ”واهيات، عورت“ منهنجيءَ ڏاڏيءَ چيو هئو. هوءَ نهايت خوبصورت هئي، سانوري ۽ پوري ٻني قد جي. مون کي ياد آهي هوءَ ڪا گهڻو پوڙهي به نه هئي اهاڻي ڪو ٽي چاليهارو ورهيه سندس عمر هوندي.

”اها وئيشيا ڪٿي سندس ماءُ نه هجي؟“ ماٺ جي ماندڻ ۾ جوليم اهو خيال اسانجي اکين اڳيان آندو يا ٽي سگهي ٿو، اسان اڳواٽ ٽي ان باري ۾ سوچي رهيا هئاسين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

ايترو چئي جوليم چپ ٿي ويو هئو.

ڪنهن کي ڪهڙي خبر، ٿي سگهي ٿو، ارنيسٽو کي چاڻ پئجي وئي هجي، ڇاڪاڻ ته سڄي اونهاري ۾ اسان ڪيس هڪ يا ٻه پيرا ڏٺو هئو، پر ساڻس نظرون ملائڻ ڪافي ڏکيو لڳندو هئو. ۽ پوءِ چون ٿا ته سندس پيءُ سڀ ڪجهه وڪڻي ڇڏيو ۽ پوءِ انهن بابت ڪنهن به ڪجهه ٻيهر ڪو نه ٻڌو هئو.

”آخر شرم ڇا جو؟ هوءَ ويشيا آهي ۽ الباما ۾ ڇهن مهينن کان پيشو ڪري رهي آهي ۽ جيستائين اسان انتظار ويهي ڪنداسين ته ترڪ ڪا ٻي مائي آئي تيستائين ته پوڙها ٿي مري وينداسين.“ ۽ پوءِ جوليم وڏيڪ چيو ته، ”اسان کي گهرجي ته ڪا ڪار هٿ ڪري اوڏانهن وڃون، ڪيس ڏوڪڙ ڏيون ۽ بس.

”پر جي توهان ۾ اوڏانهن وڃڻ جي همت نه هجي ته آءٌ ڪي گهٽ ڪانئر هٿ ڪري انهن سان اوڏي وېندس.“ انئيبال ۽ مان ڪڏهن به پاڻ کي، ڪانئس ڪانئر چورائڻ پسند نه ٿي ڪري سگهياسين.

”پر هوءَ سندس ماءُ آهي.“

”ڪهڙي قسم جي ماءُ؟ سوئر کي به ته ٻار هوندا آهن جن کي هو کائي ڇڏيندي آهي.“

”ٺيڪ آهي، پر اهو ته وبچار، ارنيسٽو اسانجي ننڍپڻ جو يار آهي.“

مون کين اهي ڏينهن ياد ڏياريا، جڏهن اسان گڏ کيڏندا هئاسين ۽ ان وقت مون کي ائين محسوس ٿيو ته ڄڻ ڪو زور زور سان اهي ساڳيا احساس مون کي ياد ڏياريندو هجي ٿي سگهجي ٿو اهو منهنجو اندر ئي هجي.

”ياد اٿئي هوءَ ڪهڙي هئي؟“

”ها اسان کي ياد آ .... سانوري ۽ پوري ٻني قد جي، جنهن ۾ ڪابه مامتا واري جهلڪ نه هئي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

”اسان کان سواءِ اڌ ڪوٽ تہ ڪانئس اڳ ۾ ڏي ٿي
اُبو آهي .... رکو اسان پيا بحث مباحثا ڪيون.“

اسان هڪ ٻيرو وري بحث ۾ اڙجي وياسين. پر اسان جي گهٽي چڙ جو ڪارڻ، سندس واپسي ۾ ٻچڙائي هو. پر رفتي رفتي هر شي سٽائي ٿي بئي ۽ اج آءٌ وبچاريان پيو تہ ٿي سگهي ٿو هوءَ هڪ عام عورت هجي. جيتوڻيڪ سنجيدگيءَ سان اتي وچڻ لاءِ چوڻ، ڪجهہ خوفائتو پيو لڳي پر اندر ۾ اسان جوليم جي مدد ڪري رهيا هئاسين تہ هو وڏ ڪان وڏ اسان کي قائل ڪري. چاڪاڻ تہ انهيءَ ۾ شايد اسان مان ڪنهن بہ هڪ جي ماءُ لاءِ، هڪ غلط، واهيات ۽ وحشيائي ڪشش هئي.

....

هڪ هفتي ڪان پوءِ جوليم مون کي ٻڪ ڏياري تہ هو رات جو ڪار آڻيندو.

اڻنيبال ۽ مان ڏيڍيءَ ۾ بيهي سندس انتظار ڪرڻ لڳاسين.

”ٿي سگهي ٿو ڊچي پڇي ويو هجي.“

”يا ڪار هٿ ڪري نہ سگهيو آهي.“

”مان سندس سڄي رات انتظار ڪري نہ ٿو سگهان، هو جيڪڏهن ڏهن منٽن اندر هت نہ پهتو تہ آءٌ هليو ويندس.“ اڻنيبال جو آواز عجيب ۽ مختلف هئو.

”خبر ناهي هوءَ هينئر ڪهڙي هوندي؟“

”ڪير .... هن جي .... هوءَ عورت؟“

هو گهٽو ڪري ”هن جي ماءُ“ چوندو هئو، پر هن پيري مون ڏانهنس ڏٺو، هن ’هوءَ عورت‘ چيو هئو. انتظار ۾ اوسيئڙي جا ڏهہ منٽ ڪافي ڊگها ٿيندا آهن. ان وقت اسان انهن ڏينهن کي سارڻ شروع ڪيو جڏهن اسان ارنيسٽو سان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

گڏ ڪيڏندا هئاسين ۽ اها سانوري ۽ پوري پني قد واري عورت، اسان کي ڪير ۽ بسڪوٽ ڪاڍڻ لاءِ ڏيندي هئي.

”يار ڏاڍي خراب ڳالهه آهي.“

”توُن ڪاوڙ ۾ آهين؟“ مون پڇيو.

”نه يار ڪاوڙ ۾ ته نه، پر هڪ ٻي به ڳالهه آهي.“ آءٌ ڏڪي ويس.

”ڏس، سيٺي کي مائرون آهن — ۽ سيٺي کي اولاد به آهي.“

”پر ضرور ناهي ته سيٺن سان ائين ٿئي.“

”پر اسان ارنيسٽو کي سڃاڻون ٿا.“

”اهو ته ٺيڪ آهي، پر خراب ڳالهه اها آهي ته هوءَ اسان کي سڃاڻي.“

خبر ناهي ڇو مون کي اهو احساس ٿيڻ لڳو ته جڏهن به هوءَ اسان مان ڪنهن ڏي نهاريندي ته ڪانه ڪا ڳالهه ضرور ٿيندي.

ائينبال هاڻي خوفزده ٿي لڳو ۽ هن پڇيو ”جيڪڏهن هوءَ اسان کي ٻاهر ڪڍي ڇڏي ته؟“

مان ڪيس جواب ڏيڻ تي هئس ته منهنجي پيٽ ۾ وٽ پوڻ لڳا ۽ هيٺ گهٽيءَ مان ڪار جو آواز اچڻ لڳو.

”شايد جوليم آهي“ اسان ٻنهي هڪ آواز سان چيو.

ڪار طوفاني انداز ۾ موڙ ڪاڍو. ڪار سان لاڳو هر شي جو انداز طوفاني هئو. تيز روشني هارن، اگزهاسٽر.

گاڏيءَ زور سان اڇل ڪاڍي ۽ جيڪا شراب جي بوتل جوليم ساڻ آندي هئي سان لوڏي سان مٿي اڇلجي آئي.

”اها مون، اسان واري پوڙهي ڪان چورائي آندي آهي.“

سندس اکيون چمڪڻ لڳيون، گهٽي خشڪيءَ ڪانپوءِ اسانجون اکيون پڻ چمڪڻ لڳيون. اسان هيٺ پاڊولر گهٽيءَ ڏي وڌياسين جيڪا ريلوي ڪراسنگ ڏانهن ٿي ويئي. جڏهن اسان پار هئاسين ته سندس اکيون پڻ چمڪنديون هيون. يا ٿي سگهي ٿو ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اهي هونئر مون کي ڇهڪندڙ محسوس ٿي رهيون هجن ھوءَ شوخ ميڪ اپ ڪندي هئي خاص طرح سان سرخي گهڻي هڻندي هئي.

"ياد اٿئي، هوءَ سگريٽ پيئندي هئي."

اسان سڀ ساڳيءَ شيءِ جي باري ۾ ويچاري رهيا هئاسين چاڪاڻ ته مون اهين نه چيو هئو. اٿينبال چيو هئو. مون جيڪي چيو هئو، "ها اهو ياد اٿم."

"ڪيتري دير ۾ اسان اتي پهچنداسين؟"

"ڏهن منٽن ۾."

۽ ڏهه منٽ وري وڏي ويا هئا. پر هاڻي سندن وڏڻ پٺي نموني جو هئو. خبر ناهي ڇو. ٿي سگهي ٿو ته مان ياد ڪري رهيو هجان يا اسان سڀ ياد ڪري رهيا هجون. اها اونهاري جي مند جي شام، جڏهن هوءَ فرش ڌوئي رهي هئي. ۽ جڏهن هوءَ هيٺ جهڪي هئي ته سندس چولي جي ڳچي پٺ هيٺ لڙڪي پئي هئي ۽ سندس جسم تجلا ڏيندو نظر آيو هئو. ۽ ان وقت اسان هڪ ٻئي جو ڏيان ڇڪرايو هئو.

جوليم ڪار جي رفتار تيز ڪري ڇڏي.

"اها به هڪ تعدي آهي" اٿنيبال اڃا به پاڻ کي قائل ڪري رهيو هئو.

"اڄ پاڻهي ڪيس سيڪٽ ملندي، ڪتي ڪنهن جاهِ جي."

"ڇاجي سيڪت؟ ڪهڙي سيڪت؟ هرو پرو پيو ٻاراڻي ڪرين." اهو مان پاڻ هئس جيڪو فحاشيءَ منجهان نڪري نروار ٿيو هئس.

اسان ٿنهي ٿهڪ ڏنا ۽ جوليم رفتار اڃا وڌيڪ تيز ڪري ڇڏي.

"جيڪڏهن هوءَ اسان کي ٻاهر ڪڍي ڇڏي ته؟"

"ڪڏهه نه ٿي، جنهن به وقت هوءَ خار ۾ آئي ته ترڪ کي سندس ڳراهڪن سان غلط رويي جي ڏانهن ڏيٺي ڪيس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جهنم رسيد ڪرائي، سندس ڪاروبار بند ڪرائي ڇڏيندا سين."

ان وقت به بار ۾ گهڻا ماڻهو نه هئا.... ڪجهه سفري ايجنٽ.... به ٽي ٽرڪ ڊرائيور.... پر شهر منجهان ڪوئي ڪونه هئو خبر ناهي ڇو انهيءَ ڳالهه مون کي بي ڊپو بنائي ڇڏيو هئو. مون ننڍڙي ڀوري ڇوڪريءَ کي اک جو اشارو ڪيو جا دخل جي پنيان بيٺي هئي. ۽ ساڳئي وقت جوليم، ٽرڪ سان ڳالهائڻ لڳو. پوءِ ٽرڪ ڪجهه منٽن لاءِ اسان کي جاچيو. ائنيبال جي ڀوريءَ نهار سان، مون ڏٺو ته هو به پاڻ کي بهادر محسوس ڪري رهيو هئو.

ٽرڪ، ننڍڙي ڀوريءَ ڇوڪريءَ کي چيو ته "هنن کي مٺي وٺي وڃ."

ننڍڙي ڀوري ڇوڪري ڏاڪڻ تي ہرانگهون ڀرڻ لڳي ۽ مون کي سندس ٽنگون به ياد آهن. ۽ ہرانگهن ڀرڻ وقت سندس پولهه جي لوڏ به ياد آهي ۽ مون کي اهو به ياد آهي، ته ان وقت مون کي بازاري جملا چيا هئا، جنهن جي جواب ۾ ڇوڪريءَ به اهڙو ئي جواب ڏنو هئو. (شايد ان ڪري جو اسان ڪار ۾ براندي واپرائي هئي ۽ بار ۾ جن) جيڪو اسان کي عجيب لڳو هئو. ان ڪان پوءِ اسان هڪ ڪمري ۾ آياسين، جو هڪ صاف سٿرو، غير ذاتي ۽ عام ڪمرو هئو. جت هڪ ننڍڙي ميز پيل هئي. ائين ٿي لڳو ته ڇڻ ڪنهن ڏندن جي ڊاڪٽر جو ويٽنگ روم هجي، مون کي لڳو هو ته ڪٿي اسان ڏند ڪيرائڻ ته نه آيا هئاسين ۽ اها ڳالهه مون بين کي به ٻڌائي. "شايد اسان ڏند ڪيرائڻ لاءِ آيا هجون."

اسان کل روڪي نه سگهياسين پر ڪوشش ڪئي سين ته، آواز نه ٿئي، تنهن ڪري هر ڳالهه سرہات ۾ ٿي ڪئي سين.

"لڳي ائين ٿو ڇڻ ديول ۾ آيا هجون". جوليم چيو، ۽ اسان ويچارڻ لڳاسين ته ڪيڏي نه عجيب ڳالهه آهي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

جيتوڻيڪ ڪابہ اهڙي خوشيءَ جي ڳالهہ نہ هئي. تڏهن انيبال پنهنجي وات تي هٿ رکي سرٻاٽ ۾ چيو ”جيڪڏهن انسان کو ڀاڙي نڪري اچي تہ؟“

ڪلي ڪلي منهنجي پيٽ ۾ سور پوڻ لڳو. ۽ نڙي خشڪ ٿيڻ لڳي. پر پوءِ جلدي اسان گنيبر تي وياسين هڪ همراهہ جو اندر هئو، ٻاهر نڪتو، هو ننڍڙي سوئر جيان بندرو ۽ گول مٽول هئو. ڏاڍو آسودو سوئر ٿي لڳو. پنهنجي ڪنڌ سان ڪمري ڏانهن اشارو ڪندي، پنهنجون اکيون گھمايائين. ڇپن مان عياشي ٿي بليس، انتهائي ڏڪار جو ڳو هئو ۽ پوءِ جڏهن سندس وڪن جا آواز اڳتي هلي هوريان بند ٿي ويا تہ جوليہ پڇيو. ”هاڻ ڇا ارادو آ؟“ اسان هڪ ٻئي ڏانهن ڏٺو. هن وقت تائين سون محسوس نہ ڪيو هو يا پنهنجو پاڻ کي محسوس نہ ڪرايو هئم تہ ڪو اسان وٽس اڪيلا ويندا سين يا ڏار ڏار. يعني سندس آڏو ڏار ڏار مان ڏڪي ويس ”آءٌ ڪنهن جي پرواهہ نہ ڪندس.“

اسان پنهين اڌ ڪليل در مان ڪاڪوس ۾ وهندڙ نل جو آواز ٻڌي رهيا هئاسين. ۽ پوءِ خاموشي ڇانئجي وئي. هاڻي روشنيءَ جا ڪرڻا اسان جن ڇهرن تي پئجي رهيا هئا. ۽ دروازو مڪمل ڪلي چڪو هئو. هوءَ اسان آڏو موجود هئي. اسان کيس گھوريو ۽ موهت تي پياسين. اڌ ڪليل چوغو .... اونهاريءَ جي منجهند .... جڏهن هوءَ ڳچي هيٺ لڙڪائي آئي هئي .... ۽ ان وقت هن اسان کي کير ۽ بسڪوٽن جي صلاح ڪئي هئي. هينئر بہ هوءَ ڪافي سهڻي هئي. هن بازاري مرڪ سان اسان ڏي ڏٺو. اها مرڪ نهايت ئي واهيات مرڪ هئي.

”نيڪ؟“ سندس آواز، اميد جي برخلاف مون کي حيران ڪري ڇڏيو، اهو بلڪل نہ بدليو هئو، پوءِ بہ ڪجهہ ٿوري منجهس تبديلي هئي، سندس آواز ۾.

www.sindhsalamat.com	books.sindhsalamat.com

هوءَ بيهر مرڪي ۽ چيائين ”چڱو“ ۽ اهو چئي هڪ حڪم هئو. گرم ۽ سخت حڪم، شايد ان ڪري ته اسان تني هٿ چو بيٺا هئاسين.

سنڌس چوغو مون کي ياد آهي گهٽو ڪري ڪارو هوندو هو، جنهن مان آرپار ڏسي سگهبو هو.

”ڀهرين آءٌ ويندس. جوليم پڪيو ۽ انهيءَ ارادي سان اڳتي وڌيو.

اڇا هن ته وڪون مس کنيون.... ٻن ڪان وڌ نه....

چاڪاڻ ته هن عورت ڪيس چتائي ڏنو. هو بيهي رهيو. الائي چو؟ ڊپ کان يا شايد شرم کان يا اندر جي چڪتاڻ کان. ۽ اهائي هر ڳالهه جي پڇاڻي هئي.

چاڪاڻ ته هوءَ اسان ڏانهن نهاري رهي هئي.... ۽ مون کي چاڻ هئي جنهن ويرم به هن اسان ڏانهن ڏنو ته ڪاله ڪا ڳالهه ضرور ٿيندي.

اسان بنا چرپر جي بيهي پير جي نهن سان زمين کوٽڻ لڳاسين. ۽ هن هبڪندي، اسان تي نظر وڌي. ڪهڙي خبر ڪهڙي قسم جي نظر هئي. سنڌس مهانڊي تي هڪ رنگ آيو تي ته ٻيو ويو ٿي. تنان جو سنڌس تنا ثرات عجيب ۽ ڊپ ڀريل ٿي ويا. ڀهرين ڪجهه کنن لاءِ آءٌ سخت مونجهاري ۾ پنهجي ويس ۽ مون کي ويساهه نه ٿي آيو ۽ پوءِ هوءَ سمجهه ۾ اچڻ لڳي، هن اسان ڏانهن ڏٺو، خوف ڀريا ۽ سوالي نظرن سان.... ۽ پوءِ هوءَ ڪجهه ڪڇي.... ”هن سان ته خير آهي.... ارنيسٽو ته خوش آهي نه ۽ اهو پڇندي هن پنهنجو چوغو بند ڪيو.“

[البيلام ڊ وڪيسٽيلو جي اسپيني ڪهاڻيءَ تان ترجمو]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

اسان جا ڪتاب

النبي الامين والقران المبين	۰ـــ۱۲	قمرالدين سهتو
وچن جا وراڪا	۰ـــ۱۲	نثار بزمي
سمنڊ آ پسمنڊ	۰ـــ۲۰	قاضي خادم
عيبن هائي	۰ـــ۱۲	تنوير جوڻيجو
ذ ڪر هار سينگار سڪي	۰ـــ۱۵	ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو
ڪهاڻين جو مجموعو		
سوري جنين سيج	۰ـــ۵۰	ترجمو نورمحمد عباسي
اسلامي اخلاق	۰ـــ۲۵	حافظ خيرمحمد اوحدي
النبي الامين والقران المبين	۰ـــ۳۰	
ڳڏيل ڀيريون ۽ ٻيو جلد ـ		

اداره شهباز پبليڪيشنس
حيدرآباد سنڌ
پوسٽ باڪس ۱۳۰

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ جي دوستن کي سنڌي رسالا اخبارون پڙهڻ گهرجن ۔ اداره

تنوير جوڻيجو

تنوير جوڻيجي ...... روح اشراف، ٿورو ڳالهائو، اکين ۾ حيا ڪٽي ملندڙ ۽ عزت ڪرڻ ۽ عزت ڪرائڻ واري ڇوڪري آهي ...... جڏهن پاڻ کان وڏن سان ملندي آهي تڏهين باقاعده شي تي ٿورڪي ويهندي آهي.... جڏهن هڪ جيڏين سان ملندي آهي ته ڳالهائيندي گهٽ آهي اکيون وڏيڪ ڇنڀيندي آهي ......

جيترو لکڻ ۾ فرينڪ آهي اوترو ڳالهائڻ ۾ رزبي آهي... تنوير جي وفاداريءَ جي چارٽ کي ڪا به منٽ ميٽر، ڪا به ليڪچربازي ۽ ڪا به سمجهاڻي تبديل ڪري نٿي سگهي ۔

عبدالقادر جوڻيجو

(ڪتاب شڪليون ئان لاٿل)

قيمت:

الهام شهزاد پبليڪيشنز حيدرآباد سنڌ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

پڙهندڙ نسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڄُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙُ، ياڙي، ڪاٺُو، ياڄوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙَهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان کڻي ڪمپيوُٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعنيٰ e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہ ڪُوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَ سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَ کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَس پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٹَ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن:
گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ "هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو" ناڏانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اٽڃاٽن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بڻائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽٽر گهرج necessity unavoidable سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سنڌس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو.

اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو ڀورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ اپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book